

PÅ NASJONAL GRUNN

-

Nasjonal Samlings bruk av ritualer og historiske symboler 1933-45

Masteroppgave i samtidshistorie ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, Historisk filosofisk fakultet, Universitetet i Oslo, levert av Jimi Thaulé, våren 2007

Førord

Først og fremst vil jeg takke min veileder Øystein Sørensen, både for uvurderlig hjelp i skriveprosessen, hjelp med å finne det nødvendige materialet og for å ha hjulpet meg å finne den rette vinklingen på temaet. Jeg vil også takke Hans Fredrik Dahl som hjalp meg å finne litteratur om Nasjonal Samlings medievirksomhet og kultursyn. Jeg vil i tillegg takke Janne Waage Berset og Sissel Eun Kyung Aune for den støtten de har gitt meg, og for å ha lest gjennom oppgaven og kommet med spørsmål, tips og rettelser. En takk også til Radioarkivet ved NRK som har hjulpet meg med både stoff og oppmuntringer underveis. Jeg vil også nevne det slovenske industribandet Laibach, som gjennom sin "retrogardisme" vekket min interesse for autoritær symbolbruk og estetikk. Til slutt vil jeg også rette en stor takk til mine besteforeldre, Liv og Laurids Pedersen, som gjennom oppmuntringer og støtte gjennom mange år har gjort meg i stand til å gjennomføre studiene. Denne oppgaven hadde vært umulig å skrive uten dem.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	5
1.1 Tema og problemstilling	5
1.2 Metode og definisjoner	7
1.3 Hvorfor symboler og ritualer	13
1.4 Utvalg av møter	13
2 Historiesynet i Nasjonal Samling	15
2.1 Historiske røtter	15
2.2 Fascistiske myter	18
2.3 Nasjonal kontinuitet	23
2.4 Raseideologi	24
3 Perioden 1933-1940	26
3.1 Møter i perioden	26
3.2 Tidlige aktiviteter	27
3.3 Partiprogrammet fremlegges	29
3.4 Det 2. Riksmøte og Stiklestadstevne 1934	31
3.5 Flagginvielse på Hamar	35
3.6 Gulbrand Lundes foredragsturne 1935	36
3.7 Borrestevnene i mellomkrigstiden	37
3.8 Det 3. Riksmøte og Hafrsfjordstevne 1935	40
3.9 Valgkampen 1936	40
3.10 Det 4. Riksmøte, 1936	41
3.11 Perioden 1937-1940	43
3.13 Riksmøtene 1937-39	44
3.12 Nasjonaldagsfeiringen	45
3.13 Oppsummering av perioden	46
4 Perioden 1940-1945	48
4.1 Møter i perioden	48
4.2 Innsettelsen av de kommisariske statsråder	50
4.3 Et norsk SS	52
4.4 Borrestevnene under krigen	53
4.5 Hirdmønstringer i Oslo 1941	56
4.6 Quislings fødselsdag 1941	59
4.7 Snorresten og Snorrestevne	60
4.8 Statsakten	62
4.9 Det 8. Riksmøtet	65
4.10 Kulturtinget	69
4.11 Gulbrand Lundes død	71
4.12 Minnehøytid på de falnes dag 1943	72
4.13 Olsokstevnet 1944	73
4.14 Nasjonaldagen under okkupasjonen	74
4.15 Overgangen 1944-45	75

4.16 Den siste radiotalen	76
4.17 Oppsummering av perioden	78
5 Komparativ bakgrunn	80
5.1 Innledning	80
5.2 Historiesynet	80
5.3 Symboler	81
5.4 Ritualer	82
5.5 NS i norsk nasjonalistisk tradisjon	84
5.6 Drøfting: Mussolini eller Hitler – eller norsk?	85
6 Tematisk Analyse	87
6.1 Innledning	87
6.2 Grafiske symboler	87
6.3 Norønne forbilder og mytologi	92
6.4 Hirden	93
6.5 Den autoritære stat	97
6.6 Ritualisering	100
6.7 Drøfting	104
7 Konklusjon	106
7.1 Innledning	106
7.2 Nasjonal Samlings nasjonale myte	106
7.3 Fascisme og historie	107
7.4 Historieinteressen som ideologisk bærende	108
7.5 Endringer over tid	109
7.6 Symbolkampen	110
7.7 Konklusjon	111
Bibliografi	113

1 INNLEDNING

1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING

Denne undersøkelsen dreier seg om de norske nasjonalsosialistenes bruk av historiske symboler og ritualer fra 1933 til 1945, med spesiell vekt på Nasjonal Samling (NS) og deres mange markeringer og stevner. Det er tydelig for enhver observatør at symboler og ritualer var en del av de tyske nasjonalsosialistenes verden, med store utendørsmøter og ritualer, bruk av faner og Hakekorsbannere etc, og så også i NS. Likevel er det ingen som har systematisk gransket dette feltet for finne ut noe om bakgrunnen for bruken av symboler og ritualer, og hva slags kontekst de eksisterte i. Det er ganske åpenbart at NS har sin bakgrunn i en ytterliggående norsk nasjonalisme med de implikasjoner for symbolbruken som ligger i dette, men for å få et helhetlig bilde av NS er det nødvendig å kjenne til partiets formål bak bruken av historiske bilder, symboler og ritualer. Et spørsmål vil være hvor bevisste NS medlemmene var, og hvilke formål de hadde med denne bruken. Jeg har undersøkt i hvor stor grad ideologien, og historiesynet til NS gjenspeilet seg i denne bruken og i hvilken grad de henger sammen med hverandre. Jeg ønsket også å finne ut hvilken sammenheng det var mellom NS' ideologi og historiesynet, og i denne sammenhengen er det historiesynet i form av mytologi jeg kommer til å se på. I hvilken grad plasserer for eksempel historiesynet til NS i en fascistisk kontekst, og hva er det som eventuelt ved historiesynet gjør at det er slik? Et annet og muligens like viktig moment vil være å se hvordan invasjonen i 1940 påvirket bruken av symboler. De rammebetingelsene som ble skapt gjennom det nye styret måtte ha en viss effekt på NS' ansikt utad og ideer innad, men i hvilken retning og hvilken grad?

For å avgrense temaet har jeg valgt å fokusere spesielt på nasjonale stevner, store møter og festdager som ble avholdt i NS' regi. Jeg kommer til å se på hvordan dagene forholdt seg til historiske hendelser som var viktige i et nasjonalistisk perspektiv, og hvordan disse hendelsene ble satt i et nasjonalsosialistisk og fascistisk perspektiv. Spesifikt vil jeg se på hvordan det rituelle aspektet ble brukt til å fremme autoritære trekk ved partiets ideologi, og hvordan historien ble brukt i taler og grafiske symboler ved møtene. Videre kommer jeg til å ta for meg plakater, taler, artikler og radioopptak knyttet til disse hendelsene, samt spesifikke rituelle handlinger som ble utført på møtene. Disse festdagene spilte en viktig rolle i NS ansikt utad, og deres aktiviteter som parti forøvrig. De ble brukt for å skape internt samhold og et sterkt bilde utad, samtidig som det var en effektiv metode for å spre det ideologiske budskapet i en tid hvor audiovisuelle massemedier fremdeles var relativt begrensede i utbredning.

Undersøkelsens premiss hviler på at symbol og ritualbruken ble valgt ut fra NS' side av tre

hensyn, som virket i varierende grad til forskjellige tider:

1) å skape internt samhold gjennom å bygge en felles tegn-verden og gjennom å bruke seremonier for å skape et høytidelig og alvorlig preg over organisasjonen. (Organisasjonsaspekt)

2) å skape en bevissthet om Norges fortid utad slik NS oppfattet den og samhold i det norske folk, og å overføre disse verdiene til det norske folket. Samt å vise til fortiden som et ideal for fremtiden ved hjelp av forestilte fortidige kulturelle og raseideologiske termer. (Nasjonsbyggings- / propaganda-aspekt) Her kommer også, blant annet, synet på bøndene som bærere av "det ekte norske" inn, samt synet på mellomkrigstidens politiske ordening som lite norsk.¹ Denne tanken om en norsk, eller germansk gullalder, og i hvilken grad den spiller inn på partiets tolkning av historiens utvikling vil være en viktig del av undersøkelsen. (Ideologisk/mytologisk aspekt)

Hvilket av disse aspektene som til enhver tid ble ansett som det viktigste av aktørene innad i NS, og i hvor stor grad de selv var bevisst sin symbolbruk kommer til å være gjenstand for undersøkelsen. Nasjonsbyggingsaspektet vil for eksempel først og fremst være aktuelt under okkupasjonen, hvor det til gjengjeld muligens blir langt viktigere enn de to andre aspektene. I tillegg ønsker jeg å avdekke hva slags ideologisk innhold som kommer til overflaten gjennom deres valg av symboler og ritualer. I hvor stor grad er det Norges fortid som virker inn på NS ideologi, og i hvor stor grad er det utenlandsk inspirasjon tilpasset norske forhold? I den forbindelse ønsker jeg også å undersøke hvor stor endringen var etter at Norge ble okkupert og NS måtte underordne seg tyske interesser og ideer. Hvilken betydning fikk det at NS ble et erklært nasjonalsosialistisk parti i kollaborasjon med tyske okkuperanter? Ser man for eksempel mindre markering av det norske, til fordel for det pangermanske? Er det noen av markeringene og symbolene som endret innhold, slik at de bedre passet med virkeligheten under okkupasjonen?

I andre rekke vil jeg granske hvilke metoder som ble brukt for å overta de norske festdagene og nasjonale symboler, og i hvor stor grad det var vellykket. Kan man for eksempel si at NS' prosjekt i stor grad diskrediterte den norrøne symbolverden etter krigen?

Temaet for undersøkelsen er med andre ord historiesynet og ideologien til NS belyst gjennom bruken av symboler og ritualer. Jeg vil først og fremst undersøke viktigheten av historie for NS' legitimitet og ideologi, samt i hvor stor grad dette knytter NS til en samtidig internasjonal fascisme – og hva dette sier om fascismen. Det er ikke først og fremst snakk om en granskning av den faglige historieoppfatningen, men en mytologisk oppfatning av en tenkt fortid, altså kulturhistorie snarere enn en ren historiografi.

¹ Søhoel, Jannicke (1997) Stiklestad : med historien som argument . - Oslo : hovedfagsoppgave ved Universitetet i Oslo. - 169 s. - s. 47

1.2 METODE OG DEFINISJONER

1.2.1 Metode

For å granske dette feltet har jeg satt meg inn i litteraturen som er skrevet om NS, og da spesielt med henblikk på kultur-, religions- og historiesynet bevegelsen stod for. Det er ikke skrevet spesielt mye direkte om NS sine symboler, men det er nødvendig å holde symbolene opp mot analyser av partiets ideologi for å forstå hva de forskjellige symbolene skulle bety for partiet. Jeg vil naturligvis også forsøke å se på hvordan aktørene selv oppfattet symbol og ritualbruken, der hvor det er mulig. Jeg vil se på taler og artikler skrevet i den forbindelse, granske relevant audiovisuelt materiale fra perioden samt se på plakatene som knytter seg til stevnene. Det audiovisuelle materialet dreier seg i første rekke om radioopptak, som gjerne beskriver møtet mer inngående enn avisartikler, samt med lyd fra selve møtet. I andre rekke er det snakk om bilder fra møtene, enten fra avisartikler eller fra andre kilder. Jeg vil også se på Tore Helseths granskning av filmrevyen fra krigen for å se hvordan møtene fremstilles visuelt i disse. Det vil ikke bli noen stor del av undersøkelsen, både fordi dekningen av møtene er sporadisk og kortfattet, men også fordi materialet bare skriver seg fra okkupasjonstiden, samt at filmrevyene bare i liten grad inneholder relevant stoff. Klart viktigst blant kildene er avisene partiet utgav, og da først og fremst *Fritt Folk*. Avisene var det mest utbredte redskapet for massekommunikasjon i NS' samtid, og er dermed også det mediet som mest systematisk tar for seg begivenhetene som fant sted. Aviser representerer også de eneste levningene som beskriver så godt som hele partiets virksomhet, og er slik sett det beste grunnlaget for å forstå tidsperspektivet.

Selve undersøkelsen er delt inn i tre hoveddeler, med underdeler. Den første delen tar for seg det teoretiske grunnlaget for fremstillingen. Del to er kronologisk og tar seg av periodene før og under okkupasjonen, skilt ut i to egne kapitler. Del to er også den klart største, siden den består av det empiriske grunnlaget for undersøkelsen. Del tre består først av analysen av materialet og en komparasjon mellom Nasjonal Samling og andre aktører i det ideologiske landskapet de befinner seg i. Både en historisk komparasjon mellom NS og tidligere norske nasjonalister og samtidig komparasjon mellom NS og Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) samt fascistene i Italia. Den største delen av del tre er viet til analyse av de forskjellige symbolene og deres rituelle og ideologiske kontekst.

Inndelingen i to kronologiske perioder er nødvendig med tanke på de endringene som foregikk ikke bare i NS' omverden, men også i partiet selv. Fra å være et lite sekterisk parti med intern splittelse og så godt som ingen mulighet til å påvirke den politiske dagsorden ble NS en statsbærende organisasjon i det okkuperte Norge. Selv om NS, og dermed Norge, hadde en langt mer selvstendig rolle enn det som var vanlig i de fleste andre tyskokkuperte områder er det ingen

tvil om at Tyskland leverte premissene for styret av landet. Denne realiteten hadde nok stor innvirkning både på budskapet som ble levert og evnene til å levere det. Det vil for eksempel være interessant å se hvorvidt tyske symboler ble overtatt av NS, eller om retorikken endret seg for å tilpasses det tyske budskapet.

I forbindelse med den kronologiske inndelingen vil jeg også trekke frem Robert Paxton som teorigrunnlag for å forstå evolusjonen og de forskjellige etappene partiet befant seg i til enhver tid. I *the Anatomy of Fascism* foreslår han et femdelt skjema som deler de vellykkede fascistiske bevegelsene fremvekst inn i trinn.²

- 1) opphav som bevegelse (For NS perioden fra opprettelsen av partiet i mai 1933, til programmet blir vedtatt litt under et år etter.)
- 2) organisering av en partistruktur (Perioden fra NS får program og egen presse frem til okkupasjonen inntreffer.)
- 3) makthavere/skaffe seg makt (Perioden fra okkupasjonen frem til de kommisariske statsråder blir insatt i september.)
- 4) utøvelse av makt (Fra september 1940 til mai 1945.)
- 5) radikaliserings eller oppløsning (Mai 1945.)

Stadium 3 og 4 krever litt forklaring i NS-kontekst. Partiet oppnådde aldri noen selvstendig status som makthavere, men gjennom å alliere seg med, og underordne seg okkupantene ble NS den høyeste norske autoriteten. Deres makt var i aller høyeste grad begrenset. Disse fem stadiene passer likevel i all hovedsak godt på NS selv om bevegelsen ikke var i stand til å gripe eller utøve makt på egen hånd, men var avhengig av en fremmed makt for å realisere sine mål. Skjemet er altså ikke benyttet for å analysere maktforholdene, men for å vise hvordan partiets historie kan deles inn i perioder basert på målsetninger, funksjoner og ansvarsområde over tid. Eventuelt kunne man legge til eller modifisere skjemaet litt for å fange opp "dvalen" NS gikk inn mellom lokalvalgene i 1937 og okkupasjonen 1940 eller det spesielle forholdet partiet hadde med de relle makthaverne under okkupasjonen, men det er ikke nødvendig for å forstå bruken av symboler. De forskjellige stadiene vil skape forskjellige behov for legitimering, propaganda og struktur, som igjen etter alt å dømme vil gi seg uttrykk i symbolbruken. Spesielt vil man nok kunne se et skille mellom trinn 2 og 3 hvor partiets ansvarsbase skifter, og hvor partiet mer eller mindre gjenoppstår som organisasjon. Spesielt gjelder dette i NS' tilfelle hvor det er snakk om å skape et positivt inntrykk til tross for at partiet samarbeidet med en okkupasjonsmakt, og også måtte forholde seg til denne i sin propaganda på godt og vondt. Det kan også være relevant å se på hvordan symbolene fungerte for å holde/blåse liv i en organisasjon som er i ferd med å gå i oppløsning gjennom intern samling rundt lederskikkelser

2 Paxton, Robert(2004) *the Anatomy of fascism* . - London : Allen Lane . - 322 s.

og felles tankegang, samt det å skape eksterne fiendebilder.

Jeg har viet ganske mye plass til taler av de forskjellige individuelle aktørene som påvirket NS' bruk av ritualer og symboler samt deres generelle historie- og kultursyn. I og med at NS var en relativt liten organisasjon, og i tillegg knesatte førerprinsippet nesten helt fra starten, hadde enkelte individer stor mulighet til å påvirke organisasjonen gjennom sin stilling. Dette dreier seg først og fremst om personer som Vidkun Quisling, Rolf Jørgen Fuglesang, Orvar Sæther og andre sentrale figurer i partiledelsen og i kultursektoren, og mest av alle Gulbrand Lunde, som gjennom sitt virke som, propagandasjef, deretter kulturminister og "propagandaminister" hadde avgjørende betydning for partiets estetikk og stil. Lederskapsstrukturen i NS gjør det også naturlig å se på lederskikkelser i miljøet både som opphavsmenn og katalysator for bevegelsens ideer. Den autoritære førerstilen tillot ikke særlig mye partidemokrati eller andre former for kollektiv beslutningstaking. Jeg har viet mindre plass til Vidkun Quisling enn man kunne forvente av en slik undersøkelse, ikke fordi han ikke er interessant i undersøkelsens sammenheng, men fordi hans taler er preget av spesielt mange gjengående temaer. De talene som er valgt ut i denne undersøkelsen er representative for hans historiesyn og symbolsk ladete språk. Jeg vil forsøke å sette deres tanker inn i en bredere fascistisk kontekst gjennom å se på hvilket historiesyn den gir uttrykk for og hvordan dette passer inn i tidligere studier av fascismen som ideologi. Det vil primært sett være av interesse å se hvordan NS forholder seg til NSDAP og den tyske nasjonalsosialismen, både for å nyansere bildet av forholdet mellom de to retningene men også for å sette NS inn i en kontekst. Dette fordi NS i folks oppfatning er så tett knyttet til okkupantene og deres maktutøvelse både nå, og da. Det vil også være naturlig å forsøke å nyansere dette bildet litt, gjennom å se på NS' forhold til også Mussolinis parti Partito Nazionale Fascista (PNF).

1.2.2 Ritualer og Symboler

Når det gjelder forståelse av symboler og ritualer har jeg benyttet meg av en relativt bred definisjon: "[...] any object, act, event, quality or relation which serves as a vehicle for a conception – the conception is the symbol's "meaning" [...]"³. Jeg vil se på symboler både rent konkret som språklige og grafiske uttrykk, men også mer abstrakt som symbolske datoer, handlinger, institusjoner og personer. Jeg vil se på de konkrete symbolene som ble benyttet av NS, hvilken sammenheng de ble benyttet i og hvilken betydning det ble tillagt. Jeg ønsker å se på symbolbruken i en kommunikasjonssammenheng, og som kommunikative handlinger. I forbindelse med det komparative aspektet vil jeg også vie plass til å beskrive hvordan de norske symbolene forholder seg til de tyske symbolene. Under krigen ble mange ganger symboler for begge bevegelsene brukt på samme møter, og ganske mye kan leses ut av hvordan dette ble gjennomført.

3 Geertz, Clifford: *The interpretation of Cultures : selected essays* . - New York : Basic Books . - 470 s. s. 91

Ritualer i denne sammenheng vil først og fremst være de begivenhetene jeg skal granske, men også i mer snever forstand spesifikke ritualer som fant sted ved de forskjellige markeringene, slik som overrekkelsen av faner til nye hirdavdelinger, marsjer, taler osv. Jeg kommer til å konsentrere meg mest om de historiske stevnene (Borre, Stiklestad og Hafrsfjord), nasjonaldagsfeiringene samt riksmøtene, men jeg vil også ta med relevante data fra andre stevner som kan kaste lys over undersøkelsen, spesielt nasjonale stevner, men også mer lokale møter hvor det er relevant. For eksempel gjelder det markeringer av Quislings fødselsdag, hirdmarsjer, møter i kulturtinget og andre møter av mer tilfeldig karakter, slik som møtet i forbindelse med Tysklands krigserklæring mot Sovietunionen i 1941.

For å tolke de meningene som ligger bak utvalget og bruken av handlinger, retorikk osv. vil jeg granske dem som tekst i en kommunikasjonsmodell, hvor man ser på budskapet og avsender samt kommunikasjonens kontekst for å forstå hensikten og innholdet i den kommunikative handlingen.

Det vil ikke være galt å si at okkupasjonstiden i Norge var en kamp om symbolenes innhold, og dette vil naturligvis prege min undersøkelse, slik det også preget mye av språket til NS. Jeg kommer ikke til å se på symbolenes innhold og tolkning som noe som er fastlagt i henhold til en kollektiv underbevissthet men som et produkt av en mer eller mindre bevisst prosess hvor symbolenes tillegges betydning. Spesielt gjelder dette symboler hvor det er åpenbar strid tilstede i tolkingen, slik som Haakon 7., og det norske flagget, samt nasjonaldagen. Likevel vil jeg ikke forholde meg til symbolene som helt blottet for innhold. De formelle trekkene ved symbolene (som ved andre meningsbærende tekster) vil alltid inneholde en viss føring i forhold til tolkingen. I denne undersøkelsens kontekst vil dette i første rekke dreie seg om den historiske og kulturelle settingen symbolene skriver seg fra.

Jeg vil granske hvilke symboler NS medlemmene fattet interesse for, hvordan de tolket dem og hvordan de forsøkte å tillegge dem mening for resten av befolkningen. Hvilke symboler som ble overtatt, eller forsøkt overtatt vil si mye om partiets oppfatning av sin historiske rolle, og deres syn på historiens gang. I hvor stor grad kampen om symbolene gikk i NS' favør og hva som ligger til grunn for hvorfor enkelte symboler ble "ødelagt", mens andre ikke ble det vil også være tema for undersøkelsen. Kan man for eksempel si at symbolene allerede før NS overtok dem uttrykte verdier som ble diskreditert i løpet av annen verdenskrig, eller var det slik at deres assosiasjon med NS var problemet?

Når det gjelder det rituelle aspektet er det et kildekritisk moment som kan være vel verdt å få med seg. Det er bare NS' egne kilder som forteller noe om hvor mange som var tilstede på de forskjellige møtene, og disse tallene er det absolutt grunn til å stille seg tvilende til. Formålet med

slike masse møter kan i mange tilfeller være å gi inntrykk av folkelig støtte, spesielt for nasjonalistisk bevegelse, og tallene eller viktigheten ved tallet på fremmøtte kan gjerne overdrives for å oppnå en heldig effekt. Formuleringer som "fullpakket møtesal" går ofte igjen. Det samme gjelder påstander om at mange fremmøtte ikke kom inn i møtelokalet, samt påminnelser om at mange ikke kunne komme pga omstendighetene eller geografiske avstander. Bilder fra møtene levner liten tvil om at det faktisk var mange oppmøtte, men det er likevel grunn til å ta partiets egne tall med en klype salt, noe man også gjorde i samtiden. En artikkel i *Fritt Folk* kommenterer under krigen påstander om at møtetallene er overdrevet eller manipulert.

En liten brøkdel av Vidkun Quislings hær marsjerte igår alle jøssinghåp og all løgnpropaganda sønder og sammen. Herefter nytter det ikke å innbilde hovedstadens befolkning at Nasjonal Samling består av en "håndfull kjeltringer" at Fritt Folk forfalsker fotografiene for at det skal se mange ut på våre møter, at vi får låne tyske soldater forklædt som sivil folkemengde ved de store opmarsjer, og alt det andre pølsejev som jøssingpropaganden serverer.⁴

Det var altså ikke alle som mente at det var troverdig, det bildet av møtenes popularitet som ble presentert gjennom partiets presse. Tore Helseth skriver også i sin analyse av filmrevyen at antallet fremmøtte ble manipulert gjennom billedutsnitt og redigering i filmrevyen.⁵ Jeg vil ikke forsøke å finne ut hvor mange som faktisk møtte frem på de forskjellige møtene, men det er viktig å forstå at partiet kan ha hatt mange motiver for å manipulere og overdrive sin popularitet, spesielt under okkupasjonen. Tallene som gis i NS' presse kan i beste fall representere anslag, og i verste fall direkte løgn.

De rituelle trekkene ved Nasjonal Samlings virksomhet er mangesidede og dreier seg om alt fra de store møtene generelt, til mindre seremonielle handlinger i forbindelse med disse møtene. Edsavsigelser, hilsener, marsjer, sanger og oppbygningen av møtene er viktige å få med seg i denne sammenheng. Det samme gjelder bruken av faner og uniformer som seremonielt verktøy og visuelle representasjoner av ritualenes innhold.

1.2.3. Kilder og Litteratur

Når det gjelder kildene til fremstillingen er det viktig å være observant på flere forhold:

Det er brukt en rekke taler i fremstillingen, noen av dem hentet fra aviser, andre fra radio og andre igjen fra samlinger utgitt i bokform. Det er greit å være klar over at det ofte er en viss diskrepans mellom de forskjellige kildene, men det dreier seg som oftest om små forskjeller i formuleringer. Innholdet er ikke endret mellom de forskjellige kildene. Kun i et tilfelle har jeg avdekket at deler av talen er endret betydelig fra det som NRKs Radioarkiv vitner om. Det dreier seg om en tale Quisling holdt i forbindelse med opprettelsen av Norges SS i januar 1941, hvor

4 Fritt Folk . - [mikrofilm] (1936-1945) . - Oslo . - 3/11-1941 (Heretter forkortet FF i fotnoter.)

5 Helseth, Tore (2000) Filmrevy som propaganda : Den norske filmrevyen 1941-45 . - Oslo : Doktorgradsavhandling ved Universitet i Oslo . - 330 s. - s. 222-223

slutten på talen ikke er tatt med i avisen.⁶ Meningen i talene er uansett den samme i alle gjengivelsene, og det vil fremgå fra noteverket nøyaktig hvor de forskjellige sitatene er hentet fra. I tillegg er det verdt å merke seg at rettskrivningen vil skille seg fra taler transkribert fra radio og taler hentet fra skriftlige kilder, dette fordi transkripsjonen vil følge moderne rettskrivningsnormer.

Det samme kildekritiske momentet kommer også inn med tanke på radioreportasjer og avisartikler i forbindelse med møter. Avisene og radioen var uttrykk for lederskapet i partiet og en offisiell linje. Det kan tenkes at dette ikke er representativt for partiet i sin helhet, og at opposisjonelle tolkninger kommer på sidelinjen. Dette har ikke vært gjenstand for undersøkelsen i noen særlig grad, men det kan være verdt å ha i mente når man skal konkludere noe om NS som representant for sine medlemmer.

Når det gjelder kilder har det vært nødvendig å begrense antallet kilder av forskningsøkonomiske hensyn. Det kan lett tenkes en hel del kilder som kan være relevante men det ville blitt en altfor stor oppgave i forhold til denne fremstillingens rammer. Jeg har prioriterte kilder som kan si mye og over hele perioden først, og i andre rekke kilder i sammenheng med spesifikke møter og symboler.

Av tidligere litteratur på temaet er det først og fremst Jannicke Søhoels hovedfagsoppgave om partiets historiesyn fra 1997⁷ som er relevant å trekke frem. Fokuset i min fremstilling er dreid mer i retning av myter og mytedannelse, men historiesynet generelt vil også spille inn. Jeg har sett mindre på den historiefaglige tolkningen av fortiden og mer på emosjonelle aspekter enn det som er tilfelle i Søhoels fremstilling.

For å få forståelse for hvilken ideologi som lå til grunn for symbolbruken er det spesielt to verk jeg har benyttet meg av. Øystein Sørensens *Hitler eller Quisling*⁸, samt Hans Fredrik Dahls quislingbiografi⁹ inneholder mye relevant informasjon om den ideologiske utviklingen i partiet. I tillegg har jeg sett på Terje Emberlands *Religion og Rase*¹⁰, Høidals quislingbiografi¹¹ og Tore Helseths doktoravhandling om filmrevyen som propaganda¹², som alle inneholder relevant informasjon om temaet. Som kilde til partiets plakater har jeg sett på samlingen av plakater som ble

6 Det dreier seg helt konkret om et sitat av en tysk dikter som Quisling leste opp ved avslutningen av SS' møte i Frognerparken 1941. I bakgrunnen kan man høre en tysk stemme som roper "Nein! Nein! Schliessen!" og etter alt å dømme er det tyske myndigheter som har forlangt sitatet fjernet fra avisen. Det har ikke lyktes meg å avdekke hvorfor.

7 Søhoel, Jannicke (1997)

8 Sørensen, Øystein (1989) *Hitler eller Quisling : ideologiske brytninger i Nasjonal Samling 1940-1945* . - [s.l.] : Cappelen . - 430 s.

9 Dahl, Hans Fredrik (2004) *Quisling : en norsk tragedie* . - Oslo : Aschehoug . - 512 s.

10 Emberland, Terje (2003) *Religion og rase : nyhedenskap og nazisme i Norge 1933-1945* . - Stavanger : Humanist forl. - 451 s.

11 Høidal, Oddvar (2002) *Quisling : en studie i landssvik* . - Oslo : Orion forl. - 724 s.

12 Helseth, Tore (2000)

redigert i bokform av Hans Fredrik Dahl og Tom B. Jensen.¹³ Bind 2¹⁴ av Norges Idehistorie har gitt meg grunnlag for å se NS i et historisk perspektiv i forhold til tradisjonell norsk nasjonalisme, mens bind 5¹⁵ inneholder informasjon om partiets samtid.

For å sette Nasjonal Samling inn i en bredere fascismesammenheng har jeg brukt *the Anatomy of Fascism*, av Robert Paxton, som inneholder en analyse av hvordan fascisme oppstår og ter seg. Jeg har også brukt Roger Griffin for å se hvordan historiesynet er sentralt i fascismen. I tillegg har jeg sett på flere bøker om nasjonalsosialisme og Fascisme for å få et komparativt grunnlag. Når det gjelder fascisme som fenomen har jeg valgt å skille mellom benevnelsene 'Fascisme' og 'fascisme'. Med stor bokstav vil Fascisme betegne den italienske avarten, mens fascisme med liten bokstav betegner det politiske fenomenet i sin almenhet.

1.3 HVORFOR SYMBOLER OG RITUALER?

Den norske okkupasjonshistorien har i stor grad vært opptatt av den seirende siden, og dikotomier mellom onde og gode aktører i krigen.¹⁶ Selv om jeg oppfatter det slik at de siste årenes forskning på området har vært relativt nyansert er det fremdeles store hull i kunnskapen om NS, kanskje spesielt som et resultat av tendensen til å se på NS som en avlegger av den tyske nasjonalsosialismen, og fokuset på NS som kollaborasjonspartner. For å forstå partiet som representant for noe eget er det ønskelig å fokusere på et så synlig aspekt ved bevegelsene som symbolbruken. Slik får man en inngangsport til å forstå partiets ideologi generelt, og kultursyn spesielt.

Symbolbruk var en sentral del av nasjonalsosialismen. Myter ble formidlet gjennom et symbolspråk som skapte følelser i store lag av befolkningen. Selv om nasjonalsosialistene i Norge ikke var like effektive som sine kontakter i Tyskland kan man ikke beskyldes for ikke å prøve. Symbolene og ritualene deres var en integrert del av deres eksistens og man kan noen ganger få inntrykk av at symbolene skulle erstatte det faktiske ideologiske innholdet – eller i det minste at symbolbruken fungerer som en erstatning for idegrunnlaget. Det er av denne grunn nødvendig å se på innholdet som ligger bak symbolene, og i nyansene som kommer frem gjennom symbolbruken. Hva kan symbolene fortelle oss om Nasjonal Samlings unike trekk, og hva kan de fortelle oss om de "derivative" fascistiske trekkene? Og kanskje like viktig, hva sier symbolbruken om det maktpolitiske forholdet mellom NS og okkupasjonsmakten?

13 Jensen, Tom B. og Dahl, Hans Fredrik (1988) *Parti og plakat : NS 1933-1945* . - Oslo : det norske samlaget . - 319 s.

14 Sørensen, Øystein (2001) *Kampen om Norges sjel* . - Oslo : Aschehoug . - 444 s.

15 Dahl, Hans Fredrik (2001) *De store ideologienes tid* . - Oslo : Aschehoug . - 461 s.

16 Sørensen, Øystein (1989) *Forskningen om krigen i Norge s. 40-58 I: Nytt Norsk Tidsskrift*. - Nr 1.- 1989

1.4 UTVALG AV MØTER

Denne fremstillingen tar utgangspunkt i de større stevner og møter som ble holdt i NS-regi før og under okkupasjonen. De møter som ble avholdt av samarbeidsorganisasjonene til NS, eller okkupasjonsmakten er kun unntaksvis berørt. Det samme gjelder sportsstevner og religiøse begivenheter, slik som begravelser, julefeiring eller bryllup. Også de mindre møtene, spesielt de lokale, er ikke tatt med i granskningen. Først og fremst er dette av hensyn til materialmengden, men det er også metodemessige evalueringer som ligger til grunn. Mange av de mindre møtene er kun skjematisk gjengitt i kildene, eller overhodet ikke nevnt. I tillegg er det spesielt de store møtene, hvor partiets sentrale aktører tar del at partiets ideologiske grunntanker kommer best til syne.

I utvalget er det lagt spesiell vekt på møter i brytningstider, eller møter i forbindelse med faste festdager i partiet. Sistnevnte dreier seg om slikt som 17. mai, Borrestevnet, Stiklestadstevnet, Hafrsfjordfeiringen og riksmøter. De spesielle begivenhetene er for eksempel innsettelsen av Reichskommissar Terboven i 1940, Statsakten i 1942, Opprettelsen av de norske SS-variantene Norges SS og Germanske SS Norge, samt en rekke større marsjer og hirdmarkeringer. Det er ikke mulig å ta med alle de større møtene og hendelsene, og det er forsøkt å legge spesiell vekt på representativitet både i rituelle hensyn og i forhold til de holdningene som presenteres. Det er også tatt hensyn til hvor sentrale de forskjellige aktørene på møtet var i partiets lederskap, siden det legger visse føringer på møtets vekt i partiets virksomhet.

Det er spesielt ritualiserende aspekter, og ideologisk formidlende aspekter ved disse begivenhetene som er viktige for fremstillingen, men også psykologiske effekter og maktpolitiske aspekter er tatt med når det er naturlig.

I tillegg til å se på møter blir det også trukket inn stoff som kan kaste lys på det innholdet og de aktivitetene man finner i denne forbindelse. Det dreier seg spesielt om tolkninger av historien og symbolbruk, og i den grad det har vært mulig å finne stoff om aktørenes selvbevissthet i ritualiseringsøyemed.

2 HISTORIESYNET I NASJONAL SAMLING

2.1 HISTORISKE RØTTER

For å kunne sette symbolbruken til partiet inn i rett kontekst er det nødvendig å kjenne historiesynet som lå til grunn for at man valgte å knytte til seg symboler fra norrøn tid i så sterk grad som man gjorde. Det er også nødvendig å se på hvordan dette forholder seg til fascisme som ideologi på alment plan.

Den formen for historiesyn man finner blant noen av de sentrale aktørene innen NS er ikke i sin helhet nytt. Nasjonalsosialistene i NS såvel som i andre sammenlignbare bevegelser var i likhet med andre nasjonalister opptatt av å legitimere sin visjon med historisk argumentasjon. Formålet med en slik legitimering er gjerne å vise at nasjonen er en faktisk størrelse, i motsetning til en imaginær en. En størrelse med en naturlig, kanskje gudebenådet tradisjon som grunnlag for lederskap, kultur og avgrensning geografisk og språklig, eller etnisk. Nasjonal Samlings historiesyn var i første rekke en fortelling om myter, og mytifikering, både i måten de oppfattet sin egen historie i partiet og hvordan de oppfattet Norges fortid. Mytene dreide seg i stor grad om en svunnen tid hvis idealer hadde blitt ødelagt og pervertert gjennom mange hundre år med fremmede makters styre over landet. Synet minner i enkelte henseende sterkt om det man også fant blant nasjonalistiske historikere som Keyser og P.A. Munch i tiden etter at Norge hadde blitt overført fra Danmark til Sverige.¹⁷ En annen svært viktig inspirasjonskilde finner vi helt klart i Henrik Wergeland.

For å oppsummere sitt syn på den norske historiens faser brukte Wergeland begrepet 'den uægte lodning' som skulle illustrere hvordan den norske fortiden kunne deles inn i tre distinkte hovedperioder. Den eldste tiden og den nyeste tiden hadde det til felles at Norge var et fritt land, mens perioden mellom dem var dansketiden hvor Norge var underlagt et fremmed rike både kulturelt og politisk. Wergeland så for seg at de to selvstendige periodene var som halvdeler av en gullring, mens dansketiden var en uekte lodning mellom dem. Dette var ikke bare en taksonomisk betegnelse, det var også i stor grad programmatisk i den betydning at de to gulldelene **måtte** forrenes, og den uekte lodning **måtte** ut. Det Wergeland spesifikt ville hente frem fra den glemte norrøne gullalder var en rekke dyder, som til en viss grad hadde overlevd og var å finne igjen blant Norges bønder på tiden. Teorien som lå til grunn for denne tanken var at bøndene hadde levd isolert fra påvirkning fra den mer danskdominerte bykulturen Wergeland tilla blant annet bøndene fornuft

¹⁷ For en mer utbrodert analyse og forklaring av NS' historiesyn se Jannicke Søhoels hovedoppgave fra 1997. *Stiklestad: Historien som argument.*

og liberale tanker, samt patriotisme, ærbødighet og kongetroskap.¹⁸

De Dydene som preget og som burde prege den norske nasjonen, det var fredelig dyder som i stor grad var hentet fra opplysningstidens tankegods. Den viktige vrien var bare at Wergeland gikk veien om en projisering bakover i en gammel norsk gullalder for å gi disse dydene nasjonal legitimitet.¹⁹

At fortidens dyder i bunn og grunn er en projisering av de dydene man ønsker å innføre er et trekk man finner igjen i Nasjonal Samling, men tolkningen av dydene er vesentlig annerledes, som vi skal komme tilbake til siden. Likevel er idegrunnlaget mye av det samme. Utenlandsk påvirkning har i følge Wergeland ført til at gamle norske dyder har gått tapt, eller i det minste mistet sin betydning for befolkningen generelt.

En annen viktig personlighet når det gjelder utviklingen av en bevissthet om den norske fortiden blant nasjonalister av forskjellige avleiringer var som nevnt P.A. Munch. I motsetning til Wergeland var Munch faghistoriker og langt mindre romantisk i sine teorier, men likefullt må man si at han fungerte som inspirasjon for Nasjonal Samlings klart romantiske historiesyn. Hans syn på de norske koloniene i utlandet, samt bonden som bærer av den norske kulturen passer godt inn i Nasjonal Samlings program. Gulbrand Lunde var ofte inne på tanken om Norgesveldet i sine taler, altså et slags norsk imperium i et naturlig livsrom rundt Nordsjøen.²⁰ Munch var også i en periode opptatt av pangermanisme og stammefellesskap ut fra historiske røtter og lingvistiske likheter mellom nordiske språk og tysk, tanker som til tider var svært sentrale i NS' ideverden.²¹

Også førertanken kunne legitimeres med Wergeland, og i enda større grad Munch – selv om tanken om en fører bygget på alt annet enn de liberale verdiene Wergeland og Munch tilla våre forfedre. Både Wergeland og Munch gav uttrykk for at det i eldre tider var naturlige ledere som fungerte som både politiske og religiøse høvdinger.²² Det er ikke vanskelig å se at dette synet kan ha inspirert, eller i det minste støttet synet på en fører som en nærmest gudebenådet seer og lederskikkelse. Forskjellen lå i at NS tilla føreren en større grad av autoritære trekk.

En tanke man finner igjen blant mange av det nittende århundres nasjonalister, enten de var historikere eller ei var tanken om bonden som bærer av den norske kulturen. Bøndene hadde i stor grad unnsloppet danskifiseringen som hadde pågått under dansketiden og kunne spore sine røtter tilbake til norrøne tider. Dette synet ble også sentralt for mange NS-medlemmer og andre personer i det nasjonalistiske miljøet i Norge i mellomkrigstiden. Bondekulturen ble av mange ansett som et

18 Sørensen, Øystein (2001) s. 142-147

19 Ibid. s 147.

20 Søhoel, Jannicke (1997) s.67-72

21 Sørensen, Øystein (2001) s. 252-255

22 Søhoel, Jannicke (1997) s.96-97

uttrykk for den uforfalskede norske identitet og bærende av et tapt verdsett.²³ Hva som lå i dette verdsettet var i større grad uavklart og åpent for forskjellige tolkninger. Der Wergeland hadde sett for seg liberalistiske verdier var Nasjonal Samlings ledere mer opptatt av styrke, selvstendighet, evnen til å temme naturen og kulturskapende kraft. Selv om dette bondeaspektet ikke kom like tydelig frem på partiets stevner og plakater som det rent norrøne uttrykket, var det en sentral del av partiets romantiske ideer som knyttet seg til folkets egenart, som igjen gjerne ble knyttet til den norske naturen med dype skoger, fjorder og høye snødekte topper. Spesielt er det gjennom samarbeidet med Bygdefolkets krisehjelp før krigen, og gjennom den frivillige arbeidstjenesten man så disse tankene manifestert. Tanken var at man ble preget av å kjempe mot naturen, og at den norske naturen i sær fostret sterke og frie menn.²⁴

Å knytte symboler til historiske hendelser, som igjen knyttes til partiets ideologiske grunnlag har alltid vært vanlig blant nasjonalistiske grupper, og dermed naturligvis også i Norge. For Nasjonal Samlings del dreide dette seg spesielt om symboler som kunne knyttes til vikingetiden, og tidligere norsk storhet. Dette romantiske synet kom til uttrykk i de mange propagandaplakatene med langskip og vikinger i stridsmundur og partiets grafikk ellers.²⁵ Et av de aller tydeligste grafiske uttrykkene for denne typen symbolbruk ser man på en plakat tilknyttet Stiklestadstevnet 1942, hvor en ung, blond og uniformert Hirdmann står i forgrunnen med en eldre stridskledd viking bak seg. Begge sees i profil, og for å understreke deres felles sak ser de samme vei. I bakgrunnen pryder et kors toppen av en søyle. Korsmotivet finnes også igjen på vikingens hjelm, og på hirdmannens lue – denne gangen i form av et Olavskors kronet med Solørn – Nasjonal Samlings umiskjennelige logo.²⁶ Men bruken var mer utbredt enn bare som bærer av propaganda utad. Avisene til NS var i varierende grad preget av norrøn og pseudonorrøn design, spesielt er det i logoer og illustrasjoner til *Hirdmannen* (et av hirdens periodika som i en periode også ble utgitt som vedlegg til avisen *Fritt Folk*), bøker og særtrykk i forbindelse med forskjellige begivenheter.

23 Ibid. s. 58-59

24 Ibid s. 30, 31-32

25 Jensen, Tom B. og Dahl, Hans Fredrik (1988) Inneholder flere eksempler på plakater med åpenbar norønn tilknytning.

26 Jensen, Tom B. og Dahl, Hans Fredrik (1988) s. 161(Plakaten er tegnet av Kåre Sørum)

2.2 FASCISTISKE MYTER

Myter kan være kraftige instrumenter for å påvirke folkeoppinionens meninger og er ofte en viktig del av fremgangsmåten for politiske bevegelser, og kanskje enda mer for nasjonalister, og da gjerne knyttet til forskjellige former for kollektive ritualer. I de fleste nasjonale myter finner vi en tanke om kulturelt forfall, eller en tro på at tidligere tiders sivilisasjon var bedre enn den nåværende.²⁷ Hvilke omstendigheter som har ødelagt gullalderen varierer, men det er ofte snakk om utenlandsk dominans koblet sammen med internt moralsk forfall og mangel på solidaritet. For fascistene kunne det være snakk om en teori om at den moderne industrielle tidsalder har ødelagt de sanne nasjonale verdiene, og nå er det prekært at nasjonens innbyggere står sammen for å gjenskape gullalderen.²⁸ Både konservative og revolusjonære krefter benytter seg av slike myter, og i NS' ideologi finner vi mytene i et grenseland bestående av reaksjonære, konservative og radikale tanker. I NS finner vi altså disse aspektene tvunnet sammen, både forfallsaspektet og gjenreisningstanken, både som program for revolusjonær virksomhet, og som konservativ forankring for en ideologi. Slik de så det hadde den frie norske/norrøne kulturen blitt korrumpert av mindre raserene elementer fra Danmark og Sverige, men den hadde delvis overlevd i bondekulturen som man mente stod i fare for å bli et offer for industrialisering og urbanisering.²⁹

I et forsøk på å definere den generiske fascistiske estetikk og myteverden har Roger Griffin lansert begrepet "palingenetic ultranationalism" - eller palingenetisk ultranasjonalisme, oversatt til norsk.³⁰ Det første ordet, palingenetisk betyr 'gjenfødelse' og refererer til troen på at en tidligere gullalder ikke bare kan fungere som moralsk rettesnor, men også gjenskapes mer eller mindre direkte og konkret i et samtidig samfunn. I et ultranasjonalistisk perspektiv vil dette dreie seg om å finne tilbake til en tid hvor folket, eller rasen, var renere og idealene deres var ubesudlet av modernisme og fremmed blod, og det er her vi finner det distinkt fascistiske - i en revolusjonær fortidsfanatisme om man vil.³¹ Griffin ser på det mytiske preget som det definerende trekket ved fascisme, som fellesnevner for alle de fascistiske bevegelsenes tanke-systemer. Han skiller dermed mellom ekte fascistiske bevegelser og det han kaller para-fascisme, som minner om fascisme, men uten det regenerative tanken som istedet har mer generelle konservative nasjonalistiske tanker som sitt eksistensgrunnlag.³² Denne definisjonen fanger ikke opp alle de forskjellige aspektene av fascismens fremtoning, verken ideologisk eller estetisk men gir en pekepinn i retning av å forstå

27 Smith, Anthony D. (1999) *Myths and memories of the nation* . - London : Oxford University Press. - 288 s. s. 62

28 Ibid s. 65-68

29 Sørensen, Øystein (1989) s. 38

30 Griffin, Roger: *Staging the Nation's Rebirth - the Politics and Aesthetics in the context of Fascist Studies* . - s.4-5 I: *Fascism and Theatre: The Politics and Aesthetics of Performance in the era of Fascism*. - Günther Berghaus (ed.) Oxford (1994) s. 11-29

31 Ibid. s. 4-5

32 Ibid. s. 3-4 og s. 12

deres myteverden og historiesyn, samt det tunge fokuset man gjerne ser på ritualer av ymse slag. Spesielt er denne fascismedefinisjonen relevant for Nasjonal Samling og jeg vil sette av litt plass til å sette Nasjonal Samling i en fascistisk og nasjonalistisk mytekontekst for å belyse dette poenget i konklusjonen og analysen.

Nasjonalismen som ligger til grunn for fascismen følger gjerne et ganske universelt mønster når det gjelder dannelse av nasjonal myter, som gjerne ligger i bunn når fascistiske bevegelser velger sin symbolbruk. Anthony D. Smith har i boken *Myths and memories of a nation* formulert en teori for å identifisere seks forskjellige komponenter av disse mytene.³³ I denne konteksten er det viktig å påpeke at med ordet *myte* mener man ikke nødvendigvis noe som er oppdiktet, men noe som er fundert i sannhet og som har antatt en spesielt posisjon i en gruppe. Disse sannhetene har gjerne blitt fordreid gjennom årenes løp, og kan ha antatt trekk av religiøsitet, ofte kan denne myten virke nærmest eventyrlig, men som regel har den rot i den historiske virkeligheten.

2.2.1 Gullaldertanke

I Griffins skjema finner man gullaldertanken i en dynamisk tredeling hvor hver del bygger på den forrige. Den første delen "A Myth of the Heroic Age, or How We Were Freed and Became Glorious" dreier seg om den tiden hvor nasjonen finner sin identitet og storhet. Selve innholdet av denne myten vil variere fra land til land, men nærværet av troen på fordums storhet er ifølge Griffin universelt.³⁴ Det er denne heroiske perioden man gjerne kaller en 'gullalder'.

De andre delene i denne tredelingen kalles henholdsvis "A Myth of Decline, or How We Fell into a State of Decay" og "A Myth of Regeneration, or How to Restore the Golden Age and Renew Our Community as 'in the days of old'".³⁵ Den første av disse er som navnet sier en myte om hvordan gullalderens idealer forfalt og ble erstattet av mindre siviliserte tider. "The myth of decline tells us how the community lost its anchor in a living tradition, how the old values became ossified and meaningless [...]"³⁶ For Nasjonal Samlings del sammenfaller denne forfallsperioden med Svartedauden og den påfølgende Dansketiden som innførte et nytt regime på tvers av den naturgitt norske samfunnsformen. Den andre myten, som dreier seg om hvordan fortidens idealer skal gjenoppplives er det springende punkt i Griffins fascismedefinisjon. Mens nasjonalister generelt ønsker å restaurere, ønsket fascistene å forrene fortid og fremtid snarere enn å inngå i et konservativt prosjekt.³⁷

For at Nasjonal Samling skal kunne oppfylle Griffins krav til at fascismen som ideologi ønsker å gjenoppvekke en svunnen tid er det nødvendig å faktisk ha en slik tid å se tilbake på. Man

33 Smith, Anthony D. (1999) *Myths and memories of a nation* . - London : Oxford University Press. - 288 s . - s. 62-67

34 Griffin (1994) s. 65

35 Ibid. s. 67

36 Ibid. s. 67

37 Ibid s. 4-5

skal heller ikke lete lenge før man finner troen på en gullalder i Nasjonal Samlings retorikk og symbolverden. Selv en overfladisk undersøkelse av deres retorikk og deres propaganda vil avsløre forsøk på å knytte partiet til en historisk derivert idé. Dette er ideer som har blitt til i samspill mellom genuine historiske teorier og mer visjonært-ideologiske og ofte millenaristiske tanker.

For Nasjonal Samling knyttes gullalderen til det som ofte kalles Norges storhetstid i middelalderen eller Norgesveldet, en tid som ble etterfulgt av en "forfallsperiode" på rundt regnet 600 år. For Nasjonal Samling var denne gullalderen en periode som strakk seg fra et sted rundt 800 e.kr. frem til Norge opphørte å eksistere som selvstendig stat på 1300-tallet.³⁸ Det var i denne storhetsperioden, populært kalt vikingetiden, hvor Norge var på høyden av sin makt, med handel, geografisk ekspansjon, plyndringstokter og velstand. Nasjonal Samling tolket dette som et resultat av det norske folks rasemessige og kulturelle overlegenhet.³⁹ Det er ikke vanskelig å forestille seg en kobling mellom vikingenes aggressive plyndring og fascismens "machismo" og det er dermed ikke overraskende at denne perioden blir et slikt oppkomme av symboler for partiet og dets ledelse. Quisling selv var for eksempel opptatt av de norske vikingenes erobringer og hadde store tanker om deres utstrakte riker. Han gav uttrykk for at vikingene med "jern og blod" samlet Norge til et rike samtidig som deres erobringer var en utfordring til den romerske kristenhet.⁴⁰

I tillegg til en heroisering av tidligere tiders idealer og oppnåelser var det også snakk om en slags fremmedgjøring i forhold til dagens samfunn.

Nutidens ungdom trenger kontakten med våre forfedres ånd for ikke å miste sitt norske preg. Vi forflates av materialisme og industrialisme, om vi ikke går vegen til våre forfedre. Lar vi den gro til, blir vi fremmed for oss selv, for vår norske egenart.⁴¹

Dette sitatet, hentet fra Walther Fürsts artikkel om Arbeidstjenestens (AT) i 1937 illustrerer utmerket den sammenhengen mange så mellom den fremmedgjøringen de følte for datidens industrialiserte og multikulturelle samfunn. Det er nærliggende å tolke det som en reaksjonær forsvarsmekanisme mot at de verdiene, reelle eller innbilte, som de selv hadde kjent i sin ungdom var i ferd med å forsvinne. Norge var raskt i ferd med å moderniseres, om enn ikke i samme takt som resten av verden og bondesamfunnet var for alvor i ferd med å forsvinne, ihvertfall i den formen det hadde eksistert til nå.

Symboler som kunne knyttes til folkets fortid eller kulturelle høydepunkter, samt mer mystiske symboler ble flittig benyttet av nasjonalsosialister i Tyskland, såvel som i Norge. Blant annet valgte NS det såkalte Olavskorset, eller Solkorset som sitt fremste grafiske symbol, slik som

38 Søhoel, Jannicke: *Stiklestad – Historien som argument*. - Hovedoppgave (1997). - Universitetet i Oslo. - s. 47.

39 Ibid. s. 47.

40 Quisling, Vidkun: *Nasjonalt forfall og nasjonal gjenreisning*. - Gjengitt i Søhoel, Jannicke (1997) s. 49.

41 Fürst, Walther. - *Norrøn ånd i A.T. - Ragnarok nr. 9/10 desember 1937 s. 250ff.* - Gjengitt i Emberland, Terje (2003) s. 143. - 2003

NSDAP hadde Hakekorset. Mens Hakekorset først og fremst hadde en vag og flertydig historisk bakgrunn oppfattet mange innen NS Olavskorset direkte knyttet til myten om Olav den Hellige, som etter sigende skal ha brukt dette symbolet på sitt eget skjold. Selv om symbolet er benyttet i mange kulturer, og lenge før Olav den Hellige, skulle dette representere partiets ønske om å kombinere gamle norske idealer med fremtidsrettede visjoner. Symbolet hadde også en solid tilknytning til norsk tradisjon gjennom sin bruk innen den norske kirke. Olavskorset går også igjen i NS' partiflagg som var en rød flate med et gult eller gullfarget kors, som man gjerne kalte for Olavsflagget. Disse symbolene ble brukt både fordi man ønsket å knytte NS til norske heltekonger og da spesielt Olav den Hellige, og for å knytte partiet til en kristen arv.⁴² På den annen side valgte de ny-hedenske utbryterne i den såkalte ragnarok-kretsen den norrøne Hagalrunen som sitt symbol, i og med at de ikke identifiserte seg med den kristne troen mange innen NS identifiserte seg med.

2.2.2 Forene Fortid og Fremtid

En gullaldertankegang isolert sett er ikke mye verdt som ideologisk fundament i en fascistisk kontekst. For at den skal kunne fungere som retorisk og moralsk rettesnor må den kombineres med visjoner om en fremtid som skal forene fortidens idealer med fremtidens samfunn. Slike tanker er utbredt blant nasjonalister og kan sogar sees på som et av de mest sentrale trekkene i nasjonale mytesykluser.⁴³ Blant annet er den tidligere nevnte teorien om den uekte lodning et godt eksempel på en slik tanke – uten at man dermed skal trekke slutningen dithen at Wergeland var en slags proto-fascist. I fascismen kommer denne tanken tydelig til uttrykk blant annet gjennom det Griffin kaller "the New Man", en slags heroisk syntese av gamle idealer og en form for moderniseringsprosjekt.⁴⁴ Som symbol og grafisk uttrykk for den nye fascistiske orden spiller the new man en sentral rolle, også i NS' propaganda. Den tidligere nevnte plakaten til Stiklestadstevnet i 1942 kan, som et eksempel, tolkes i lys av dette begrepet. Den unge og uniformerte mannen i forgrunnen er det fascistiske idealmennesket, mens vikingen i bakgrunnen er hans legitime og røtter både ideologisk og direkte biologisk – sammen med korset som går igjen flere steder i motivet. Selv om innholdet som kommer til syne er ganske vagt må det sies å inneha en programmatisk kvalitet. Plakaten fremviser et forenklet livsideal for den nye tid, og lignende billedbruk finner man igjen på mange av partiets plakater.

For NS' del er det ikke spørsmål om en simpel tilbakevenden til oldtidens idealer eller samfunn, slik som man noen ganger kan finne i mer naive og svermeriske kretser. Det er snarere en

42 Brevig, Hans Olav og de Figueiredo, Ivo (2002) Den norske fascismen - nasjonal samling 1933-1940. Oslo : Pax. - 265 s. - s. 43

Samt Sørensen, Øystein. (1995) Solkors I: Norsk krigsleksikon [online] . - url: <http://www.norgeslexi.com/krigslex/krigslex.html> . - lesedato: 20070422

43 Smith, Anthony D. : Myths and memories of the Nation. - (1999) s. 65-68 Oxford University Press. 288s.

44 Griffin, Roger (1994/II): The nature of fascism. - s. 35

slags konspirativ tro på at det er de gamle norske verdiene som må ligge til grunn for oppbyggingen av et fremtidig idealsamfunn, noe som tildels blir hindret av skjulte krefter. Slik sett oppfyller NS Griffins krav til å være en ekte fascistisk organisasjon snarere enn parafascistisk. Partiet så seg hindret av marxister, jøder og liberalister i sine forsøk på å gjenskape et sunt norsk samfunn, krefter man ofte gav uttrykk for at samarbeidet i et stort kataklysmisk oppgjør med de verdiene man selv stod for. Dette konspiranoide trekket ble mer og mer viktig etterhvert som NS ble isolert i norsk politikk, og etter at krigen brøt ut.

2.2.3. Historisk Determinisme

Det er ikke vanskelig å se at med NS' historiesyn er det grunnlag for en dogmatisk tro på rasens rolle i historiens gang som igjen kan føre til determinisme på makrohistorisk plan. Spesielt er det blandingen av troen på en kristen endetid og rasekrig som ligger til grunn for en slik tolkning.⁴⁵

Den milenaristiske troen på en ny tid får til tider nærmest, passende nok religiøse uttrykksformer. Den britiske historikeren Norman Cohn setter opp fem krav til den endringen millenarister tror på i stikkord: kollektivitet, jordiskhet, snarlig, total og mirakuløs.⁴⁶ Endringen skal altså gjelde et samfunn (eller bevegelse) i sin helhet, den skal være håndgripelig og reell, den er nært forestående og den kommer som følge av krefter utenfor bevegelsen. Nasjonalsosialistenes tro på det nært forestående og førerstyrte raseriket kan absolutt sees på som å inneha milenaristiske trekk i denne sammenheng, med føreren som en profetisk leder med innsikt i historiens drivkrefter. For NS' del kommer tankegangen klart til uttrykk gjennom en tale Quisling holdt i Frankfurt Am Main den 28. mars 1941. "Således fullbyrdes den urnordiske mythos levende forestiling om, at arier og jødemakt, skulde ende i en siste uhyre kamp, ragnarokk [...] Men ariernes verden går under kun for å gjenfødtes herligere."⁴⁷ Talen er tydeligvis også ansett som sentral i Nasjonal Samlings kanon, eller i det minste som en spissformulering av Quislings tanker – i og med at den er delvis gjengitt som åpning i bind II av samlingen av hans taler: *Quisling har sagt*, som utkom under okkupasjonen. Mer konkret uttrykker Quisling seg i forbindelse med det syvende riksmøte i 1939: "Jeg vil våge å spå at en verdenskrig, om demokratiet og kommunismen i forening slipper den løs, vil bety demokratiets endelige undergang over hele linjen og nasjonalsosialismens verdensseier."⁴⁸

De delene av teksten som er uthevet av verkets redaktør har muligens vært tenkt å understreke at Quisling hadde en unik evne til å forutse den forestående verdenskrigen, selv på et såpass sent tidspunkt (talen er opprinnelig gjengitt i *Fritt Folk* 19/8 1939). Synet på Føreren som profetisk ser man også i en tale av Gulbrand Lunde hvor han anbefaler folk som enda ikke har gjort

45 Søhoel, Jannicke (1997) s 112.

46 Cohn, Norman: Jakten på tusenårsriket. Gjengitt i Emberland, Terje (2003). - s. 402

47 Quisling, Vidkun (1941) Quisling har sagt II – Ti års kamp mot katastrofepolitikken. Oslo : Centralforlaget s. 8

48 Ibid. s. 181

det å lese *Quisling har sagt*, som nettopp hadde blitt utgitt. "Den mannen har en evne til å se inn framtiden, til det som må komme."⁴⁹ Slike tanker i tråd med synet på den autoritære leder som gitt av naturen, og som profet for en milenaristisk overgangstid. Synet på Quislings virke som forutbestemt kommer også til syne ved andre anledninger. Blant annet sa Fuglesang i en tale i 1941:

Det navn han har gitt vår bevegelse, Nasjonal Samling, og den idé han har stillet op, folkefelleskapets idé, betyr intet annet enn fullbyrdelsen av samlingstanken i vårt folk - den endelige avslutning av slaget i Hafrsfjord den 18. juli 872. (...) Vi må tro det er noe mer enn en tilfeldighet, at Vidkun Quisling ble født en 18. juli (...).

Disse tankene om en fører som skal fullbyrde noe som nærmest kan kalles gamle profetier, slik Fuglesang oppfatter det er ikke bare et uttrykk for troen på en tid som skal komme, det er et program for hvordan det skal skje, og hva det skal innebære, og på hvilke premisser det skal skje. Det er uttrykket for en tro på at man skal finne tilbake til de gamle nasjonale ideer, og igjen få kontinuitet i historien.

2.3 NASJONAL KONTINUITET

Et av de sentrale punktene i Nasjonal Samlings historiske analyse er, som nevnt overfor, å uttrykke kontinuitet mellom de gamle kongene i Haraldsslekten og partiets ideologi. En avisartikkel av partisekretær Rolf Jørgen Fuglesang fra 1941 gir detaljert uttrykk for slike tanker, som også skulle bli brukt direkte som legitimering av partiets maktovertakelse ved Statsakten i 1942.

Artiklen som er trykket i forbindelse med Quislings 54 årsdag tar utgangspunkt i Harald Hårfagres samling av Norge litt over 1000 år før Vidkun Quisling ble født, han mener at den 18 juli som symbol må bety to ting for NS' medlemmer. For det første er dagen til minne om slaget ved Hafrsfjord, som tradisjonelt har betegnet samlingen av Norge til et rike under Kong Harald. "For det annet er den 18. juli fødselsdagen til vår Fører, Vidkun Quisling, den mann hvis historiske og skjebnebestemte oppgave det er blitt å fullføre dette samlingsverket.(...) For oss NS-folk er det den nøieste historiske sammenheng mellom disse to begivenheter."⁵⁰

Fuglesang mener med andre ord at det som ble påbegynt i 871 av Harald Hårfagre ikke er kommet til sin avslutning, men at det er Quisling som skal fullbyrde det han satte seg fore å utrette – samlingen av Norge. Det er spesielt forskjellen på en indre og ytre samling som er essensielt i denne forståelsen av historien. Det Nasjonal Samling legger i Ibsens ofte siterte ord "Norge er et rike - det skal bli et folk." Dette sitatet skulle på mange måter bli partiets slagord, og ble brukt for å understreke det man anså for å være en falsk følelse av nasjonal frihet etter 1814 og 1905.

Ennu var ikke nordmennene blitt et folk. Ennu var ikke folkets indre samling

49 Lunde, Gulbrand (1942) Kampen for Norge II : foredrag og artikler 1940-1941 . - Oslo : Gunnar Stenersens forl . - 253 s. - s. 180

50 FF 18/7-1941

fullbyrdet. [Folket var] ikke rustet til å møte liberalismens oppløsningsprosess og angrepet fra internasjonale krefter (...)⁵¹

Snarere enn å mene at Norge var fritt etter 1905 mente Fuglesang at det hadde hersket en slags borgerkrigstilstand frem til okkupasjonen inntraff, representert ved klassekamp og partistrid. "Det norske folk ble splittet og opdelt i innbyrdes kjempende flokker og interesser."⁵² Det var altså denne tilstanden Quisling brøt da han dannet Nasjonal Samling, og i motsetning til den rådende tilstand representerte han det man gjerne kalte kongstanken i norsk historie, altså ideen om et samlet Norge.

Men som tidligere i vår tusenårige saga stod det frem en fører i det norske folket, en sterk og ansvarsbevisst personlighet som påny ble bæreren av samlingstanken i vår historie, som stod på vår histories sikre grunn, knyttet fortidens bånd med fremtidens, som bevisst kjempet for å fullbyrde av Ibsens ord "Norge var et rike, det skal bli et folk.", ja sette denne setning op som uttrykket for sitt indre politiske program. Det var **Vidkun Quisling**.⁵³

Som avslutning på den historiske gjennomgangen av NS' grunnlag setter Fuglesang opp tre prinsipper som skal oppsummere kontinuiteten Quisling representerer.

1. Samlingstanken er kongstanken i den norske historien, en tanke som står over folket. "Høiere krefter virker med (...) nornene har spunnet sine tråder gjennom vårt folks skiftende lagnad."
2. Det er ikke folket, men førere som er bærere av tanken.
3. Det er Vidkun Quisling som representerer den i dag.

2.4 RASEIDEOLOGI

Et av de mer problematiske trekkene ved NS' historiske ideer er rasespørsmålet. På overflaten er det enkelt å få inntrykk av at Nasjonal Samling var et parti som var like opptatt av rase som det var vanlig blant tyske nasjonalsosialister, spesielt under krigen. Dette bildet er dog ikke helt entydig. Det første som er viktig å merke seg er det skillet som går mellom okkupasjonstiden og mellomkrigstiden. Før okkupasjonen var rasespørsmålet både omdiskutert og mindre klart enn under selve krigen, men temaet var absolutt tilstede.

Mange innen NS, og dets omland betraktet historien som en kamp mellom forskjellige folkeslag om dominans, og så på samtiden som en endelig kataklysm som skulle avgjøre rasenes krig en gang for alle. For mange kom dette til uttrykk gjennom antisemitisme, men for atter andre var det svært problematisk å bekjenne seg til en kristen tro, for samtidig å fordømme jødene som folkeslag. Spesielt var det de som bekjente seg til pangermanske tanker og særlig nyhedningene i Ragnarok med deres totalitære og religiøse tolkning av nasjonalsosialismen som hengav seg til antisemitismen.⁵⁴ Under okkupasjonen derimot ble denne tanken ikke bare dominerende i partiet,

51 Ibid.

52 Ibid.

53 Ibid.

54 Emberland, Terje (2003)

men også svært tydelig gjennom flere taler og avisartikler.

Her støtter NS seg blant annet på synet til Hans F.K. Günther som hadde en teori om at germanske bønder var opphavet til høykultur, ikke bare i Europa, men også i Asia. Günther var også en viktig inspirasjonskilde for mange tyske nasjonalsosialister, gjennom sitt arbeide med å kategorisere europeerne i fem hovedraser, hvorav den nordiske var den mest overlegne og strålende.⁵⁵ I en artikkel i *Fritt Folk* fra 1936 heter det at "Günther er av den oppfatning at denne nordiske rase idag finnes renest blandt bondebefolkningen i deler av Norge og Sverige."⁵⁶

Kulturen og "rasen", eller folket ble i stor grad sett på som bærende elementer i den nasjonalsosialistiske tolkningen av historien. Ideologisk kommer dette konkret til uttrykk gjennom Hitlers inndeling av verdens folk i kulturskapende, kulturebærende og kulturødeleggende raser, hvor jødene klart hører hjemme i den kulturødeleggende kategorien i motsetning til de nordiske folk som var kulturskapende.⁵⁷ Selv om NS fra begynnelsen var verken uttalt nasjonalsosialistisk eller raseideologisk finner man etter hvert mye rasetankegang som grunnlag for partiets syn på historiens drivkrefter.⁵⁸ Quisling selv hadde tidlig vagt formulerte rasistiske ideer, som etterhvert inkluderte kulturell, og siden også rasemessig antisemitisme. Quisling gav også, i likhet med Hitler uttrykk for at nedarvede trekk ved rasen var bærende for den historiske utviklingen.⁵⁹

Samtidig var mange av de sentrale aktørene i NS ikke videre opptatt av rase, verken i positiv eller negativ forstand. Det later likevel ikke til at det har vært noe stort problem å underordne seg det tydelig rasistiske synet som ble dominerende under okkupasjonen – enten av praktiske/realpolitiske årsaker, eller fordi man rett og slett ikke var uenig.

55 Pringle (2006) *The Master plan : Himmler's scholars and the holocaust*. - London : Harper Perennial . -463 s. - s. 34-36

56 FF 14/4-1936

57 Hitler, Adolf (2003) *Mein Kampf* . - London : Pimlico . - 636 s . - s. 263

58 Søhoel, Jannicke (1997) s. 25-41

59 Søhoel, Jannicke (1997) s. 25

3 PERIODEN 1933-1940

Den første perioden omfatter tiden fra partiet ble stiftet til Norge ble overfalt av tyske styrker 9. april 1940. Det er en periode som igjen kan deles inn i relativt distinkte underdeler. Først fremgang og optimisme for partiet, så en periode med nedgang og tilslutt tendenser i retning av oppløsning. I starten bar partiet preg av en slags nybrottsstemning, det var optimisme og entusiasme knyttet til Quislings forsøk på å rydde opp i og norsk politikk, og samle den borgerlige siden mot marxistene. Etterhvert ble det dog tydelig at Quislings organisatoriske evner var i stor grad fraværende, samt at partiets helling i retning av mer uttalt fascisme og isolerte stilling i norsk politikk fremmedgjorde mange av medlemmene og kostet partiet dyrt. Ofte var det også direkte fiendskap mellom NS og de sårt ønskede velgerne. Ungdom med sympatier fra venstresiden var relativt ofte involvert i slagsmål og stenkasting når partiet holdt sine friluftsmøter. Selv om dette nok bidro til å knytte de få sympatisørene sammen var det nok også en stor belastning på mange av medlemmene, noe som kom i tillegg til et høyt nivå av interne intriger og splittelser. Da okkupasjonen kom i 1940 var partiet i praksis nærmest ikke-eksisterende, og det var nok heller fraværet av en bedre kollaborasjonspartner enn partiets stilling som førte NS inn i maktens haller.

3.1 MØTER I PERIODEN

I Paxtons skjema vil denne perioden sammenfalle med de to første stadiene, "opphav som bevegelse" og "organisering av en partistruktur". I sammenheng med det første stadiet vil jeg se på hvilke symboler som virket krystalliserende for bevegelsen, dvs hvilke symboler som medvirket til at man anså det som nødvendig å danne NS. Altså hvilke faktorer i samfunnet, både positivt og negativt som virket inn, spesielt da i forbindelse med en ide om fiender og kulturelt forfall. Det vil også være naturlig å se hvilke symboler partiet samlet seg om da det oppstod. I forhold til det andre stadiet vil jeg fokusere mer på symboler som markører både innad og utad – i forhold til internt samhold og for å påpeke forskjeller mellom NS og andre politiske bevegelser. Det siste vil være både relevant i forhold til NSDAP og de øvrige norske partiene.

NS' møtevirksomhet var naturlig nok begrenset i perioden fra partiet ble stiftet og frem til okkupasjonen, både av økonomiske årsaker og av den enkle grunn at partiet var lite og nystiftet. I tillegg er heller ikke møtene like veldokumenterte som under okkupasjonen. Selv om det tidvis ble avholdt et stort antall møter er de fleste av dem lokale og ofte ganske overfladisk referert i partipressen, om de overhodet nevnes. Ofte dreier det seg bare om hvor møtet fant sted, og hvem som var tilstede eller holdt taler. Likevel kommer mange tendenser i retning av forsøk på å overta

nasjonale historiske symboler og å markere historiske begivenheter klart frem. Det mest åpenbare eksemplet på dette i denne perioden er forsøket på å knytte NS' stiftelse opp mot 17. mai, et forsøk som må sies å ha vært ganske vellykket på et plan. Partiet feiret hevdet alltid siden at det ble stiftet den 17. og feiret dette som sin stiftelsesdag. Selv om det er NS som assosieres med nasjonaldagen og ikke nasjonaldagen som assosieres med NS ble altså en sammenheng knyttet mellom de to. At partiet i realiteten ble stiftet flere dager i forveien ble en anekdote og nasjonaldagen stod igjen som Nasjonal Samlings stiftelsesdag i manges bevissthet.

Det kan være verdt å merke seg i hvilken grad møtevirksomheten gjenspeilet NS' overgang "fra parti til sekt" i perioden før okkupasjonen. Mens det fra 1933 til 1936 var et parti på offensiven preget av optimisme var det etter 1936 et lite parti som sto på randen av å forsvinne fullstendig. Entusiasmen hadde forsvunnet for de fleste og mange hadde også, eller var i ferd med å forsvinne ut av partiets rekker. Allerede fra 1935 begynte medlemmer å forsvinne, og da Hjort meldte seg ut av partiet i 1937 etter lang konflikt med Quisling var det et hardt slag for partiorganisasjonen. Etter riksmøtet i 1937 ble også Førerprinsippet for alvor gjennomført, på tvers av den interne opposisjonens ønsker om demokratisk reform og større åpenhet. Dette kom i tillegg til en rekke utmeldelser, eksklusjoner og flere medlemmer som stilltiende trakk seg tilbake fra aktivitet.⁶⁰

Sentrale møter som er viktige å få med seg i perioden er Riksmøtene, (eller Partitinget som det het da det første gang ble avholdt) og Borrestevnene som alle var en viktige deler av partiets ansikt utad gjennom hele dets eksistens. Spesielt er riksmøtene av verdi, ikke bare fordi de er fulle av taler og sanger og fysisk symbolbruk gjennom flagg, uniformer, marsjering og lignende men fordi de er et godt eksempel på den elitistiske og autoritære strukturen og stilen partiet hadde som grunnlag. I tillegg ble det ved riksmøtene arrangert forskjellige historiske utflukter til steder som Stiklestad, Hafrsfjord og Domkirkeruinene i Hamar. I likhet med de tyske partidagene, avholdt i Nürnberg, var ikke riksmøtene ment å være noe beslutingsorgan eller landsmøte, men et propagandamøte for å vise frem bevegelsen og partiet og for å skape internt samhold og enighet. Håpet var nok også at det skulle bidra til å bygge opp en førerkultus tilsvarende den man i NSDAP hadde lyktes å bygge opp rundt Hitler i årene før maktovertagelsen.

3.2 TIDLIGE AKTIVITETER

Naturlig nok var det ingen større møter i løpet det første året NS eksisterte. Det var et lite parti som måtte konsentrere seg om praktiske saker, slik som å finne medlemmer til å fylle valglistene, skape et partiprogram, finne sitt sted i det politiske landskap og finansiering. Stortingsvalget som skulle avholdes den kommende høsten opptok i seg selv det meste av partiets tid på dette stadiet. Likevel

60 Brevig, Hans Olav og De Figueiredo, Ivo (2002) s.111-112

kan man klart se de første tegnene til møtevirksomheten som skulle betegne partiets eksistens. Bruken av logo, flagg og hilsner ble alt sammen befestet svært tidlig i denne perioden, samt partiets hang til masse møter, hvorav et møte Grünerløkka skole under valgkampen må sies å ha vært en slags generalprøve i denne sammenheng. Møtet kulminerte i kaos og ble mislykket i det henseende at det skulle markere NS som et parti for arbeiderne, men fikk en sentral posisjon i partiets selvbevissthet siden. Møtet var også svært betegnende for det nærmest skulle bli fast innslag ved mange av partiets møter: slagsmål. I skriftet som ble utgitt i forbindelse med Statsakten nesten ti år senere heter det at: "Nasjonal Samling sto denne høstkveld sin prøve som kampbevegelse. Det festet seg denne kveld hos mangen en NS-mann den urokkelige beslutning å vie sitt liv til Vidkun Quisling og om nødvendig gå i døden for ham og hans livsverk."⁶¹

Som dette sitatet gir uttrykk for var NS direkte knyttet til Quislings liv og tanker, og han var naturligvis også partiets kanskje viktigste symbol i oppstarten, og kanskje også siden. Hans fortid som Nansens samarbeidspartner i Folkeforbundet, hans angrep mot Arbeiderpartiet fra selve Stortingets talerstol og hans fortid i forswarets generalstab talte om en dyktig mann med visjoner og solid forankring i Norge. Det er liten tvil om at Quislings person og rykte var en viktig bidragsyter når det gjaldt å samle og stifte partiet. Spesielt var det nok et håp om å se Quisling som Nansens arvtager som spilte inn. Det var ikke uvanlig å knytte en forventning til at NS skulle bli det Fedrelandslaget ikke hadde turt, eller maktet. Nansen var i seg selv et ikke uviktig symbol i denne tidlige perioden av partiets eksistens. Mange så på ham som en åndelig fører for de nasjonalsinnede politiske kreftene i Norge, og mangelen på et "nansenparti" ble forsøkt rettet på både gjennom Fedrelandslaget og Nasjonal Samling.

Allerede rundt partiets stiftelse var det åpenbart at det var snakk om et parti som ville utnytte fortidens begivenheter til det maksimale. På Norges nasjonaldag, den 17. mai 1933 ble partistiftelsen proklamert, og det het alltid siden at partiet ble stiftet på denne dagen. Riktignok hadde partiet blitt stiftet allerede den 13. mai, og vært forventet i enda lengre tid, men det var nok en klok propagandataktikk å proklamere partiets stiftelse gjennom en ganske stort oppbud på akkurat nasjonaldagen. Frivillige jusstudenter vervet medlemmer, mens avisene inneholdt Quislings artikkel, eller erklæring, *oppfordring til nasjonal samling*. Det som så åpenbart skulle bli gjenkjent som partiets logo, det røde og gyldne Olavsorset ble slått opp på plakater over hele hovedstaden av frivillige partimedlemmer.⁶²

Våren etter ser man at denne tendensen til å bruke fortiden skulle gjøre seg gjeldende også innad i organisasjonen. Etter at det ikke hadde lyktes å vinne noe Stortingsmandat til Quisling var

61 1. februar 1942 / Nasjonal Samling . - Oslo : Blix forl. - 1942 . - 126 s. s. 40

62 Dahl, Hans Fredrik; Quisling (2004) s. 115-116

det nødvendig å bygge en organisasjon som kunne holde ut i det lengre løp. Mens symboler og retorikk frem til dette tidspunktet hadde vært viktigere utad enn innad, dvs for å markedsføre partiet - ble det nå virkemidler for å skape internt samhold. På Partitinget⁶³ i 1934 ble programmet vedtatt, og med det indirekte også førerprinsippet. Straks etter ble en rekke ritualer vedtatt tatt i bruk, noe som skulle vare så lenge partiet eksisterte. Bruken av det gule og røde flagget ved siden av riksflagget, "gammel norsk" hilsen med utstrakt arm og "heil og sæl" rop - samt avsynging av flaggsang skulle preget partiets møter, og dermed skape samhold. Det var, ikke overraskende - ganske mange som fant likhetene med den tyske nasjonalsosialismen påfallende.⁶⁴ Mange reagerte nok spesielt på den fascistiske stilen i det å hilse med utstrakt arm, og en artikkel i *Nasjonal Samling* fra 1934 tar skikken i forsvar som en opprinnelig norsk tradisjon. "I den senere tid har man simpelthen søkt å få innbildt en uvitende tvilerskare om at den gammelnorske hilsen med utstrakt hånd ikke har eksistert (...)" påpeker artikkelforfatteren og går dermed kritikerne av en slik hilsen i møte.⁶⁵ Artiklen hevder at skikken ved å ta på hattebremmen eller løfte hatten erstattet den gamle germanske hilsenen under dansketiden, og at denne skikken er et tegn på underkastelse. "Hattehilsningen kom til da våre landsmenn stod erbødig ved veikanten mens fremmede futer for forbi med hatten på hodet."⁶⁶

Isolert sett er ikke hvert enkelt symbol eller ritual så oppsiktsvekkende i sin samtid. Det var ikke uvanlig at politiske bevegelser brukte uniformer, eller at retorikk og organisasjonsmodell antok militante former. Arbeiderbevegelsens ungdom hadde også uniformer, i likhet med Fedrelandslaget. Likevel var det noe eget ved NS' symbolbruk som kanskje minnet ekstra mye om Tyskland og Hitler, noe som skulle bli et vedvarende problem for partiet.⁶⁷ Allerede tidlig ble partiet beskyldt for å være en norsk kopi av Hitlers NSDAP, og selv om Quisling forsøkte å få forståelse for at Nasjonal Samling var rotnorsk var det tilsynelatende få som trodde ham. Etterhvert som partiet tok flere skritt i fascistisk retning, og senere også i retning av nasjonalsosialisme ble symbollikheten mer og mer påfallende.

3.3 PARTIPROGRAMMET FREMLEGGES

Nasjonal Samlings partiprogram ble fremlagt på et offentlig møte i partiet den 8. februar 1934.⁶⁸ Møtet bar preg av den stilen som skulle dominere aktiviteten til partiet, og man ser allerede her

63 Partitinget later til å ha vært et slags landsmøte for partiet, og en forløper for riksmøtene, og faktisk også i realiteten det første riksmøtet. Denne antagelsen støttes av at det andre riksmøtet omtales som "partiting", "faglig riksting" og "nasjonal minnefest" i *Nasjonal Samlings* reportasje 26/7 1934.

64 Dahl (2004) s. 121-122

65 *Nasjonal Samling*. - [mikrofilm] (1934-1936) . - Oslo 4/5-1934 (Heretter forkortet NS i fotnoter)

66 Ibid.

67 Dahl (2004) s. 122-123

68 Dahl (2004) s. 122. (Datoen for møtet er ikke gjengitt i artikkelen i *Nasjonal Samling* hvor møtet er beskrevet.)

sterke tendenser i retning av autoritære trekk og førerkultus. Det ble også avholdt lignende møter andre steder i landet, for å fremlegge programmet for alle partiets medlemmer.⁶⁹

Møtet som ble avholdt i Logen startet med musikk før NSUF marsjerte inn i en flaggparade med både nasjonalflagget og Solkorsbannere. Deretter ble NS' kampsang avsunget mens tilhørerne strakte ut høyre hånd til partiets hilsen, for å bli avløst av en kort tale av formannen for NS i Oslo, som informerte partifellene om de lignende møtene i resten av landet og at målsetningen for programmet var å gjenreise landet, selv om enkelte "vil ryste på hodet av dette program". Videre forklarte han "Man har smilt ad oss fordi vi samler oss under Olavs-banneret. Det skal man ikke gjøre. Vårt flagg det er fedrelandets trefarvede, men vårt samlingsmerke er Olavs-banneret."⁷⁰

Etter dette tok Quisling ordet og presenterte partiprogrammet i sin politiske kontekst, i lys av krise både internasjonalt og nasjonalt. "Krisen er sterkt preget av materialismen som setter sitt stempel på alt og som alt dreier seg om. Offerviljen, troen og idealiteten er drept. Vårt land er ikke tjent, hverken med marxismen eller de borgerlige partier. Tilsynelatende står de to mot hverandre, men innbyrdes fraterniserer de med hverandre."⁷¹ Programmet skulle med andre ord motvirke disse tendensene, både i marxistisk og borgerlig retning. "Vår viktigste oppgave er å hindre arbeiderne i innføre den slavestat som den kommunistiske stat er, og fordi marxismen er en refleks av de borgerlige må vi også komme i kampforhold til de siste."⁷² For å oppnå dette var det nødvendig med et program som "var bygget på det nasjonale syn, på levende grunnsetninger."⁷³ Programmet skulle derfor spesielt henvende seg til de arbeidende og til gjenoppbygningen av forsvaret, som "statsmaktens rygg". Formålet var også at Norge skulle bli en nasjonal enhet, og selvforsynt, og Quisling avsluttet sin tale med de ordene han og hans medarbeidere skulle gjenta så mange ganger siden, og på sett og vis ble partiets motto "Norge er et rike, vi skal bli et folk.", Ibsens ord fra *Kongsemnene*. Ibsen var i det hele tatt den mest siterte norske forfatteren i NS-sammenheng, etterfulgt av Bjørnstjerne Bjørnson.⁷⁴ Begge store nasjonale symboler.

Etter Quislings tale ble det avsunget flere sanger før flere talere grep ordet. Først Johan Bernard Hjort, hirdens leder, som hyllet Quisling og førerprinsippet.

"Det er fra alle hold gjort innvendinger mot førerprinsippet i vår bevegelse. Det har intet på sig. Historien har vist at den gang vårt land var godt styrt stod der en enkelt fører i spissen. Og vi har en fører. Det har stått alle fritt i dette land å trekke op retningslinjer som førte ut av uføret. Men ingen gjorde det – uten Quisling. Derfor er han vår fører."⁷⁵

69 Møtet er dekket i *Nasjonal Samling* 15. mars 1934. Desverre er det ingen reportasjer fra de øvrige møtene som avholdt parallelt andre steder i landet, men det er lite grunn til å tro at de form- og innholdsmessig skilte seg nevneverdig fra dette møtet, utover det konkrete innholdet i talene og hvem som var tilstede.

70 NS 15/3-1934

71 Ibid.

72 Ibid.

73 Ibid.

74 Helseth, Tore (2000)s. 228-229

75 Ibid. En detalj som er interessant å merke seg i denne tidlige artikkelen fra NS' side er at 'fører' ikke enda ble skrevet

Deretter ble lignende små taler holdt av pastor Kjeld Stub, Marie Irgens, Kjell Gundersen og Axel Aas før Eyvind Mehle avsluttet møtet. Stub tok for seg partiets forhold til kristendom i positive vendinger, og hevdet at kristendommen måtte være grunnlaget for NS' ideologi. Irgens oppfordret kvinnene til å slutte seg til partiet, mens Gundersen hadde en lignende apell til arbeiderne og Aas talte om bøndernes sak i NS' målsetninger. Etter Mehle avsluttet møtet ble nasjonalsangen spilt og tilhørerne reiste seg opp med høyre arm ustrakt.

Selv om møtet presenteres som svært vellykket og gir inntrykk av en enkel presentasjon av programmet var det mange problematiske punkter i forbindelse med fremleggingen. Programmet i seg selv hadde blitt utarbeidet lovlig sent med tanke på at partiet allerede hadde deltatt i et stortingsvalg, og ble heller ikke vedtatt på noen demokratisk måte. Programmet, som var blitt vedtatt på partitingen 28. januar samme år ble ikke stemt over, og ble utarbeidet av partiets elite, det ble heller ikke invitert til noen nevneverdig diskusjon.⁷⁶

3.4 DET 2. RIKSMØTET OG STIKLESTADSTEVNET 1934

Riksmøtene som ble avholdt i forbindelse med Olsok hvert år fra og med 1934 frem til okkupasjonen hadde ingen besluttende myndighet i seg selv, men ble ansett som en manifestasjon av partiets vilje og samhold og var det nærmeste Nasjonal Samling kom til landsmøter. Det andre riksmøtet som, i likhet med det første fant sted i 1934 var starten på en tendens som skulle gjøre seg svært så gjeldende for partiet gjennom årene. Da partiet skulle avholde sitt riksmøte dette året ble det bestemt av møtet skulle avholdes på Stiklestad. Quisling talte og plantet et Solkors på stedet som trakk til seg ca 300 partifeller fra hele landet.⁷⁷ Marsjen til Stiklestad samlet ifølge avisen *Dagsposten* bortimot 1500 deltagere.⁷⁸ Møtet skulle bli et sentralt punkt i NS' mytifiering av sin egen "kamptid" og omtales i en kort gjennomgang av partiets historie i utgivelsen i forbindelse med Statsakten samt mer fyldig i Eyvind Mehles historieverk *Olavstanken – fra Stiklestad til Stiklestad*. I *Statsakten* omtales møtet blant annet med ordene: "Mange av oss har et eksemplar av avisen "Nasjonal Samling" fra Riksmøtet den gang. Det er blitt gult av elde. Det er blitt oss kjærte som noe av oss selv."⁷⁹ Akkurat hvilken utgave av *Nasjonal Samling* som menes er ikke enkelt å vite sikkert siden møtet ble fyldig dekket i flere nummer av ukeavisen. sannsynligvis dreier det seg om utgaven fra 26. juli, hvis forsiden er gjengitt her. Siden møtet er det første store møtet etter at partiet fikk

med stor f, slik som det ble vanlig å gjøre etterhvert.

76 Dahl (2004) s. 121

77 NS 2/8-34

78 NS 2/8-34 *Dagspostens* referat fra stevnet er gjengitt i utdrag i avisen.

79 1 Februar 1942/Nasjonal Samling, s. 40

sitt program og startet med å bygge partiorganisasjonen og ideologien er det mange elementer både ved møtet og partiavisens dekning som kan brukes til å forklare den formen partiets propaganda og stil antok.

Møtet ble arrangert fra den 26. til den 29. juli, med første dag satt av til ankomst og oppføring av leir ved stevneområdet. Selve møtet fant sted de to påfølgende dagene. Den 27. fant partitinget sted etterfulgt av gudstjeneste, mens den 28. ble brukt til å holde møte i "det faglige riksting", før en bålfeest i NSUF-regi. Siste dag ble marsj fra Verdal stasjon til Stiklestad avholdt, hvor møtets deltagere overvar en kort andakt og flere taler.

I forbindelse med møtet ble et helt nummer av *Nasjonal Samling* viet riksmøtet, og store deler av de påfølgende utgavene ble brukt til å dekke møtet, og mange av artiklene som ble trykket i denne forbindelse gir god innsikt i hvilke ideologiske, og historiske tanker som lå bak partiets ideer og symbolbruk. I en artikkel med tittelen *En profeti. Nordmennenes urgamle ravnebanner* legges det ut om bruken av symboler i Hirdens fane.⁸⁰ Artiklen tar for seg en tale holdt av en prest i 1812, som man mente inneholder en profeti som peker mot Nasjonal Samling og dets Hird. "Den være nu slått til ridder som strider med et sant og opriktig sinn for dette rike, for det gamle KORSMERKEDE rike!*" (sic) – Den dag kan være nær – den har allerede varslet sitt komme – at, I kalles til strid, ikke mere under den himmelfaldne fane men under nordmennenes URGAMLE RAVNEBANNER.*" (sic)

De gjelder det mere enn nu i denne silde nattetime, at I er nordmenn!"⁸¹ Profetien er ifølge artikkelen hentet fra Johan Falkberget "som i årevis har representert det internasjonale parti i Norge [...]. Partiet med de asiatiske symboler: et blodrødt banner, hvor kristenkorset er strøket, hvis hilsen er en knyttet neve mot landsmenn."⁸² Det er altså tydelig å se at symbolene for arbeidebevegelsen i seg selv skaper fiendtlighet blant NS' medlemmer. Motivet med kristenkorset som fjernes fra flagget ble senere også brukt i den store plakaten *Nei!* av Harald Damsleth fra 1943, som viser en hånd tatovert med hammer, sigd og stjerne som river korset av det norske flagget for å etterlate en ren rød flate.⁸³

80 NS 26/7-34

81 NS 26/7-34 (De to asteriskene og parentesene er fotnotetegn som henviser til at uthevelsen er lagt til av artikkelforfatteren.)

82 NS 26/7-34

83 Dahl, Hans Fredrik og Jensen Tom B (1988) s. 230

"Vidkun Quisling har igjen reist Ravnebanneret i Norge!" heter det videre i artikkelen. Ravnebanneret henviser altså til banneret som ble vedtatt brukt av Hirden, en sort ravn mot grønn bunn⁸⁴, mens korsbanneret kan henspille på både Nasjonal Samlings egen fane og det norske flagget.

Denne lille artikkelens angrep mot arbeiderbevegelsens symbolbruk følges også opp i andre artikler i avisen over lengre tid. Flere av dem har som tema å sette korset (Olavskorset) opp mot hammeren, og stiller spørsmål ved hvor bra "hammertegnet" og dets bærere er for det norske folket. "Det er det nye marxistiske hedenskap som i sin fortvilelse har grepet Tors gamle hammer for å løfte den mot Olavskorset. Det er hatets og den brutale makts symbol som er løftet mot offerviljens og folkesolidaritetsens merke."⁸⁵ Dette utdraget er hentet fra en liten artikkel av sogneprest Martin Tvester, og bringer også en liten seierssikker profeti, med fortiden som mønster. "Olav seiret under korsets merke. Og det skal vise sig også nu at hammeren ikke makter å slå Olavsmerket ned."⁸⁶

Når det gjelder taler på stevnet og stevnets innhold er Quislings artikkel i *Nasjonal Samling* med tittelen *Hvorfor Stiklestad* et godt eksempel på partiets vektlegging av historiske symboler og forbilder. Artikkelen tar utgangspunkt i Olav den Helliges historiske virke og setter ham opp som forbilde for partiet. "Og Stiklestad som skueplassen for de avgjørende begivenheter som likesom samlet alt dette i sig, blev et symbol, både stedet og navnet, for det nasjonale storverk som således fullbyrdet."⁸⁷ Dette symbolet mente Quisling burde tjene som et forbilde for NS' medlemmer. "Når nordmennene i våre dagers skjebnesvangre brytningstid begynner å finne sig selv igjen som folk, er det naturlig å knytte påny den i forfallstidene tapte forbindelse med Stiklestad og Olsok."⁸⁸ Det er altså snakk om et historisk forbilde i svært konkret betydning, som peker mot en gjenoppvekking av fortidens idealer i samtiden. "Lik alle andre folkesamfund som vil berge sig fra en alvorlig krise og gjenfødets må også det norske samfund hente nytt liv fra det nasjonale grunnlag som det er bygget på."⁸⁹ Det er altså snakk om en mer eller mindre konkret tilbakeskuing til eldre tider, og de idealene som gjaldt da som ligger til grunn for bruken av Stiklestad som møteplass og bruken av Olav den Hellige som symbol. Dette knyttes videre til den tiden partiets aktører levde i, som ble forklart som en overgangstid – eller en krise ved flere anledninger.

Vi mener at vi nu igjen står på terskelen for en ny tid for Norge og for verden. Gjaldt det dengang å samle Norge til et rike gjelder det nu å samle nordmennene til et folk. Gjaldt det dengang

84 NS 26/7-43

85 NS 2/8-43

86 NS 2/8-43 (Bildet er hentet fra billedsamlingen tilknyttet til Norsk Krigsleksikon på Internett. Se bibliografien.)

87 NS 26/7-43

88 NS 26/7-43

89 NS 26/7-43

overgangen fra hedenskap til kristendom så gjelder det nu også et avgjørende tidsskifte i menneskehetens historie, en ny ære i verdensivilisasjonen med radikale og revulosjonerende endringer på alle områder av menneskelivet.⁹⁰

Denne formuleringen, som er ganske representativ for Quislings tendens til å uttale seg i store ord og universelle betraktninger, er ganske talende for hvordan NS' medlemmer oppfattet samtiden, slik det kommer til uttrykk gjennom taler og artikler gjennom partiets eksistens. Det var snakk om en krise som krevde at man tok tilbake de gamle dydene og gamle leveformene, og forkastet det man oppfattet som å ha utløst krisen. Det kunne dreie seg om marxisme (som tidligere nevnt), materialisme og gudløshet eller liberalisme. Artikkelen slutter også med en liten oppfordring om hvilke dyder det er som skal hentes frem og gjelde i partiet og den nye tiden. "Det unge Norges fylking rykker besluttsomt frem under Olavskorsets banner som betyr enhet, tro og offervilje."⁹¹

Dette synet på samtiden støttes også av en annen artikkel, av pastor A.M. Olay i samme nummer av *Nasjonal Samling*, hvor det blant annet heter at "Om Olav den Hellige idag så ut over dette land som han døde for i kamp mot maktsyke og kristendomshat, vilde han da ha kunnet glede sig over å se et folk gjennemtrent av kristendommens ånd og som levet et liv i tjenende kjærlighet?"⁹² Både offervilje og tro, samt enhet (i kristendommen og nasjonen) er altså idealer for partiets medlemmer.

Den siste stevnedagens marsj fra Verdal til Stiklestad ble avsluttet med et møte foran Olavsstøtten som stod på stedet. Quisling tok oppstilling ved den, og ble møtt med gammelnorsk hilsen fra deltagerne, før han ble flankert av fanebærere med både norske flagg og NS-faner. I tillegg var det oppstilt et stort NS-emblem i midten, og hirdmennene hadde blitt utstyrt med sorte faner med Olavskors på. I følge *Nasjonal Samling* var over 5000 mennesker samlet på stevneplassen, og minst 2000 til stod utenfor uten å komme til.⁹³

På møteplassen ble det holdt flere taler, blant annet av pastor Kjeld Stub, som også hadde forrettet gudstjenesten og andakten som ble arrangert under møtet, men det var naturligvis Quislings tale som var midpunktet for begivenheten. Han åpnet talen med å si at man hadde samlet seg på Stiklestad "fordi Norges skjebne en gang tidligere har vært avgjort på dette sted. Det var her Hellig Olav kjempet for kongstanken - at Norge skulle samles til et rike. Han var også imot fremmedherredømmet, og det var han som blev bæreren av den nye tid som kristendommen skapte."⁹⁴ Disse idealene blir satt inn i samtidens kontekst som forbilde i det NS oppfattet som sine oppgaver og kampmål.

90 NS 26/7-43

91 NS 26/7-43

92 NS 26/7-43

93 NS 2/8-43

94 NS 2/8-43

Situasjonen idag har meget til felles med forholdene for 900 år siden. Splittelsestanken finner vi overalt. Landsdel står mot landsdel og nordmenn står mot nordmenn. Fremmedherredømmet truer oss også, og den lære som lanseres holder på å ødelegge folket. Det er fare på ferde. Vår bevegelse vi knuse den pest som har trengt sig inn i det norske folkelegeme. Vi vil skape et soldarisk samfunn.⁹⁵

Den faren Quisling peker på er nok først og fremst marxismens klassekamp, som man mente splittet nasjonen til fordel for internasjonale bevegelser. Dette fiendebildet var viktig gjennom hele partiets eksistens, og var også sentralt i selve opprettelsen av partiet året tidligere. Men det ligger nok også en mer vag trussel i fiendebildet, i form av pluralisme og ny åpenhet rundt fremmede tanker, slik som seksualundervisning og ny fremmed musikk. Talen ble avsluttet med en forsiktig og tvetydig maning til kamp. "Vi skal vise at vi har krefter til å bygge det nye Norge. Egennyttens skal da vike for fellesnyttens. Vi vil heltemot, fellesskap og kameratskap. Vi viker ikke tilbake for kamp. Den skal rense og styrke det norske folk. Men vårt mål er fred, orden og rettferdighet."⁹⁶

Etter talen ble det lest dikt av en taler som kun omtales som frk. Synnestvedt mens et orkester spilte musikk, før det ble overbragt hilsener fra de forskjellige landsdelene til møtet. Tilslutt takket Quisling de fremmøtte. "La oss få igjen den norrøne kraften, uttalte han, den som gir oss krefter til å gå på for å vinne. Det gjelder nu for nordmennene å være enige skal vi berge landet vårt."⁹⁷

Møtet, og de tilhørende avisartikler og taler gir altså et godt bilde, ikke bare av partiets selvbevissthet og bruk av samlende symboler, men også at fiendebilder og hvilke symboler som ble oppfattet som truende. Det er tydelig å se at partiets aktører oppfattet Arbeiderpartiet som en hovedfiende i sin nasjonale kamp. Både fordi partiet ble sett på som fiendtlig innstilt mot kristendommen og fordi man i NS anså klassekamp som nasjonssplittende. Likevel det kanskje vesentligste man kan trekke ut av møtet er synet på de norrøne forbildene. Man ser tydelig at partiet søker bakover til tiden før dansketiden for å finne sine idealer. Selv om partiets ideologi ikke enda var ferdig utformet var det mange uttalelte trekk som skulle bli enda tydeligere med tiden. Sterkt fokus på å samle seg mot truende krefter utenfra, som har splittet folket samt å hente idealene fra fortiden var vedvarende elementer i partiets budskap.

3.5 FLAGGINNVIELSE PÅ HAMAR

16. mai 1935 innviet Hamar lokallag sitt Olavsflagg i en enkel seremoni. Møtet er gjengitt i

95 NS 2/8-43

96 NS 2/8-43

97 NS 2/8-43

Nasjonal Samling, og er det eneste gjengitte eksemplet på en slik seremoni. Møtet ble åpnet med *NS-marsjen* før fru Prag Magelssen "holdt en vakker og fengslende innvielsestale som gjorde sterkt inntrykk."⁹⁸ Desverre er ikke talen gjengitt noe sted. Etter dette ble en egen flaggsang sunget "av en prektig mannsstemme akkompagnert av en ung pianistinne i kvinnelaget."⁹⁹ Det ble også sunget flere sanger, og holdt et foredrag av Jens Rolfsen som kom fra Oslo for anledningen før *Jeg vil verge mitt land ble sunget*. Heller ikke dette foredraget er gjengitt eller referert i avisen.

Hvorvidt det var vanlig praksis å innvie lokale faner og flagg slik som dette er uvisst, men denne seremonien gir i det minste inntrykk av at det rituelle preget partiet hadde på landsplan og store stevner også har latt seg merke på mer lokalt nivå. Møtet viser også at partiets symboler ikke bare ble brukt men også ble gjenstand for en slags kultisk virksomhet nedover i partiet, ikke bare i ledelsen.

3.6 GULDBRAND LUNDES FOREDRAGSTURNE 1935

Gulbrand Lundes foredragsturne til Midt- og Nordnorge i 1935 er en viktig og innholdsrik del av hans tidlige NS-aktivitet. Spesielt interessant i denne sammenheng er foredraget holdt i Bodø 4. august – som på sett og vis oppsummerer hele Nasjonal Samlings grunnideologi på tiden i en enkelt tale, pakket inn i en tydelig palingenetisk form. I det utdraget som er trykket i samlingen av Lundes taler går lunde gjennom en rekke punkter på svært lite plass. Han starter med et angrep på både marxismen og liberalismen, som han knytter til jødedommens internasjonale karakter, før han søker å løse politikkenes problemer ved å skue til fortiden.

Vi må se det hele historisk, og finne fram til det som binder oss alle sammen i denne oppløsningens tid, og det er det nasjonale, det at vi i er runnen av samme rot, at vi alle har noe av våre forfedre i oss, som vi skal bringe videre og utvikle. Dette må vi søke tilbake til når alt glir ut.¹⁰⁰

Lunde knytter den nasjonale felleskapsfølelsen til solidaritet og offervilje, som begge deler kommer av innsikten om at man "er i samme båt".

NS bygger på den kjærlighet som betinges av offer, ikke den opplever hvert år den 17. mai, som ytrer seg i ha-stemte taler og ender i et muntert lag. Vi må være villige til å gjøre noe for våre landsmenn som sitter i trange kår, gjøre noe for å bringe landet på fote igjen, sette fellesfølelsen foran våre egne små interesser.¹⁰¹

Dette er elementer han bygget videre på i sitt foredrag 14. august i Kirkenes hvor han startet med å konstatere "Vi erkjenner at vi er kommet til et tidsskifte som krever en helt ny innstilling, nemlig:

98 NS 23/5-1935

99 NS 23/5-1935

100Lunde, Gulbrand (1941) *Kampen for Norge I : skrifter, foredrag og avisartikler 1933-1940* . - Oslo : Gunnar Stenersens forl . - 246 s. s. 105

101Lunde (1941) s. 105

hele folket i samarbeid."¹⁰² Lunde kom i Kirkenes også inn på et klart historisk forbilde for NS' kamp i Olav den Hellige. Som forbilde er det ingen som kan nærme seg Olav den Helliges status for partiet, og Olavssymboler og referanser til Olav D.H. Fungerer i denne talen, såvel som siden, som et håpt samlingspunkt for Norge.

Under Olav den Hellige ble vi et kristent rike. Vi vil fortsette hans samlingstanke så vi kan bli et folk. Derfor har vi også tatt opp hans merke, det gyldne kors på den røde bunn. Vi er et rike, men et splittet folk. Det trefargede norske flagg betyr for oss friheten, og Olavsflagget betyr fellesskapet.¹⁰³

Referansene til det som ser ut som en slags strid rundt bruken av flagget er interessante å merke seg i sammenheng med en artikkel i *Nasjonal Samling* som omtaler nettopp bruken av Olavsflagget som nasjonalflagg, som ble trykket i 1934 og skrevet av Eyvind Mehle. Artiklen tar for seg historisk bruk av det røde og gule flagget som et slags pseudonasjonalflagg, allerede på 1600-tallet, og hevder også at det ble brukt i forbindelse med 17. mai-feiring før NS oppstod "og selve Bjørnstjerne Bjørnson gav det sin hyllest. Det er altså et stolt og tradisjonsrikt merke vi NS-folk marsjerer under, og en dag skal det bli symbolet på et samlet Norge."¹⁰⁴ Hvorvidt Mehle ser for seg at det gule og røde flagget skulle erstatte det trefargede flagget på et tidspunkt er ukjent, men om det stemmer så ble det aldri noe mer ut av denne tanken. Ikke på noe tidspunkt forsøkte partiet å innføre Olavsflagget som nasjonalflagg.

Lunde avsluttet talen med å understreke dette videre, og igjen kom han inn på de kjente ordene fra Ibsen, som partiet tok til sitt valgspørsmål. "Jeg appellerer til alle om å være med oss i vårt samlingsverk. Vi er et rike, vi skal bli et folk. Vær med å skape et større og rikere Norge for alle våre landsmenn."¹⁰⁵

3.7. BORRESTEVNENE I MELLOMKRIGSTIDEN

Borrestevnet ble arrangert i pinsen fra 1935 og frem til okkupasjonen. Det ble også arrangert andre møter i pinsen, rundt om i hele landet og i forskjellig størrelsesorden, men Borrestevnet er klart det høyest profilerte og mest relevante i denne undersøkelsens sammenheng, i lys av det historiske aspektet.

Borrestevnene ble arrangert i nærheten av Borrehaugene i Vestfold, som antok en spesiell stilling i partiets mytologi som følge av sin assosiasjon med slekten til Harald Hårfagre, ynglingen. "Hvem skulde imidlertid være gravlagt i disse monumentale haugene? Det må ha vært

102Lunde (1941) s. 106

103Lunde (1941) s. 106

104NS 28/6-1934

105Lunde (1941) s. 106

ynglingeætten som regjerte i Vestfold i det tidsrom oppdagelsen stammer fra, i tiden 75-850 [...]"¹⁰⁶
Det var riktignok ikke etablert helt sikkert hvem som faktisk var gravlagt i haugene, men koblingen til Harald Hårfagres slekt var sterk nok til at NS valgte å arrangere sine pinsestevner i Borre.

3.7.1. 1935

Det første Borrestevnet, som varte i tre dager fra den 10. juni 1935 trakk til seg 400 deltagere¹⁰⁷ fra NSUF (som hadde sommerleir i Sandefjord på samme tid) og partiet forøvrig. Det ble holdt taler av en rekke sentrale partimedlemmer, blant annet J.B. Hjort og Quisling selv. Kjeld Stub forrettet som så mange andre ganger gudstjeneste ved møtet.

Selve møtet ble åpnet av fylkesfører Schiøtz som talte om Olavskorset mot Torshammeren, i tråd med partiets propagandalinje på tiden som fokuserte på Arbeiderpartiets hammersymbol som antikristent og antinasjonalt – som tidligere nevnt. "Vi har tatt Olavskorset op, uttalte fylkesføreren, som symbol på nestekjærlighetens lære. Men det er i disse dage et annet merke som har fått en uhyggelig utbredelse i vårt folk, det er hammeren, Tors hammer, klassehatets merke."¹⁰⁸ Sammenkoblingen mellom Torshammeren som et hedensk symboler er nok ikke helt konkret ment, men som et bilde på at Olavs kamp mot hedningene kan tolkes som en allegori for Nasjonal Samlings kamp mot marxismen, som de også ofte settes i sammenheng med gudløshet og materialisme. Talen berører også partiets hilsningsform i samme kontekst. "En ny tid er kommet da den knyttede neve blir møtt av den gamle norske hilsen: den nye våbenløse som betyr at man kommer med vennskap og tilbud om ærlig samarbeide."¹⁰⁹ Man oppfatter det med andre ord ikke bare slik at de historiske symbolene representerer en kobling til fortiden, men også slik at praksisen er i direkte konfrontasjon med partiets motstandere eller fiender og deres symboler. Det er også interessant å merke seg at partiet til tross for sin militante stil og konfrontasjonelle tone vektlegger det fredelige og "våbenløse" ved sin egen hilsen. Motivet med norrøne symboler versus arbeidebevegelsen kommer også tilbake i et kort foredrag Jens Rolfsen som bruker "Hertug Skules ord om å herske å så splid. Det er dette de marxistiske partier i dag forkynner: klassehat og fedrelandsløshet. Men som Håkon sa til Skule, sier vi også til Koht, Nygårdsvold, Tranmæl og deres disige: Tiden er vokst jer."¹¹⁰

Etter åpningen var det gudstjeneste og et foredrag om NSUFs sommerleir, før Hjort talte om

106FF 27/5-43

107NS 13/6-1935 oppgir antallet tilhørere som hadde ankommet ved åpningen til å være 400, mens det blir hevdet at over 3000 overvar Quislings tale. Hvor mange som deltok på selve stevnet er uklart, men det første tallet angir sannsynligvis hvor mange som var deltagere på selve stevnet, mens det andre nok inkluderer tilhørere som ikke nødvendigvis overvar resten.

108NS 13/6-1935

109NS 13/6-1935

110NS 13/6-1936. Talen det refereres til er hentet fra Ibsens teaterstykke *Kongsemnene*, som også er opphavet til ordspråket "Norge er et rike, det skal bli et folk" som ofte ble sitert som avslutning på taler, spesielt av Quisling selv, og også denne talen av Rolfsen.

å gjenreise bondestanden og odelsloven som ryggraden i det norske samfunn. Talen er også et eksempel på en tvetydig tendens i retning av antisemitisme i partiet i og med at en tar utgangspunkt i mosebøkens historier, som Hjort mener er et eksempel på at "det jødiske bondesamfunn i sin tid ble brutt, den jødiske bondestand dermed ødelagt, og det jødiske folk henvist til en omflakkende og rotløs tilværelse over hele verden."¹¹¹ Selv om uttalelsen i seg selv ikke kan sies å være utelukkende antijødisk bruker den jødedommen som et negativt symbol på skjebnen et folk går i møte når det mister koblingen til bondestanden.

Deretter besteg Quisling talestolen og presenterte partiets grunntanke for tilhørerne. "Nasjonal Samling er ikke noe politisk parti, men en bevegelse mellom de andre partier, som arbeider for klasseinteressene og oss er der et grunnskille – selve livsanskuelsen. Det er idealisme mot materialisme."¹¹² Talen tar for seg forskjellen på NS' åndelige livssyn stilt opp mot det materialistiske synet til marxismen og kapitalismen, og kommer ikke inn på noen på historiske forbilder eller bruker symboler fra fortiden. De sentrale poengene ved talen er å koble sammen arbeiderbevegelsen og Sovietunionen, og å fremstille Arbeiderpartiet som antidemokratisk og internasjonalt i motsetning til NS' nasjonale forankring. Etter talen ble banneret, som inneholdt et gyldent vikingskip på rød bakgrunn, til fylkesorganisasjonen i Vestfold overlevert.

Pinssestevnet i Borre i 1935 representerer NS på høydepunktet i førkrigstiden og er et godt eksempel på retorikken og symbolbruken til partiet i denne perioden. Møtet viser både symboler som er samlende for partiet (Olavskors, bondestanden og hilsenen med åpen hånd), hvilke symboler man oppfatter som truende (hammersymbolet og knyttnehilsenen) samt hvilken kontekst man setter denne i. Talerne bruker historiske forbilder for å forsikre tilhørerne om at kampen vil bli kronet med seier, til tross for at motstanderne er overtallige. I tillegg viser talen til Quisling til verdiene man tolker kampen inn i: materialisme versus åndelighet.

3.7.2 1936-39

Borrestevnet i 1936 samlet i likhet med året før ca 2000 deltagere, hvorav 250 representerte Hirden. Foruten bålbrenning og utmarsj ble det holdt taler av Quisling, Kjeld Stub og flere andre.¹¹³ I 1937 falt pinsen til 16. mai og kom litt i bakgrunnen av nasjonaldagen. Det ble arrangert NSUF-leir fra den 14. mai mens Jentehirden og Kvinnehirden sluttet seg til leiren den 16. Det ble også arrangert et mindre møte i nærheten av den kjente "Tusenårseika" i Vestfold.¹¹⁴ Det ble arrangert pinsemøter også de to påfølgende årene, men de ble ikke dekket i noen særlig stor grad, og later til å ha vært ganske små stevner.

¹¹¹NS 13/6-1935

¹¹²Ibid.

¹¹³FF 2/6-1936

¹¹⁴FF 13/5-1937 Selve møtet ble kun dekket i forbindelse med annonseringen, og det foreligger ikke noe referat som jeg har klart å finne.

3.8. DET 3. RIKSMØTET OG HAFRSFJORDSTEVNET 1935

Riksmøtet i 1935 ble lagt til Stavanger og utspant seg over fire dager. Selve riksmøtet fant sted på andre dag, med flere talere og fyrverkeri som avslutning. På tredje dag, 28. juli var det en utflukt til Hafrsfjord og Olsokstevne på Udlandshaug med talere og påfølgende bålfest ved NSUF. Siste dagen var satt av til offentlig møte på Stavanger torg. Riksmøtet i 1935 tiltrakk seg rundt tusen deltagere, følge *Nasjonal Samling* var dette dobbelt så mange som det foregående møtet.¹¹⁵

Quislings tale til møtet er til tross for valget av Hafrsfjord som åsted for møtet i liten grad historisk inspirert. Den tar som så mange andre taler fra perioden utgangspunkt i faren for marxisme og arbeiderbevegelsens internasjonalisme, fordømmer de andre politiske partiene og avviser muligheten for samarbeid med dem i fremtiden.¹¹⁶

Et av de utslagene av partiets nasjonalisme og fokusering på fortidens storhet som kommer til uttrykk ved dette møtet henger sammen med Grønlandssaken, i tilslutningen til Norges Bondelags resolusjon om en revidering av Kieltraktaten fra 1814. Forslaget om NS skulle slutte seg til denne resolusjonen ble fremmet av Quisling selv og "blev enstemmig vedtatt under sterkt og langvarig bifall."¹¹⁷ Målet med en revisjon var å gjenvinne norsk herredømmet over Grønland, Færøyene og Island som forble under dansk administrasjon da Danmark måtte avstå Norge til Sverige. Spesielt striden om Grønland hadde engasjert mange nasjonalistisk anlagt nordmenn i mellomkrigstiden, og det er slik sett ikke merkelig at NS engasjerte seg i saken og det symbolske ved å gjenvinne Norges herredømme over nordlige deler av Atlanterhavet var helt i tråd med det ekspansjonistiske synet man forfektet i partiet, og gjentatte ganger gav uttrykk for.

3.9. VALGKAMPEN 1936

Valget i 1936 var det andre stortingsvalget NS deltok i, og partiet gikk inn i valgkampen med stor entusiasme og optimisme. Det nye landsdekkende NS-organet *Fritt Folk* utkom med sitt første nummer 9. januar samme år, og annonserte i sitt første nummer et stort valgmøte den 17. januar hvor Quisling og Otto Engelschøn skulle tale. Dette, det første store møtet i valgåret skulle starte partiets valgkamp.¹¹⁸

Et annet propagandamøte i forbindelse med valgkampen som ble viet større plass var "masseopmarsjen" foran Stortinget 7. februar, hvor både Hjort og Quisling talte til en mengde partipressen anslo til "6-7000" hvorav 1100 var partiets egne folk. Møtet hadde blitt behørig

115NS 3/8-1935

116Ibid.

117Ibid. (Akkurat hvordan avstemningen eventuelt ble gjennomført kommer ikke frem av referatet i avisen.)

118FF 9/1-1936

anonsert allerede i januar og ble innledet med en marsj fra Tullinløkken til Stortings plass, med avsynging av partiets sanger og "en mengde NS-bannere og flagg" som "la den vakreste farveprakt over begivenheten."¹¹⁹ Marsjen som ble ledet an av Hirten og en av partiets propagandabiler endte så opp med taler forran Stortinget, og overrekkelse av en deputasjon (blant annet med krav om korporativt styre, avskaffelse av "statskapitalismen" og "fred og nøytralitet") som ble mottatt av Stortingspresident Hambro.¹²⁰ Dette møtet kan lett settes i sammenheng med den mer konfrontative stilen partiet skulle føre i valget, hvor både "marxister" og de borgerlige partiene ble utropt som fiender. Partiet hadde nok ingen umiddelbare forhåpninger om å få sine krav om et korporativt styre innfridd, men ønsket nok heller å påpeke forskjellene mellom partiets nasjonale ideologi og det de oppfattet som en kommunistisk regjering og unnfallende borgerlige partier. Deputasjonens innhold var blitt trykket i *Fritt Folk* allerede den 30/1, og innholdet var godt kjent. Slik sett representerer dette et slags populistisk innslag i partiets virke. Man ønsket å vise at man ikke bare var villige til å handle på landets vegne, men at folkelige krav ikke ble tatt hensyn til at den sittende regjeringen.

Etter møter marsjerte partiet til Logen mens de sang Fedrelandssangen, forfulgt av en skare mennesker som sang på Internasjonalen og "rene bander på flere hundre" som ble holdt på plass av ridende politi. På selve Logen måtte Hirten stenge dørene etter et stormingsforsøk hvor en politikonstabel ble skadet.

Valgkampen ble til tross for innsatsen og den utvidede strategien en skuffelse for partiet med reell tilbakegang fra valgene i 33 og 34.

3.10 DET 4. RIKSMØTET 1936

Det fjerde riksmøte som ble avholdt i Oslo 26-28/6 1936 er verdt å få med seg i denne undersøkelsens sammenheng, siden det representerer førkrigens NS på sitt ideologiske høydepunkt. På sett og vis var dette det siste møtet av større betydning partiet avholdt før det forsvant inn i relativ obskuritet, frem til det dukket opp igjen i forbindelse med invasjonen og kuppet den 9. april 1940. Møtet innledet valgkampen til stortingsvalget dette året, og resultatene fra valgkampen skulle vise seg å være knusende for NS, til tross for både optimisme og entusiasme.¹²¹

Riksmøtet var utad tegnet på en ganske selvsikker bevegelse som gikk inn i valgkampen med økende optimisme. I løpet av året hadde NS holdt en rekke mindre møter, som alle hadde vært ganske vellykkede, og et stort antall mennesker hadde dukket opp. Partiet stilte dessuten lister i alle landets distrikter for første gang. Partipressen var full av informasjon i en hel måned før riksmøtet ble avholdt. Det ble satt opp bilkolonner fra andre deler av Norge, lokale sykkelkolonner og som

¹¹⁹FF 13/2-1936

¹²⁰Ibid.

¹²¹Brevig, Hans Olav og De Figueiredo, Ivo (2002) s. 111

alltid ble en egen tellleir opprettet for å innkvartere de mange tilreisende. Som hovedarena for møtet hadde partiet leid Colosseum, "nordens største kinosal" som tok 3500 tilhørere. Programmet ble behørig annonsert, sammen med plakaten som var laget for møtet, tilgjengelig for alle partiets medlemmer for 10 øre stykket.¹²²

Partiets propagandasjef Lunde talte ved åpningen i Colloseum og de utdragene som er gjengitt i samlingen av hans taler, samt Fritt Folk fra den påfølgende dagen tyder på at partiet så sin kamp i et historisk lys.

Vårt mål er å gjenreise herreviljen i det norske folket, viljen til liv og igjen styre det norske statsskip mot store mål . Vi må da bygge på de etiske og moralske grunnverdier i det norske folket, først og fremst på det gamle norske æresbegrepet. Æreløs mann, var det verste skjellsord i Norges storhetstid. I dag er det neppe en partipolitiker som vet hva ære er for noe.¹²³

Lunde legger ansvaret for å gjenreise æresbegrepet på de enkelte medlemmene selv, og formålet er å nå ut til hele folket på denne måten. De som vil være med kan ikke føle tvil eller arbeide for egennytt.

Skal vi gjenreise det norske folk, så må vi begynne med oss selv. Vi må gjenreise æresbegrepet hos oss selv. Hver enkelt av oss må uavkortet gå inn for det som vi tror er sant og rett og ikke bare så langt som vi tror det kan gagne våre private egoistiske interesser. Først da får vårt liv sannhet og mening. Bedre å dø enn å leve et liv i skam. Mindre kan ikke kravet være for dem som vil være med på å reise og rense den norske folkesjel, så den kan vokse fram til det som er Skaperens mening med det norske folk.¹²⁴

Dette kravet om å være tro og tenke på fellesnytt utdypes ytterligere i en artikkel Lunde skrev før møtet hvor han skriver om tvil, og møtets intensjon om å samle folket. "Vi kjenner alle tvileren, som ikke tror dette [å samle befolkningen] er mulig. Sisst (sic) jeg møtte ham var på et møte i Grimstad, hvor han fremholdt at det ikke var mulig å samle Norge under Olavsflagget. Det var som om Hertug Skule stod lys levende foran en."¹²⁵ Denne tvilen ønsket ikke Lunde at NS-medlemmer burde vedkjenne seg, og minte nok en gang om "Håkon Håkonssøns kongstanker: Norge er et rike. Det skal bli et folk."¹²⁶ Lunde satte denne tvilen som et eksempel på innflytelse fra utlandet. "På tross av alt utenlansk (sic) utenpåklint lever den norrøne ånd ennu i norsk sinn."¹²⁷

Quislings store tale i Colosseum var igjen viet til angrep på marxismen og spesifikt Arbeiderpartiet, som opptar det meste av talen. Det er få historiske momenter i talen, utover noen referanser til partiets fortid, men talen inneholder en del referanser til de idealene som skal herske i

122FF fra månedene mai og juni 1936. Annonsen er å finne i så og si hvert eneste nummer av avisen i de to månedene opp mot riksmøtet.

123Lunde (1941) s. 108

124Ibid. s. 108

125FF 8/6-1936

126Ibid.

127Ibid.

partiet, som skal bli den nye statsbærende stand. "Den nye stat skal og vår bevegelse krever mennesker med personlig ansvarsfølelse og lojalitet overfor saken, arbeidsdyktige, arbeidssomme og pålitelige mennesker."¹²⁸ I samme tale omtaler også Quisling partiet som en "handlekraftig og helstøpt kamporganisasjon."¹²⁹ Begge disse sitatene legger sterke føringer i retning av den etikken partiet ønsket å fremdyrke, og kan også sees konkret i sammenheng med Kamporganisasjonen, som var opprettet ikke lenge før.

Møtet ble avsluttet i friluft på Akershus festning. Gulbrand Lunde åpnet denne gangen sin tale med et sitat fra Håvamål: "Eit lite bu er betre enn inn inkje, heime er kvar mann herre, Hjarta bløder, naar beda du skal um mat til kvart eit maal."¹³⁰ Sitatet siktet nok til at mange følte at Norge var et beskjedent land sammenlignet med stormaktene, mens Lunde mente at de historiske bragdene til det norske folk telte langt mer enn antall innbyggere i samtiden. Norges historiske rettigheter til nordsjøen var ikke avhengig av maktpolitikk, men av moralsk overlegenhet, og dette synet kunne man begrunne i Håvamål som for Lundes var et vitnesbyrd om storhetstiden i norsk historie.

Han fulgte opp med angrep på marxismen og borgerskapets politikk som i Lundes øyne førte til arbeidsledighet og forgjelding av befolkningen. Spesielt var det de arbeidsløse Lunde mente ble oversett av makthaverne, noe som igjen skadet hele landet ved å utelukke arbeidsdyktige folk fra produksjonsprosessen. Årsakene til arbeidsledigheten mener Lunde er ideologisk mer enn praktisk. "Vi må søke årsakene i selve det marxistiske livssyn, i selve dette systemet som bygger på det materialistiske, på økonomiske prinsipper, og det nytter nå engang ikke å gjenreise et folk med økonomiske manipulasjoner."¹³¹ Det destruktive elementet Lunde angrep i talen var "forsorgsvesenet", som sørget for å opprettholde arbeidsledigheten ved å understøtte de arbeidsledige, og dermed skape "dagdrivere og arbeidssky individer" og er "et meget godt middel til å ødelegge folket moralsk."¹³² Løsningen på dette er igjen å tenke på hele folket, ved å sette den nasjonale solidariteten fremst.

3.11 PERIODEN 1937-1940

Etter valget 1936 stod Nasjonal Samling tilbake som et parti uten oppslutning i ansvarlige kretser, og det var tydelig at dette ikke ville endre seg. Tvert i mot ble tendensen bare klarere etter kommunevalgene i 1937. Partiet måtte skifte taktikk dersom det skulle håpe på innflytelse. Partiet ble splittet opp og preget av internt strid og hjelpsløshet. Spesielt tungt var tapet av partiets kanskje

128FF 27/6-1936

129Ibid.

130Lunde (1941) s. 109

131Ibid. s. 109

132Ibid. s. 109

dyktigste organisator, Johan Bernard Hjort, hirdens ubestridte leder som forlot partiet i 1937 som følge av lang tids intern strid med Quisling og det han med rette oppfattet som inkompetense og ineffektiv lederstil. Misnøyen og frustrasjonen som bredte seg i partiet kommer til uttrykk gjennom en mer skeptisk holdning til demokratiet, og en enda mer militant og konspiranoid stil. Opprettelsen av Kamporganisasjonen (KO) i 1936 var et skritt i denne mer isolasjonistiske og etterhvert kollaborative retningen. Etter planen skulle KO være en slags indre militant eliteavdeling som skulle føre partiet over i en mer revolusjonær bane og avkrevde troskapsløfte av sine medlemmer, som ble spesielt vervet. I første rekke ble det et ganske mislykket prosjekt og allerede i 1937 dabbet interessen av og KO ble en papirorganisasjon. Etter stridene og riksmøtet i 1937 ble derimot planene gjenopptatt og i større målestokk. KO ble et forsøk på å konsolidere partiets aktive medlemmer, men kan godt også ha virket til å skape et sterkere skille mellom aktive og passive medlemmer i partiet.¹³³

Et godt mål på hvilken vei det gikk med partiet er antallet småmøter, samt antallet som deltok på partiets større møter, og interessen for riksmøtene. Mens riksmøtet i 1936 bar sterkt preg av en organisasjon på fremmarsj ble det siden en ganske obskur hendelse. Riksmøtet i 1937 måtte flyttes fra Bergen til Hamar pga "de økonomiske konsekvenser" dette hadde for fylkesorganisasjonen.¹³⁴ Mellom linjene kan man lese om en organisasjon som slet med økonomi samt intern strid, både i forbindelse med riksmøtene og andre møter, med apeller om internt samhold og behov for å legge stridigheter til side.¹³⁵ Også riksmøtene i 1938 og 1939 ble avholdt på Hamar, men om dette var av økonomiske eller andre årsaker er uvisst. sannsynligvis var det følger av en svekke organisasjon som ikke maktet å finne andre løsninger. De tre siste riksmøtene før krigen kom heller ikke opp på samme nivå som de tre foregående. Det er tydelig å se at var partiet inne i en nedgangstid og oppløsning, og man kan bare spekulere om hvorvidt det hadde klart å stille opp i et valg til om ikke redningen hadde kommet i form av tysk okkupasjon.

Pressens dekning av møtene blir også mer sporadisk, og selv de større møtene dekkes bare smått. Dette i tillegg til at *Fritt Folks* utgivelsesfrekvens sank kraftig i perioder gjør at det er vanskelig å få et godt inntrykk av de møtene som ble avholdt.

3.12 RIKSMØTENE 1937-39

De tre siste riksmøtene ble som nevnt alle sammen avholdt på Hamar. Riksmøtet i 1937 skulle opprinnelig ha blitt holdt et sted i Nord-Norge, og senere ble det annonsert til Bergen, men endte

¹³³Brevig; Hans Olav og De Figueiredo, Ivo (2002) s. 115-121
¹³⁴FF 16/6-1937
¹³⁵FF 8/7-1937

altså opp med å bli arrangert på Hamar, tilsynelatende i ganske provisorisk stil.¹³⁶ I vant stil blir møtet omtalt med ordene "NS' 5. riksmøte det beste i bevegelsens historie" i *Fritt Folk*, og samlet rundt 1000 deltagere.¹³⁷ Årets historiske utflukt ble kombinert med gudstjeneste i Domkirkeruinene (hvor møtet ble avsluttet samme kveld) og forrettet av sogneprest Næs.¹³⁸ Møtet ble avsluttet med bålfeest i NSUF-regi og ved midnatt samme kveld ble nasjonalsangen avsungen. Det som kanskje er viktigst å merke seg ved møtet er de mange appellene om samhold og intern solidaritet, som erstatter de tidligere angrepene på marxister og spådommene i historisk stil.

Året etter meldes det ikke noe tall på deltagerne, men riksmøtet ble avholdt i samme stil som året før, med nesten identisk program. Den eneste vesentlige forskjellen er at avslutningen av møtet ble ved Maihaugen – som var årets historiske sted. Møtet i 1939 var det første riksmøtet som ble avholdt på høsten, og ikke i forbindelse med Olsok. Det som er verdt å merke seg i forbindelse med dette møtet er at det etter alt å dømme ville blitt det siste, selv uten den tyske invasjonen. I *Fritt Folk* ble det annonsert at neste års møte ville blitt arrangert i samarbeid med Svensk Socialistisk Samling (SSS) og Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti (DNSAP) i Ålborg. Datoen ble ikke satt nærmere enn til sommeren, og det er usikkert hvor mye av disse planene som ble forsøkt realisert, men det taler uansett om en bevegelse som var i nedgang både økonomisk og i oppslutning.¹³⁹

3.12 NASJONALDAGSFEIRINGEN

Hver 17. mai fra og med 1933 til og med 1939 ble brukt til forskjellige feiringer og markeringer i partiet. Det første året som start på valgkampen og til å annonsere at partiet fra stiftet, og siden som mer tradisjonell merkedag med tilstelninger av forskjellig art. Denne bruken av nasjonaldagen var ikke uten kontrovers, og i 1935 ble en annonsert tale av Quisling stanset.¹⁴⁰

Spesielt er det feiringen fra 1936 som gir et godt inntrykk at partiets bruk av nasjonaldagen som kampdag og symbol. Allerede klokken syv på morgene startet partiet sin feiring, med korpsmusikk på taket av partihuset. Deretter dro representanter fra partiet, ledet av Fuglesang, for å legge blomsterkrans på Bjørnstjerne Bjørnsons grav, fulgt av en marsj til Universitetshagen. Store deler av dagen var viet et program med taler og diverse underholdning, før selve feiringen ble

136På slutten av Riksmøtet i 1936 ble det annonsert at neste års møte skulle foregå i Nord-Norge, men det er uvisst i hvilken grad disse planene ble forsøkt. Senere annonseringer i forbindelse med møtet viser til Bergen, før det endelig ble flyttet til Hamar.

137FF 8/7-1937

138*Fritt Folk* (9/7-37) melder at Kjeld Stub, som ellers var et fast innslag som prest ved NS' gudstjenester var forhindret uten å komme nærmere inn på årsakene. Det er ikke umulig at dette er et tegn på den konflikten som hersket i partiet.

139FF 23/6-1939

140NS 23/5-1935

avsluttet med festmøte i Logen klokken 19:00, hvor Fritt Folk 12. mai annonserte et forventet oppmøte på tusen personer, 200 flere enn det de senere oppgav som oppmøte.¹⁴¹

Quislings tale fra 17. mai dette året stiller spørsmålet "Hvorledes ville partipolitikerne idag stå ansikt til ansikt med Eidsvollsmennene?" Budskapet i talen er at grunnloven gjorde Norge til et moderne kultursamfunn med frihet og rettssikkerhet, men at grunnlovens intensjoner ikke hadde blitt bevart av partiene på Stortinget, spesielt etter at "marxistregjeringen" ble innsatt. I tillegg nevner Quisling behovet for å bevare odelen for å holde Norge fritt. Talen ble også spilt inn på grammofonplate og spilt ved andre møter.¹⁴²

I tillegg til dette store møtet i Oslo ble det avholdt møter i partiets avdelinger rundt i landet, for eksempel holdt Gulbrand Lunde en større tale i Stavanger.

Feiringen av 17. mai fulgte i alle årene før krigen mer eller mindre samme mal, med noe forskjell i aktører og åsted.

3.13 OPPSUMMERING AV PERIODEN

Da Nasjonal Samling ble dannet i 1933 var det i stor grad som en nasjonalistisk reaksjon på det mange følte som en svært reell trussel fra arbeiderklassen og marxismen, og en reaksjon mot det man så på oppløsningen av sunne kristne verdier. Spesielt var det marxismen som fungerte som et helt klart fiendebilde gjennom hele perioden. Man ser også at partiet brukte symbolspråk aktivt for å markere seg i forhold til sine motstandere. Bruken av Olavskorset, som et skjold mot Arbeiderpartiets hammer er symptomatisk for denne tankegangen. Dette symbolet må ha virket spesielt relevant og konkret for partimedlemmene med tanke på den sjikane de ofte ble utsatt for ved sine møter, hvor det ofte kom til regelrette kamper mellom hirden og ungdom fra arbeidebevegelsen.

Perioden før krigen bar preg av at NS var et lite parti som etterhvert krympet til å bli stadig mindre, og da krigen brøt ut var det en forsvinnende liten sekt nærmest uten egen aktivitet. Til tross for optimisme og pågangsvilje fra starten av var det for stor avstand mellom NS og resten av samfunnet, samt mellom mange av medlemmene internt. Båndene til Tyskland var mot slutten muligens det eneste som holdt liv i organisasjonen finansielt, mens et vagt håp om at taktiske endringer kunne skaffe partiet innflytelse holdt organisasjonen gående. Symbolsk sett er det mange ting å merke seg ved og partiet skilte seg ut med en rik flora av potente symboler og særegne tolkninger av historien. Bruken av egne flagg, stevner med historisk bakgrunn og et ønske om å knytte partiets ideologi til en storhetstid i norgeshistorien skiller partiet klart fra de andre norske

141NS 12/5-1936 og 19/5-1936

142FF 19/5-1936

partiene i samtiden.

Rundt partidannelsen ser vi at det var sterk tro på det nasjonale og behovet for en nasjonal gjenreisning som kom til uttrykk. Trusselen om klassekamp og reaksjonen mot materialsmen er sterk, og mye av retorikken dreier seg om praktiske politiske forhold. På mange måter kan man se på partiet som et protestparti, som reagerte på de borgerlige partienes mangel på reaksjoner overfor Arbeiderpartiet, og moralske endringer i samfunnet. Dette var tendenser i retning av oppløsning for NS' medlemmer, nasjonalt i form av at klassene stilte seg mot hverandre heller enn å stå sammen for å forbedre nasjonen, og moralsk gjennom seksualundervisning og tap av kristne verdier. I forbindelse med opprettelsen av en partistruktur ser man et økt fokus på symbolene og også et helt klart historisk fokus, både som legitimitet og program. Behovet for å binde folket sammen ble tolket inn i en ramme hvor man så på samlingen som en åndelig videreføring av Harald Hårfagres rikssamling og Olav den Helliges kamp mot hedenskap. I tillegg ønsket man å gjenopprette norsk herredømme i nordsjøen, som var et naturlig livsrom for nasjonen. Dette var store tanker for et folk med rundt regnet tre millioner individer, og det var nok ikke alle som tok Nasjonal Samlings imperialistiske vyer like seriøst som man selv gjorde det innad i partiet.

Om man skal sette denne perioden inn i Paxtons skjema ser man raskt at det er flere avvik. Partiets tendenser i retning av oppløsning passer ikke inn, og det er trolig at uten tysk inngripen både i form av finansiering og invasjon hadde partiet forsvunnet helt.

4 PERIODEN 1940-45

Det var bare invasjonen som klarte å revitalisere partiet etter nedgangen. I Paxtons terminologi ville NS endt opp som "unsuccessful fascism" sammen med bevegelsene i Frankrike, Pilkorset i Ungarn, Erkeengelen Mikael i Romania, British Union of Fascists i Storbritannia og flere andre partier i varierende størrelsesorden, og Paxton fører betegnende nok opp NS som en slik mislykket bevegelse.¹⁴³ Når jeg likevel velger å bruke Paxtons skjema videre på NS er det ikke fordi jeg mener at NS lyktes i sitt prosjekt, men fordi det likevel gir mening i forhold til de stadiene partiet gjennomgikk under okkupasjonen. NS fikk også friere tøyler enn tilsvarende partier i mange andre okkuperte land, spesielt gjennom Statsakten som gav partiet ansvaret for den daglige maktutøvelsen i landet på en helt unik måte.

Perioden etter 9. april 1940 skulle vare i fem år før partiet ble oppløst, og var naturlig nok preget av partiets inntreden i maktens haller - og i denne undersøkelsens sammenheng, det dette medførte av muligheter for å arrangere møter og benytte seg av nye virkemidler i propagandaøyemed. Kontrollen over det statlige massemediet radio skulle gi NS nye uttrykksformer, selv om det nok ikke førte til de helt store gevinster for partiet i form av ideologiske seiere. Det var fremdeles massemøter og aviser som målbar partiets ideer, og i denne forbindelse kanskje aller mest Hirten slik den fremstod som en ideologisk fanebærer, også i bokstavelig forstand. I tillegg fikk partiet i 1941 en helt ny propagandakanal i form av filmrevyen som ble opprettet. Her ble det ofte tatt med bilder fra marsjer og andre møter, samt referater av taler og andre propagandautspill. Likevel var det avisene som målbar partiets tanker utad. Filmrevyens heller beskjedne sirkulasjon (etter moderne standard), sporadiske utgivelsesfrekvens og korte varighet la begrensninger på hva slags betydning den fikk. Likevel skal man ikke undervurdere dens viktighet for partiet, som kanal for å nå befolkningen.

Også denne perioden kan deles i to. Den første periode som grovt sett dreier seg om de første tre årene var preget av optimisme og seiersikkerhet, mens de to siste årene var preget av usikkerhet, desperasjon og etterhvert fatalisme. NS' avhengighet av tysk krigslykke var klar for de fleste av partiets medlemmer, selv om enkelte uttrykte et slags naivt håp om at NS ikke hadde utspilt sin rolle til tross for det tyske nederlaget.

4.1 MØTER I PERIODEN

Okkupasjonen betegner naturlig nok et høydepunkt for NS' møtevirksomhet, og møtene ble passelig

¹⁴³Paxton (2004) s. 74

nok mer ekstravagante og vellykkede i forhold til det de hadde vært før krigen. I Paxtons femdelte skjema for fascistiske bevegelsers dynamikk vil denne perioden sammenfalle med de tre siste stadiene, om enn kunstig frembragt og under kunstig opprettholdte omstendigheter.

Straks etter 9. april var det naturlig nok lite møteaktivitet av betydning for denne undersøkelsen. Det foregikk fremdeles kamper i Norge, og Nasjonal Samling og Quislings politiske posisjon i den nye samfunnsorden var fremdeles ikke avgjort. Perioden etter deres inntreden i maktens haller, spesielt etter Statsakten i 1942 endret naturligvis på dette, og man så et mer aktivt NS enn noensinne tidligere. En god pekepinn er at det i 1942 skal ha blitt arrangert 5000 forskjellige møter, med ca 500.000 deltagere tilsammen, og dette uten å regne med de forskjellige særorganisasjonene. Foredragssentralen til NS leverte talere til over 800 av disse møtene.¹⁴⁴

Etter at NS stod igjen som vinneren i det politiske spillet om den gjenværende makten i det okkuperte Norge fant det sted en lang rekke historiske stevner i langt større skala enn det man hadde sett før krigen. NS hadde nå tilgang til en større og mer veldrevet propagandaorganisasjon ikke minst takket være de forskjellige statlige institusjoner som de etterhvert kontrollerte, og bedre økonomiske kår enn i mellomkrigstiden. Radiodekningen fra de forskjellige møtene og stevnene gir et godt bilde av hvordan vilkårene hadde endret seg. Mens det før okkupasjonen hovedsaklig var tale om en liten gruppe dårlig organiserte individer som stod utenfor det gode selskap kunne man under første halvdel av okkupasjonstiden få inntrykk av en stor og monolittisk organisasjon med mange sympatisører, og som ikke arbeidet mindre hardt selv om den hadde medvind.

Naturligvis ble partiet også i større grad knyttet til den tyske okkupasjonsmakten og dermed også den tyske nasjonalsosialismen, ikke bare i praksis, men også definitivt i folks øyne. Symbolbruken som allerede var preget av tysk innflytelse skulle bare bli enda mer teutonisk i denne perioden, spesielt med tanke på opprettelsen av Norges SS. Til tider var det tilogmed tale om direkte oversettelser av plakater fra tysk til Norsk i forbindelse med enkelte arrangementer og kampanjer, eller bruk av tyske plakater uten endringer. Det er ikke rart at folk flest nok hadde store problemer med å skille mellom okkupasjonsmakten og Nasjonal Samling, som hevdet å representere Norges interesser i forholdet til Tyskland.

Det ser ut til at hyppigheten i møtevirksomheten til NS fulgte krigslykken temmelig godt

144FF 1/7-43 Tallene er NS' egen statistikk og dermed ikke helt sikker, men fungerer uansett som en indikator på partiets virksomheter.

under okkupasjonen. Under første del av okkupasjonen var det stigende optimisme, som også kan sees på mengde stevner i forhold til hvor mye som ble investert i dem både emosjonelt, i størrelse og etter all sannsynlighet også finansielt. 1942 var et absolutt høydepunkt både i Tysklands krigslykke og ekspansjon, og for Nasjonal Samlings stevner. Populariteten var på sin høyde, sammen med selvsikkerheten. Det markerte også et høydepunkt for samarbeidsforholdene mellom okkupantene og NS, som fikk utløp gjennom pangermanske manifestasjoner. Under andre halvdel av okkupasjonen virker det som om møtevirksomheten falt i både hyppighet og viktighet. Under krigens avsluttende fase ser det ut til at det overhodet ikke ble arrangert noen møter av viktighet, utover noen utstillinger med temaet "sovietparadiset". Det er heller ikke umulig å tenke seg at noe av grunnen til dette er at Gulbrand Lunde døde i 1942. Hans personlige entusiasme og talenter hadde satt sitt preg på partiet siden det ble grunnlagt og hans frafall kunne ihvertfall ikke få positive konsekvenser for partiet. Hans etterfølger Rolf Jørgen Fuglesang var samtidig partisekretær og prioriterte dette vervet fremfor oppgavene som kultur- og folkeopplysningsminister. Det store frafallet av medlemmer som gjorde seg gjeldende fra 1943 og frem til slutten av krigen, samt de mange medlemmene som i økende grad ble passive må også ha hatt en effekt på partiets aktiviteter. Sånn sett følger perioden under okkupasjonen samme mønster som mellomkrigstiden, om enn mer fortettet og i en annen setting. Entusiasme ble avløst og motløshet og desperasjon.

4.2. OPPRETTELSEN AV DE KOMMISARISKE STATSRAÅDER

Selv om det ble avholdt andre, og tidligere møter etter niende april enn det som fant sted i Håndtverkerens lokaler i Oslo den 26. september var kanskje dette møtet det mest betegnende for den første fasen av okkupasjonen, både i form og at det var det første skrittet i retning av å plassere partiet NS i en slags maktposisjon. Det første møtet hvor man virkelig ser spor av det NS som så definitivt skulle bli gjeldende for folks oppfatning av partiet, båret av okkupasjonsmakten og uløselig knyttet til denne. Møtet ble avholdt for å markere innsettelsen av de kommisariske statsråder dagen før, og vyene var deretter. Nasjonal Samling og Quisling så med optimisme på fremtiden. De hadde tatt sitt første egentlige skritt inn i maktens haller, og ble i større og større grad offisielle kollaborasjonspartnere med den tyske overmakten. I Paxtons skjema er dette sammenfallende med det tredje stadiet "getting power", hvor bevegelsen får makt, selv om maktutøvelsen i NS ikke kan settes i sammenheng med noen stor grad av reell makt.¹⁴⁵

I følge beskrivelsen av møtet fra *Fritt Folk* var det stor interesse for det noe forsiktig annonserte møtet. Hvor mange mennesker som hadde stimlet seg sammen i møtelokalene meldes det ikke om, men i følge *Fritt Folks* sannsynligvis ganske overdrevne rapport var det "tusener" som

145Paxton (2004) 87-110

ikke slapp inn.¹⁴⁶ Den bakre veggen, hvor talerstolen var plassert var kledd med et flombelyst NS-flagg med Solørnen over, satt mot hvit bakgrunn. Resten av salen var dekorert med blomster og bannere med slagord. Fra inngangen, opp trappene og inn i salen stod Rikshirden i stram givakt, og hirdens eget korps spilte marsjer mens publikum ventet i en time på deres Fører, Vidkun Quisling, som ankom marsjerende sammen med en faneborg. Etter de obligatoriske "Heil og Sæl"-ropene med hevet høyrearm tok Fuglesang talerstolen og ønsket velkommen før han gav ordet til Quisling.

Talen Quisling holdt bærer preg av stundens alvor etter at krigen hadde kommet til Norge, men også av den seierssikre optimismen som hadde grepet partiet etter invasjonen. Den er mer historisk reflekterende enn den er konkret politisk, noe som skulle bli et mønster for resten av okkupasjonstiden, i motsetning til perioden før. "Den 25. september vil gå inn som en merkedag i Norges historie – det gamle Norge er falt og et nytt Norge kaller." erklærte Quisling før han fortsatte med en redegjørelse av situasjonen i historiens lys.

Kanskje står vi foran en ny tusenårssaga i i vårt fedrelands historie, ikke bare innefor vårt eget land, men også med hensyn til vårt fedrelands plass i verden, og det norske folks livsformer og innsats i verdensfellesskapet. Den nasjonale bevissthet er knyttet til forståelsen av folkets og fedrelandets historie, til de nasjonale minnene, akkurat som hvert enkelt menneskes bevissthet er knyttet til den individuelle hukommelse. Enhver som vil prøve å få noen forståelse av det store som skjer idag omkring og med oss må kjenne sitt folks historie, Norges historie og Europas historie.¹⁴⁷

Denne uttalelsen er i stor grad programmatisk for hvilken stilling partiet skulle innta for resten av okkupasjonen. For Quisling var ikke okkupasjonen en isolert hendelse, men en del av et større historisk perspektiv og kamp om verdensanskuelsen i seg selv. Videre forklarer Quisling at NS' kamp er, og har alltid vært en kamp for historiske dyder. "Vi må finne tilbake til den nordiske tankegang, og den nordiske innstilling til livet, hvis vi ikke gjorde det, så gikk vi inn i oppløsningens og nyskapningens tid."¹⁴⁸ Slik Quisling så det var det mangelen på sterke nasjonale dyder blant landets ledere som hadde tvunget Norge ut i krigen, og Nasjonal Samlings kamp for å vekke oppmerksomhet rundt situasjonen hadde mislyktes som følge av undertrykkelse og forfølgelser av NS-medlemmer. Det nasjonale sinnelaget som rådet i NS passet ikke makthaverne, som Quisling sammenligner med motstanderne av Harald Hårfagres rikssamling. "Når man tenker tilbake på Norges historie, tenker på de splittelsens og søndringens menn som for tusen år siden satte seg mot samlingstanken i det norske folket, og som rømte ut av landet, og så tenker vi på de ynkelige stympene vi har her i dag [...]"¹⁴⁹ Man ser altså Quisling i vant stil fant symbolske forbilder for sin

146Fritt Folk 27/9-1940

147Ibid.

148Ibid.

149Dette er en referanse til en tale Quisling holdt tidligere samme år, hvor han omtaler den landflyktige regjeringen med ordene "de døde fra Hafrsfjord som stod op igjen, de er alltid med når Norges merke skal hugges ned." Fritt Folk 6/6-1940 Tematisk sett er talen svært lik den som ble holdt 26/9.

kamp i historien, både for å betegne sine motstandere og sin egen skjebne. Videre fortsatte Quisling med å si at de nasjonale dydene ikke skal være "[...] preget av hovmod og hovering, men av disiplin, av troskap og offervilje, arbeidsomhet og plikfølelse." Med dette grunnlaget skulle NS bli en statsbærende stand, klasseløs, men med hierarki og kampvilje. Som så mange ganger ellers ble talen avsluttet med sitat fra Henrik Ibsen, for å understreke tradisjon og samhörighet med norske nasjonale dyder og historie. Nasjonal Samling skulle ikke omvelte, men bygge på det sanne norske. Møtet som *Fritt Folk* omtalte som "det mest betydningsfulle møte i Nasjonal Samlings historie" ble avsluttet med NS-sangen og nasjonalsangen.

4.3 ET NORSK SS

En begivenhet som virkelig knyttet NS til okkupasjonsmakten var opprettelsen av en egen norsk avdeling av SS i 1941, og besøkene til Reichsführer der SS, Heinrich Himmler i januar og mai. Det hele var hyllet inn i seremoniell prakt, og Himmler var tilstede for å kaste glans over begivenhetene. Selve opprettelsen fant sted i Oslo i januar og den påfølgende edsavsigelsen i mai. I ettertid er det klart at det var endel misforståelser, eller rett ut lureri fra tysk side omkring opprettelsen av Norges SS og avløseren Germanske SS-Norge, som igjen ble etterfulgt av SS-skijegerbataljon. De norske frivillige var under den tro at de ville kjempe med norsk uniform i egne norske avdelinger noe Quisling selv hadde lovet så tidlig som i januar, mens realiteten var at de ble slukt opp av tyske SS-avdelinger da de kort tid etter ble satt inn i krigsinnsatsen på østfronten.¹⁵⁰

Det første møtet – gjerne omtalt som "våbeninnvielsen" i forbindelse med opprettelsen av SS ble holdt 30. januar, i ridehuset i hippodromen på Vinderen i Oslo, som for anledningen var dekorert med bannere med tekstene "Ære og Troskap er ett" og "Deine Ehre ist deine Treue", begge spill på SS' slagord "Meine Ehre heisst Treue". *Fritt Folk* omtalte disse slagordene med ordene "med gjenklang fra de eldste norrøne tider".¹⁵¹ Foruten Himmler og Quisling talte også Terboven, før møtet ble avsluttet med avsyngning av *Ja, vi elsker, Deutschland Deutschland über Alles* og *Horst Wessel Lied*. Et interessant symbolsk element ved dette møtet, som kan være verdt å merke seg er at talerstolen var dekorert med et Hakekorsbanner, ikke et SS banner, eller et Solkors. Det var altså først og fremst et uttrykk for SS som redskap for den tyske krigsinnsatsen det var snakk om her, snarere enn den broderorganisasjonen den ble fremstilt som. At de norske SS-frivillige siden tjenestegjorde i tysk uniform, og hovedsakelig under tysk kommando understreket bare dette forholdet videre.

Det andre møtet, hvor de 150 frivillige ble tatt i ed og sendt til Tyskland fant sted 22. mai

¹⁵⁰Emberland, Terje og Bernt Hougtvedt (2004) *Det Ariske Idol : Forfatteren, eventyreren og nazisten Per Imerslund*. - Oslo : Aschehoug . - 525 s. - s. 373 og s.374-376.

¹⁵¹FF 31/1 1941

samme år. Tilstede på møtet var i tillegg til Heinrich Himmler også naturligvis Quisling og Jonas Lie, sistnevnte som nyutnevnt sjef for Norges SS, med rangen SS Standartenführer – eller flaggfører som tittelen ble på norsk. Etter en inspeksjon av et æreskompani ble det holdt flere taler i partihuset. Som avslutning ble de frivillige, iført egne sorte norske SS uniformer med Nasjonal Samlings Olavskors med solørn brodert i sølv på skulderen, sverget i ed, både til Quisling og til Hitler. Noe ganske annet enn den brokete skaren fra januar samme år, noen i sivil andre i hirdens uniform. Eden ble tematisert i talen til Lie, som poengterte at de fremdeles var medlemmer av NS, og representerte Quisling før de representerte Hitler.¹⁵²

Dette var Himmlers andre besøk i Norge på under et halvt år, og han hadde selv vært tilstede da de 200 første frivillige gikk inn i SS Standarte Nordland i januar.¹⁵³ Hendelsene rundt opprettelsen av Norges SS var i NS' øyne mer enn simpel rekruttering til væpnet tjeneste, det var snakk om å besegle en felles skjebne. Som Quisling selv hadde sagt i sin nyttårstale 1. januar 1941 "Faller Tyskland faller også Norge", noe han skulle gjenta i andre former mange ganger siden.¹⁵⁴ Og med beslutningen om å delta i krigshandlingene ble NS enda nærmere knyttet til okkupasjonsmakten.

4.4 BORRESTEVNET UNDER KRIGEN

Borrestevnet var et av de faste årlige møtene i NS-regi som fortsatte gjennom okkupasjonen, og som hadde en spesiell stilling i partiets bevissthet. "[...] som gylne topper over kjeden av de jevne møter hever de store stevner seg, og hos alle NS-folk inntar Borrestevnet en særlig plass."¹⁵⁵ Det ble arrangert møter i både 1941, 42, 43 og 44. Det som skiller stevnet fra de stevnene som fant sted før krigen er både finansielle aspekter og størrelsesordenen, samt oppmerksomheten møtet fikk. Formålet forble å skape internt samhold i partiets ungdomsavdelinger, og ungdommen kom kanskje enda mer i fokus enn det de hadde vært før krigen.

4.4.1 1941

Sommeren 1940 ble det naturlig nok ikke arrangert noe pinsestevne, siden krigen fremdeles satte sitt svært reelle preg på landet, og på NS som bevegelse. Dette var det eneste oppholdet siden stevnet ble arrangert i 1935, og for resten av krigen ble stevnet trofast arrangert. Ved stevnet i 1941 deltok NSUF med mellom 800 og 900 mann, og Rikshirden med rundt 1500. I et intervju med fylkesføreren i NSUF for vest viken i forbindelse med stevnet ble det også gjort et poeng ut av at

152Dahl (2004) s. 254

153Dahl (2004) s. 247

154Dahl (2004) s. 247

155FF 12/6-43

bare "de mest utsøkte" fikk delta på møtet.¹⁵⁶ Dette er en vesentlig forskjell fra Borrestevnene fra før krigen, som partiet selv påpeker i forbindelse med det åttende stevnet i 1943. "Og no er vi kommet dithen at det ikke lenger er snakk om å samle deltakere, men hvordan man på en rettferdig måte skal begrense deltagelsen, som nu (sic) sprenger alle grenser."¹⁵⁷ Møtets høydepunkt var Ungdommens kampdag, med tale av Quisling. Siste dag ble møtet avsluttet med en kamerataften og utdeling av Hirdmerket til flere av deltagerne.

4.4.2. 1943

Borrestevnet i 1943 representerer et høydepunkt i borrestevnenes historie og samlet over 2000 deltagere hvorav NSUF stod for rundt 1200. I tillegg var det representanter for Germanske SS, marinehirden, unghirden, kvinnehirden og rikshirden. De 50 frontkjemperne som deltok ble forlagt i en egen leir. Disse ble naturlig nok gjort ekstra stas på, og i en radioreportasje fra stevnet trekkes sammenligninger til fortidens vikinger og frontkjempernes kamp stilles opp som et eksempel til etterfølgelse, for å gjenreise Norge.

Solbrente kjempere som etter slit og hårde kamper i russisk snø og søle er kommet heim og samles her, hvor nordmenn før kom fra vikingtog og satte hverandre stevne og berettet om fjerne land. [...] Nå som før står haraldsættens skaller her og kveder om fører og fedreland, om utført dåd, om alt som er norrønt, og hører heime blant folk i mellom fjellene i nord, i hyldest til sol og sommer. Her ved borrestranda satt så mange en ungdom før og stirret inn i bålet og drømte om Quislings Norge. Flammene tente gløden og kampånden i ham. Han lærte at det var kun en vei som var Norges vei: med føreren. Gjennom kamp og terror ble han stålsatt. Mange av dem som før sang ved bålet der ute har allerede gitt alt, gitt livet for sin ideale tro, men akkurat der hvor våre høvdingar kviler vil vi føle at de er med oss i dag på veien fram. Og de av våre folkefeller som står mot oss i dag kunne trenge å være tilstede. De ville se noe nytt i alle disse som er samlet her. De ville se et fedreland i gjenreisning i våre høvdingers minne. Et nytt Norge i stormløp mot en bedre framtid. Da ville de sanne Kåre Bjørgens ord. "og tviar du så lær å tru at Noregs vår er komen."¹⁵⁸

Det mest spesielle ved stevnet i 1943 var oppføringen av et permanent "rådhus" i dragestil, som ble bygget i forkant av stevnet og som skulle tjene som organisasjonelt sentrum for leirplassen og de forskjellige aktivitetene som fant sted ved møtet. Rådhuset var et konkret og symbolsk uttrykk for den historiske tilknytning til Norges gullalder man så for seg gjennom borrestevnene, og ser ut til å ha vært første ledd i planer om å bygge opp mer permanente strukturer rundt de historiske minnesmerkene i nasjonalparken i Borre. "De historiske tradisjoner i Borre, hvorfra Norges samling til et rike utgikk, og selve parkens naturlige herligheter var som skapt for en slik tanke. Og planen er at Nasjonalparken skal bli regulert og istandsatt på en verdig måte etter en forutgående arkitektkonkurranse."¹⁵⁹ Dette nevnes i forbindelse med Gulbrand Lundes forbauselse "over at det

156NRK Radioarkivet: Intervju med NSUF – fylkesfører for Vestfold, Hauge Birkeland. Ved: Olaf Klausen.

Arkivnummer: 2147

157FF 12/6-43

158NRK Radioarkivet: Omkring NS'8. stevne i Borre juni 1943. Ved ukjent programleder Arkivnummer: 626

159FF 20/4/43

ikke var gjort noe mer omkring dette historiske sted."¹⁶⁰ Hvorvidt denne konkurransen var i forbindelse med strukturer som skulle bygges til en stevneplass eller bare generell utnyttelse av parken er ukjent, men det er absolutt mulig å tenke seg at NS ønsket å bruke mer permanente strukturer i sin virksomhet rundt stevnene. Bygget besto av fem kontorer og en søylesal. Innvendig var bygget kledd med tømmer og tekket med torv mens søylene var utskåret med drageslyngninger. På utsiden var det en musikktribune med talestol. På hver side av oppgangen til bygget var det oppsatt dragehoder kopiert fra Gokstad- og Osebergskipet.¹⁶¹

4.4.3 1944

Dette året, det siste med Borrestevne, falt pinsen i slutten av mai og den vanlige teltleiren ble redusert i størrelse for å innkvartere Kvinnehirden, Ungpikehirden og Gjentehirden i hus.¹⁶² Stevnet antok stort sett de samme former som ved tidligere år, med unntak av at det store festmøtet var skutt frem til 1. pinsedag mens det tidligere var blitt arrangert 2. pinsedag. I tillegg var møtet ikke like stort som tidligere år, som følge av reiserestriksjoner og dårlige værforhold. Det store folkemøtet samlet dette året bare rundt 1000 tilskuere. Likevel meldte pressen at man var fornøyd med stevnet. "Stor deltagelse og ekte Borre-stemning skjønt stevnet i år nærmest måtte bli en lokal mønstring."¹⁶³

Det kanskje mest betegnende ved møtet dette året var talen til Fylkesfører Tjersland. Mens taler fra tidligere år var viet lange historiske linjer og nærmest var mystisk preget dreide denne seg om faren for en sovietisk invasjon og hardt formulerte anklager mot Haakon 7., som skulle ha gått med på å la Norge bli en del av en sovietisk sfære.¹⁶⁴ Likevel var ikke talen, eller møtet ellers fritt for historiske betraktninger og symbolske forbilder. Både Tjersland, avdelingsleder Myklebust og Fuglesang snakket om Norges tidligere storhetstid og den historiske utviklingen som hadde ledet frem til den nåværende situasjonen. Spesielt Fuglesangs tale er representativ for de tanker partiet gjorde seg rundt den historiske betydningen av Borrestevnet.

Borre - dette utgangsstedet for Norges samling, som så lenge har ligget forsømt i en tid som bare hadde hån og ringeakt til overs for våre store historiske tradisjoner, dette Borre skal vi no reise som et av våre skjønneste historiske minnesmerker, som samlingsstedet for nasjonens unge krefter, for de byggende, nasjonale kreftene i landet vårt. Hver vår når våren, og sommeren igjen bryter inn over landet vårt, skal dette være samlingsstedet. Her skal samlingstanken stadig nærres på ny i nye slektsledd, også når vårt verk er fullendt og bygningen som heter det nye Norge, er reist.¹⁶⁵

Men selv denne talen var i stor grad viet til begivenhetenes gang og man kan merke stigende frykt for fremtiden. Referanser til "Snikmord, mordbrann og nakkeskudd" røper at krigens realiteter

160Ibid.

161FF 15/5-43

162FF 2/5-44

163FF 30/5-44

164Ibid.

165Ibid.

kanskje var kommet litt for nært inn på livet.¹⁶⁶ Små og store hint om hvilken vei krigslykken hadde snudd ble i det hele tatt mer og mer vanlige i både partipressen, radio og taler på denne tiden. Krigen gikk raskt mot avslutningen og NS var prisgitt begivenhetene. Til tross for den påtatte optimismen var dette siste gang partiet kunne samles til pinsestevne.

4.5 HIRDMØNSTRINGER I OSLO 1941

I 1941 ble det avholdt to store mønstringer med hird fra hele landet til stede, begge i Oslo. Til tross for at disse møtene skiller seg ut både i størrelse og den oppmerksomheten de fikk er de representative for den stilen hirdens møter fikk under krigen. Først en marsj med faner gjennom byens gater, etterfulgt av et offentlig møte og tilslutt en såkalt kamerataften i mer lukkede omgivelser, gjerne med prominent besøk. Før krigen hadde hirdens møter stort sett vært begrenset til kameratafener, men når man ikke lenger trengte å frykte overfall av partiets motstandere ble Hirden langt mer synlig som bærer av partiets rituelle stil. Hirden trådte klart frem som symbol for NS' ideer på disse møtene, og deres historiske tilknytning ble sterkt vektlagt.

4.5.1 Maimøtet

I mai 1941 ble den første store hirdmarkeringen i Oslo siden Riksmøtet i 1936 avholdt på Universitetsplassen. 7. Hirdregiment møtte opp med det som ble hevdet å være rundt 1000 mann¹⁶⁷. Møtet startet med en marsj gjennom Oslo med Hirdmusikken i spissen, før selve møtet fant sted på Universitetsplassen, hvor kvinnehirden allerede hatt tatt oppstilling ved den østre bygningen. Møtet ble som så mange ganger ellers åpnet av Orvar Sæther, som ble møtt med et "tusenstemmig Heil og Sæl" før Hirdens egen sang, *Rekker på rekker* ble sunget.¹⁶⁸

Talen til Sæther dreide seg i all hovedsak om Hirdens og Norges rolle i det historiske Europa og visjoner om Europas orden slik den skulle være i fremtiden. "Vi som står her opstillet i ordnede formasjoner, vi tror på et nytt Europa. Et Europa hvor Englands makt er brutt, og hvor de enkelte stater må arbeide sig frem til den stilling de fortjener."¹⁶⁹ Norges rolle blir primært satt i en germansk eller også pangermansk sammenheng, men med en unik og viktig plass i det germanske fellesskapet.

I dette Europa med plass for en germansk kultur skapt av en gammel nordisk tradisjon, vil der bli anledning for alle stater å vise sin ilevende revolusjonære kraft. Det at et folk er lite spiller ingen rolle for dets evne til å skape kultur. Grekenland var i oldtiden aldri overlegent tallmessig. Men allikevel blev datidens romanske livsrum preget av den greske kultur. Og det er et faktum som ikke er til å komme forbi at Norge spiller en stor rolle blandt de germanske land.¹⁷⁰

166Ibid.

167FF 8/5-41

168Ibid.

169Ibid.

170Ibid.

Sæther benyttet også anledningen til å angripe kong Haakon 7., som han mente snart ville bli glemt i Norge, fordi han rømte landet da krigen kom. Quisling derimot ble i landet og vil bli husket for dette. På dette tidspunktet var det åpenbart for partiets medlemmer at Kongens person ikke kunne reddes som noe symbol for partiets nasjonalisme, noe som må ha vært problematisk. På den ene siden var partiet tro mot den gamle norske institusjonen, og monarkiet ble heller aldri avskaffet, men på den annen side var Kongen selv alliert med fienden og et viktig symbol for motstandsbevegelsen i Norge. Videre gjentok Sæther sin tolkning av at Hirden er gjenopprettet fra den historiske hirden og skulle bære landet, før han avslutter med noen betraktninger rundt hirdens faner, i forbindelse med overleveringen av tre sveitfaner. "Du [fanebæreren] har idag fått kanskje det viktigste kall i tiden. Du skal bære bevegelsens symbol høit og fast foran de andre i kampen. Du må stå fastest av dem alle. Vår fører Vidkun Quisling venter av dig at du gjør din plikt."¹⁷¹

4.5.2 Novembermøtet

Et annet viktig Hirdmøte ble arrangert samme år, i november. Møtet var den første landsdekkende hirdmønstringen og samlet hirdmedlemmer fra hele landet, og alle syv Hirdregimenter.¹⁷² Spesielt er det avslutningen på dette møtet som er betegnende for Hirdens symbolske og propagandistiske funksjoner i partiet, og den militante stilen som ble dyrket. Avslutningen ble innledet med en marsj gjennom Oslo før Hirden stilte seg opp på Universitetsplassen for å høre på taler av stabssjef Orvar Sæther, Quisling og Oliver Møystad som var regimentsfører for Oslo. Oppstilt foran trappene til universitetets aula var 3120 hirdmenn¹⁷³, samt representanter for politiet og Norges SS. Plassen var for anledningen pyntet med hirdens faner, Nasjonal Samlings banner og det norske flagget, samt en stor Solørn, festet mellom to søyler på trappene til aulaen.¹⁷⁴ I sin hilsningstale startet Sæther med å si at

Norge hadde fått hirden tilbake, og at dette var et oppgjør med den jødiske dominansen i landet.

Den jødiske tankegangen brøt i sin tid inn over oss og da fortalte historieskriverne at nordmenn holdt op å fare i viking. Nordmannakraften var brutt. Fremmede tanker og ideer var trengt inn. Hundreårsnatten hvilte over landet og hirden var borte. Nedgangsperioden

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷²FF 3/11-41

¹⁷³Riktignok hevder Eyvind Mehle i radiodekningen fra møtet at det var "titusener", men det lavere av de to tallene, som er hentet fra Fritt Folk er nok mer sannsynlig.

¹⁷⁴Bildet er hentet fra billedsamlingen tilknyttet Norsk Krigsleksikon på Internett. Se bibliografien.

har nå endelig fått en slutt [...]. Den nasjonale nyreisningstanken griper stadig om sig, og som ledd i denne og garanti for fremtiden står Hirden igjen som ryggraden i det norske folk.¹⁷⁵

Tanken om at hirden representerer en egen klasse i det norske folket, som skal bære nasjonen er ganske tydelig. Hva som ligger i dette beskrives videre i utsagn om hirdens oppgaver i arbeidet. "Tapper og tro må Hirden være. Om allting vakler, må Hirden stå fast. Leve nordmannkraften. Leve det norske folk."¹⁷⁶

Talen ble etterfulgt av det faste innslaget ved mange av NS' møter, overrekkelsen av faner. Seremonien ble innledet av Quisling med ordene "Heil og Sæl Hirdmenn!", før Hirdens fanebærer svarte med "Heil og Sæl, Quisling!" Quisling ble formelt overlevert kommandoen for Hirden som ble kommandert til "på stedet hvil" og deretter i giv akt av en av sine offiserer. Hele femten faner ble så ovarrakt av Quisling personlig, før fanebærerene defilerte forbi Quisling på talestolen.¹⁷⁷ Etter at faneborgen kom til hvile ble det sverget ed til Føreren, også dette i giv akt og med høyre arm løftet. "Jeg sverger dig, Vidkun Quisling som fører for det norske folk, å være tro og tapper, og lover dig ubrytelig lydighet inntil døden. Så sant hjelpe meg Gud."¹⁷⁸ Deretter ble partiets kampsang sunget, før Quisling talte til de fremmøtte, i Studenterlunden.

"Hirdmenn, jeg takker dere for den tillit dere har vist meg. Det er et stort ansvar som de på den måten legger på meg, men et slikt forhold, som her er skapt, det er et gjensidig forhold."¹⁷⁹ Denne åpningen på talen siktet til edsavgivelsen som gjensidig forpliktende. Quisling lovet videre å være lydige, tapper og tro som svar på Hirdens ed om å være det samme, og innstiftet dermed disse dydene både for partiets ledelse og de jevne medlemmene. Dette stiller Quisling opp mot demokratiets tid, hvor man ikke hadde tillit mellom fører og folk. Ellers var talen i svært liten grad viet historiens forbilder og heltedyrkelsen i partiet, utover å etterlyse hedring av heltene som faller for NS i krigen ved å oppkalle steder i Norge etter dem. Quisling forteller til applaus at man i fremtiden vil bygge en hall for de falne helter i "rett her i Studenterlunden!"¹⁸⁰ Det meste av talen er viet kommentarer til de som motkjempet Nasjonal Samling, som Quisling hevdet ville straffes som landsforræderi. Londonregjeringens trussel om å straffe lederskapet i NS blir kommentert ironisk og vekker latter i forsamlingen. Quislings ganske hissige og aggressive tale ble møtt med en veritabel storm av "Heil og Sæl"-rop før Orvar Sæther takket ham for talen og avsluttet møtet. Senere på dagen defilerte Hirden for Quisling på Karl Johansgate.¹⁸¹

175FF 3/11-41

176Ibid.

177NRK Radioarkivet. - Høytideligheten på universitetsplassen. Sendt 2/11-1941 ved Eyvind Mehle. Arkivnummer 635

178FF 3/11-41

179Ibid.

180Ibid.

181Ibid.

4.6 QUISLINGS FØDSELSDAG I 1941

Quislings 54-årsdag i 1941 ble markert stort i partiets presse som satte begivenheten i et historisk symbolsk lys. Det faktum at Quisling ble født på årsdagen for slaget ved Hafrsfjord syntes å være profetisk, og var en gavepakke for partiets propaganda. Quislings fødselsdag ble markert i alle de årene NS regjerte og dagen var offisiell flaggdag i Norge, men 1941 var nok det året begivenheten ble sterkest slått opp i form av artikler, hyllester og møtevirksomhet.

Gratulasjoner og hyllester ble trykket i *Fritt Folk* på selve dagen, sammen med en polemisk artikkel om Quislings tanker, som blir satt i historisk kontekst som en videreføring av det NS gjerne kalte Kongstanken i norsk historie, ideen om å samle Norge. I likhet med tidligere eksponenter for denne tankegangen ble Quisling motarbeidet kraftig. "Det synes å være et gjennomgående trekk i Norge at den som kaller til Nasjonal Samling i landet blir møtt med den mest forbitrede motstand av dem som ikke ser storheten i tanken, fordi den strider mot deres egne snevre personlige interesser."¹⁸²

Det ble også avholdt et større møte i Colosseum for å markere dagen, hvor Torgeir Audunson leste høyt fra Henrik Ibsens prolog til 1000-årsfeiringen for slaget ved Hafrsfjord. Møtet ble avsluttet med nasjonalsangen til gammelnorsk hilsen, etter at Wilhelm Rasmussens "mandige og maktfulle" byste av Quisling var avduket.¹⁸³

Den 19/7 1941 ble også en artikkel med sterk og fyldig hyllest til Quisling, signert Fuglesang, trykket i *Fritt Folk*, samt hyllester av Jonas Lie og Orvar Sæther i *Hirdmannen*. Fuglesangs hyllest er den som klarest setter Quislings virke i sammenheng med Harald Hårfagre, gjennom å påpeke at dagen har to historiske konnotasjoner. Den første er Harald Hårfagres samling av Norge, mens den andre er Quislings fødsel. "For oss NS-folk er det den næreste historiske sammenheng mellom disse to begivenheter" skriver Fuglesang i forlengningen av sin beskrivelse av Quisling som "den mann hvis historiske og skjebnebestemte oppgave det er blitt å fullføre dette samlingsverket."¹⁸⁴ Denne samlingen ble også satt i sammenheng med et kommende tidsskifte. "Vår fører har ofte i sine taler og artikler pekt på at den kjensgjerning at en inderlig og innforlivelse med historien og kjennskap til den historiske utvikling gir nøkkelen til den fulle og hele forståelse av det tidsskiftet vi idag er midt oppe i."¹⁸⁵ Fuglesang fortsatte med å redegjøre for Kongstankens historie i Norge, som han mente døde raskt ut etter Harald Hårfagres død og bare ble sporadisk tatt opp igjen av hans etterfølgere. Viktigst av disse var Kong Sverre.

182FF 18/7-41

183FF 19/7-41

184Ibid.

185Ibid.

Så sterk var riksenheten (under Sverre), at den firehundreårige unionstiden som fulgte da Haraldsætten døde og landet kom inn under fremmede konger ikke maktet å bryte ned den ytre statsform. Norge gikk inn i unionstiden som et eget rike og evnet gjennom 1814 og 1905 igjen å tre frem av denne unionstiden som et samlet og selvstendig rike [...].¹⁸⁶

Men nedgangstiden var ikke slutt med 1814 og 1905, fordi den indre samlingen ikke var komplett, det var bare den ytre selvstendigheten som var vunnet. "Ennu var ikke nordmennene blitt et **folk**. Ennu var ikke folkets **indre** samling fullbyrdet."¹⁸⁷ Fuglesang sammenligner derimot perioden etter Norges uavhengighet med borgerkrigsperioden i middelalderen. Som følge av partistyre og påvirkning fra utlandet, gjennom liberalisme og marxisme.

Det norske folk ble splittet og opdelt i innbyrdes kjempende flokker og interesser. [...] Men som tusen år tidligere stod det frem en fører i det norske folket, en sterk og ansvarsbevisst personlighet som ble bæreren av samlingstanken i vår historie, som stod på vår histories sikre grunn, knyttet fortidens bånd med fremtidens, som bevisst kjempet for fullbyrdelsen av en Ibsens ord. "**Norge var et rike, det skal bli et folk**", ja satte denne setningen op som uttrykket for sitt indre politiske program. Det var **Vidkun Quisling**.¹⁸⁸

Artikkelens avslutning går med til å hevde at man kunne trekke tre viktige lærdommer ut av den norske historien. Kort oppsummert er det at samlingstanken er "den store kongstanke i vårt folks historie", som tilogmed "høiere krefter virker med" for å fremme. "Nornene har spunnet sine tråder gjennom vårt folks skiftende lagnad." Det andre er et samlingstanken bæres av og hviler på førere, ikke på folket i sin allminnelighet, og det siste er at Quisling er den som bærer tanken i dag. "Den idé han har stillet op [...] betyr intet annet enn fullbyrdelsen av samlingsverket i vårt folk – den endelige avslutning av slaget ved Hafrsfjord den 18. juli 872."¹⁸⁹

4.7 SNORRESTEN OG SNORRESTEVNE

23. september 1941 ble det avholdt en liten, men viktig historisk markering i Oslo og Tønsberg. For å markere at det var på dagen 700 år siden Snorre Sturlason ble drept oppførte NS en Snorrebauta i Slottsparken i Oslo (på Nisseberget, som ble omdøpt til Snorrehaugen), og arrangerte samtidig et lite Snorreteve i Tønsberg. Snorrebautaen var videreføringen av et arbeid som var påbegynt i offisiell statlig regi allerede i 1920, det var da tiltenkt å sette opp en byste av Snorre på Island og en kopi i Bergen. Da krigen brøt ut og hindret disse planene ble det avgjort at man heller skulle sette opp en bauta i Oslo, ihvertfall intil videre.¹⁹⁰ *Fritt Folk* hadde for anledningen viet to og en halv side til Snorre, både som historisk person og forbilde. En liten notis fortalte også om at det planlagte monumentet måtte vente til etter krigen.¹⁹¹

Gulbrand Lunde, Jonas Lie og Rolf Jørgen Fuglesang representerte regjeringen ved

186Ibid.

187Ibid.

188Ibid.

189FF 19/7-41

190Melsom, Odd (1983) *Fra kirke og Kulturkampen under okkupasjonen* : supplement til okkupasjonshistorien: bind III. - 240s. - [s.l.] : INO. - s.218

191FF 23/9-1941

avdukingen hvor det var flere kulturpersonligheter og NS-folk til stede, blant annet komponisten Christian Sinding og NS-historikeren Gudmund Schnitler. Sistnevnte holdt også åpningstalen ved arrangementet før Lunde overtok med en lengre historisk tale. Seremonien blir omtalt som "enkel men meget stemningsfull" i *Fritt Folk*, og ser ikke ut til å vært arrangert med den sedvanlige bravur som fulgte med NS-arrangementer. Ingen orkestre eller heil-og-sæl-rop blir nevnt i avisen eller andre kilder. Viseordfører i Oslo, Klaus Hansen tok i mot bysten på vegne av kommunen og holdt en kort tale om Snorre som inspirasjonskilde.¹⁹²

Lundes tale fra avdukingen startet med å påpeke den gjelden norsk kultur stod i, i forhold til Snorres virke, både som historiker og forfatter, og at bautaen til hans minne har tatt altfor lang tid å oppføre.

Nå kan en kanskje si, at Snorre Sturlason i "Heimskringla" og "Edda" selv har reist sitt evige minne i det norske folket. Og at Kongesagaene ved siden av Bibelen er den mest utbredte bok i Norge, viser at det norske folket har forstått å verdsette dem. Men det måtte altså ta 700 år før folket reiste en minnestein over denne vårt åndsliv største kjempe, liksom det tok nesten 600 år etter hans død før den første norske oversettelsen av Kongesagaene kom ut i Norge.¹⁹³

Sammenstillingen med Bibelen viser også hvilken vekt Snorres skrifter hadde som forbilde for NS. Selv om han selv ikke nevnes direkte spesielt ofte ellers, er det nok hans kongesaga som er hovedkilden til NS' tolkning av de store norske kongene fra historien. Snorre Sturlason var åpenbart et viktig symbol for NS, og man finner flere artikler og radioinnslag med Snorre som tema i perioden rundt oppføringen av søylen. Lunde fortsetter talen med å trekke paralleller til den tiden stenen ble oppført, som en vanskelig tid for det norske folk, hvor Snorre kan være et forbilde.

I dag, på 700-årsdagen for hans død, står det norske folket midt oppe i et veldig tidsskifte, da grunnlaget skal legges for vårt folks liv og framtid, kanskje for hundrer av år. I en slik skjebnetid er det for ethvert folk nødvendig at det nye som skapes bygger på nasjonal grunn. Vi må finne tilbake til røttene for vår kultur, for vår stammes styrke. Det norske folket er Snorre Sturlason evig takk skyldig fordi han har skapt de kilder hvorfra folket i enhver vanskelig tid kan hente ny kraft og styrke [...]. Denne steinen til minne om Snorre er reist i en vanskelig tid for vårt folk og land. Den skal stå her på "Snorrehaugen" ved Universitet som symbol for det norske folket, for å minne oss om hvor vårt norske åndsliv og vår norske kultur hører hjemme. For å minne oss om for hvilke mål og idealer nordmannen skal kjempe og yte sitt beste.¹⁹⁴

Formålet er altså ikke en ren historisk markering, men også forbilledlig og oppsummerende for bevegelsens mål om å forene fortidens idealer med en fremtidsorientert nyordning. "Steinen skal ikke bare minne oss om det som var, den skal også mane oss til å kjempe for framtidens Norge, som skal bygge på det norske, på det nasjonale, at vi ikke må dyrke fremmede guder."¹⁹⁵ De fremmede guder Lunde refererer til er nok både idealer og makter fra utlandet, i form av troen på England, jødedommen, marxisme og liberalisme. Alt sammen idealer og grupperinger partiet hadde kjempet

192Melsom (1983) s. 218 og FF 24/9-1941

193Lunde, Gulbrand (1942) Kampen for Norge II – foredrag og artikler 1940-1941. - Oslo : Gunnar Stenersens forl. 253s. - s. 224

194Ibid. s. 224-225

195Ibid. s. 225

mot i lang tid og som aldri kunne bli en del av Norges fremtid under NS. Stenen skulle nok minne fremtidige generasjoner ikke bare på Snorre, men på NS' egen kamp. "Den skal lære oss å forstå, at vi i vårt liv ikke bare må ta hensyn til oss sjøl og til den slekt som lever i dag, men at den nulevende generasjon bare er et ledd i en sammenhengede rekke av slekter, hvis opprinnelse ligger langt tilbake i fortiden., og som skal føre norsk kultur videre langt inn i framtiden."¹⁹⁶ Lunde avsluttet så den korte, men svært historisk orienterte talen ved å sitere Ivar Aasen, som oppfordret tilhørerne til å ikke glemme forfedrene og deres handlinger.

Mange av de samme momentene gikk igjen i et lengre foredrag Lunde holdt til Snorrestevnet som fant sted i Tønsberg senere samme dag, men talen inneholdt også en mer fyldig biografi over Snorre og hans virke, som Lunde omtaler som "Norges største åndskjempe"¹⁹⁷. Lunde kommer også inn på dydene Snorre legger til grunn for samfunnet "mot, tapperhet, og trofasthet" samt "dådstrang eventyrlyst".¹⁹⁸ Idealer som den oppvoksende slekt ikke holdt seg til i Lundes øyne. Talen inneholdt sterkt fokus på gamle norske erobringer. "I dette lille folket var det en kraft så stor at det øvde innflytelse på hele Europa. Det kom den gang, likeså litt som nå, an på antallet, men på kvaliteten. Vi skal lære av denne storhetstiden, at noe slikt kan hende en gang til."¹⁹⁹

4.8 STATSAKTEN

Den begivenheten som ble ansett som viktigst i NS' egne øyne var uten tvil Statsakten som fant sted 1. Februar 1942, og de mange møtene som ble avholdt i den sammenheng. Statsakten er godt dokumentert, og innholdet fra de forskjellige møtene ble dekket gjennom en hel uke i partiets presse, og fungerer utmerket som en kilde til kunnskap om de historiske ideer aktørene i partiet hadde. Partiet hadde i egne øyne en historisk sjanse i og med at makten over det okkuperte Norge formelt ble overført til NS, og både billedmateriale, skrift og lyd fra møtet taler om et parti som ikke holdt særlig mye tilbake for å knytte seg til fortidens gullalder og fremtidig storhet i folks bevissthet.

Den Statsakten som fant sted hadde under lengre tid vært et mål for Quisling, og dermed også NS, men det selve begivenheten ble nærmest improvisert frem i løpet av svært kort tid. Det var heller ikke før selve dagen kom at de store masser ble inviet i forhold til hva som skulle skje. Det hadde vært rykter, og det hadde vært propagandafremstøt men alt sammen temmelig vagt.²⁰⁰ Det var stort oppbud av NS-medlemmer samt representanter for okkupasjonsmakten tilstede ved selve

196Ibid. s. 225

197Ibid. s. 124

198Ibid. s. 126

199Ibid. s. 127

200Begivenhetene som ledet frem til og rundt Statsakten er godt beskrevet i både Høidal (2002) og Dahl (2004).

møtet som ble forsøkt hyllet inn i et historisk sus. Det er verdt å vie litt mer plass til denne begivenheten enn de andre møtene, både fordi den er så talende for NS' ideer, men også fordi den er så sentral i deres egen mythos. Ingen begivenhet kunne overskygge denne. Statsakten kan hovedsaklig sett deles inn i tre deler som bør behandles for seg selv, i tillegg til den "Nasjonale Gudstjenesten" som samtidig fant sted i Nidarosdomen. Dagen startet med formell maktoverrekkelse og en seremoni på Akershus festning, eller Akershus Slott, som det da het. Etterpå ble det holdt en rekke markeringer utover dagen som kulminerte på kvelden med en festbankett på Gimle, hvor Quisling i kraft av å være statsoverhode nå hadde flyttet inn.

4.8.1 Seremonien på Akershus Festning

Seremonien på Akershus festning var så full av prakt som overhodet mulig å få til på såpass kort varsel. Selve møtet fant sted i riddersalen som var dekorert i partiets farger gult og rødt og hirdmenn stod oppmarsjert langs veggene i sine blå uniformer og et orkester var tilstede for å gjøre begivenheten enda mer høytidelig. Salen var dekorert med blomster, regimentsfaner og både norske og tyske flagg. Både radio og filmfolk var tilstede for å bevare begivenheten for ettertiden. Det er ikke vanskelig å tenke seg at det hersket en trykkende høytidsstemning og forventninger om hva som skulle komme. På kommando om "Giv akt!" reiste så alle seg og hevet armene i "gammel norsk hilsen" mens Terboven og Quisling med følge marsjerte inn til toner av Strauss' *Festmarsj* etterfulgt av Griegs *Hylningsmarsj* fra *Sigurd Jorsalfar*. Terboven holdt først en kort (og i forhold til begivenheten ganske prosaisk) tale, før Quisling inntok talestolen og gjorde rede for sine historiske visjoner for Statsakten.²⁰¹

Quislings tale i Riddersalen var full av historiske referenser og er tydelig preget av det historiesynet han gav uttrykk for, med troen på en norsk gullalder godt synlig.²⁰² Han åpnet med å gå gjennom begivenheten som har ledet opp til maktovertagelsen på en ganske prosaisk og konkret måte, før han kom til den mer visjonære delen av talen som han åpnet med en sammenligning mellom sin egen stilling i det nye norske samfunn og kong Sverres:

Da *kong Sverre* hadde seiret over fåmannsveldets konge og over det katolske kirkeparti uttalte han: "En mann er no trådt i stedet for tre: for konge, for jarl og for erkebiskop, og jeg er denne mann." I dag forrener den nasjonle regjering på en lignende måte kongens, statsrådets og stortingets myndighet. Vi har aldri strevd etter eller ønsket en slik maktfylde. Det er forholdenes utvikling og våre motstandere selv som i sin blinde selvishet har laget det slik.²⁰³

I Quislings øyne var dette en god sammenligning, han (og NS) har grepet makten til både konge, regjering og storting for å føre nasjonen inn på rett spor. Dette var noe han oppfattet som sin historiske oppgave, og ved å bruke heltekongen Sverre som bilde var håpet å legitimere denne

201Beskrivelsen er basert på NRKs dekning av hendelsen ved Eyvind Mehle.

202Quislings tale er gjengitt i sin helhet i: 1 Februar 1942 /Nasjonal Samling s. 9-27

203Ibid. s. 15

samlingen av makt i sine hender. Han angrep også monarkiets maktgrunnlag ved å trekke inn historiske forbilder, denne gangen Aristoteles:

Det er en sannhetserkjennelse så dypt begrunnet i selve tingenes natur, at jeg med de nødvendige endringer kan uttrykke den med ord som ble uttalt for mer enn 2000 år siden. Allerede oldtidens største vismann, Alexander den stores lærer, bemerket at "mens kongedømmet er etablert for å forsvare de store mot folket, er det karakteristiske ved det autoritære styre å bekjempe fåmannsveldet." Nasjonal Samling og den nasjonale regjering vil samle alle nordmenn til nasjonal samarbeid.²⁰⁴

Det var nødvendig for Quisling å legitimere sin tilsidesettelse av kongedømmet, men da han ikke kunne gjøre det ved hjelp av grunnloven måtte han ty til mer abstrakte virkemidler. Dette var noe han viet stor plass til i talen sin, både i forhold til kongedømmet konkret og den styreformen Norge hadde hatt frem til 1940 generelt. Han knyttet NS' legitimitet til folkeviljen snarere enn jus og hevdet at ingen representerer folkeviljen bedre enn NS, fordi de har "sett klart og sett riktig og fremdeles har rett i vår bedømmelse av situasjonen og framtiden".²⁰⁵ Quisling nøyde seg med andre ord ikke med å skue til fortiden, men hadde en visjon om fremtiden til den norske nasjonen.

Etter at Quisling var ferdig med sin tale spilte orkesteret den tyske nasjonalsangen, etterfulgt av *Horst Wessel Lied* og til sist – *Ja, vi elsker*.

I ettertid er det mulig å notere et noe ironisk moment ved symbolbruken på møtene i Riddersalen på Akershus festning. Det Tredje Rikets ørn og Nasjonal Samlings eget Olavskors med ørn prydet veggen bak talestolen i Riddersalen, side om side – som om det var tale om to sidestilte nasjoner. Det er lett å se at den tyske ørnen både er større og henger noe høyere enn den norske, og et mer talende bilde på hvordan samarbeidsforholdene mellom NS og NSDAP skulle være frem til 1945 skal man lete lenge etter. Denne maktfordelingen ser man også tydelig i det faktum at tyske bidrag til Statsakten hadde forrang for de norske. Terboven talte (på tysk) før Quisling. Strauss før Grieg og både *Deutschland Deutschland über Alles* og *Horst Wessel Lied* før *Ja, vi elsker*. Det er ikke umulig at dette var tiltenkt å vise en overgang fra tysk til norsk, men i etterkant er det lett å tolke det inn i en maktkontekst som viser hvem som egentlig hadde makten.

4.8.2 Andre Møter

I forbindelse med Statsakten ble det som nevnt avholdt en rekke møter. Blant annet ble det arrangert gudstjeneste i Nidarosdomen og fakkeltog på Karl Johans gate i Oslo før hele kvelden ble avsluttet med en festlighet i Nationaltheateret hvor både Fuglesang og Lunde talte.

204Ibid. s.16

205Ibid. s. 18

Ifølge *Fritt Folk* var fakkeltoget en begivenhet som samlet 20-25.000 mennesker fra Arbeidstjenesten (AT), Hirden, sivile deltagere og tilskuere.²⁰⁶ Det er vel snarere usannsynlig at dette tallet er et reelt tall, og om det skulle være kan det ikke anses som å gi et riktig bilde av antallet som støttet Quisling gjennom sin deltagelse, men at det var en begivenhet som samlet store masser levner heller ikke bilder noen tvil om. Spesielt gjaldt det fakkeltoget, som startet fra Youngstorget og gikk opp via Karl Johansgate forbi Grand Hotel (avbildet forrige side), hvor Quisling hilste toget.²⁰⁷

4.8.3 Årsmarkeringer for Statsakten

Statsakten ble markert ved små møter og gjennom fyldig omtale på årsdagen både i 1943 og i 1944. I 1945 uteble denne markeringen, av uvisse grunner. Selve feiringen dreide seg mest om oppsummerende avisartikler og lovord, samt taler og enkle seremonier. Den siste av disse markeringene foregikk ved at stortingsbygningen ble overrakt NS-myndigheten ved en enkel seremoni. Regjeringspræsident Koch og NS-minister Vassbotten talte som representanter fra deres respektive institusjoner. Vassbotten brukte sin tale til å reflektere over glede over igjen å kunne bruke bygget. "Med desto større tilfredshet må de derfor hilses velkommet at dette nasjonale symbol, takket være framfor alt vår Fører og ministerpresident Vidkun Quislings bestrebelser, no igjen er stilt til til den norske stats frie rådighet, og at det norske flagg – som måtte fires fra Stortingsbygningen hin skjebnesvangre 15. april 1940, fra i dag atter skal vaie over dette hus."²⁰⁸ Hva som fikk Terboven til å beslutte at bygget skulle overdras til NS er usikkert, men det må ha vært svært symbolsk ladet for NS å kunne overta dette bygget, det ypperste symbolet på makten i Norge. Til tross for de rådende forholdene og den nært forestående tyske kapitulasjonen må det ha vært en begivenhet preget av optimisme, og en bekreftelse for NS' tanker om å være den fremtidige rådende makten i Norge. "Når det norske flagg i dag etter nesten 5 års forløp atter går til topps over denne bygning, som framfor alt var symbolet på det norske folks sjølstendige, egetfolkelige liv, vil vi gi oss sjøl det løfte at det som her i framtiden skal forhandles og avgjøres utelukkende skal bestemmes av hva der tjener til å fremme det hele folks beste."²⁰⁹ Likevel var ikke krigen langt unna, og store deler av talen ble viet til terroren som rådet i Europa og åpenbar frykt for framtiden. Likevel påpeker talen at Norge i framtiden skal bygges etter nasjonalsosialistisk mønster i et storgemansk livsrom, slik Quisling har krevd og spådd. Seremonien ble understreket av et vakskifte

206FF 2/2-1942 Dette antallet er etter alt å dømme en grov overdrivelse eller rent ut oppdiktet, siden det ville samlet over halvparten av partiets medlemmer på dette tidspunktet. Det er ikke urimelig å anta at avisen også teller med tilskuere, enten de var sympatisører eller ikke uten å ta hensyn til at de fleste av dem nok var møtt opp av helt andre grunner enn begeistring over begivenheten som hadde funnet sted.

207(Bildet er hentet fra billedsamlingen tilknyttet Norsk Krigsleksikon på Internett. Se bibliografien.)

208FF 2/2 1945

209Ibid.

i Stortingets foaje, hvor en norsk vaktstyrke erstattet den tyske som hadde holdt vakt over bygningen til da.

4.9 DET 8. RIKSMØTET

4.9.1. Møtets kontekst

Et av de mest omtalte møtet under hele NS' eksistens perioden må sies å være det åttende (og siste) riksmøte fra september 1942, som også henger sammen med åpningen av Kulturtinget²¹⁰. Møtet skulle være en storlått og triumferende oppvisning og fant sted på det tidspunkt da krigslykken aller mest så til å gå i Tysklands favør. Det var naturligvis også knyttet store forventninger til møtet på forhånd. Man forventet et femsifret antall møtedeltagere, og det ble oppgitt et eget telefonnummer hvor man kunne stille sengeplasser til disposisjon, siden man antok at byens hoteller ville være overfylte.²¹¹ Møtet ble imidlertid ikke så vellykket som NS' offisielle propaganda ville ha det til, både fordi åpningen ble forstyrret av et britisk bombeangrep mot Oslo og fordi tyske styresmakter hadde sørget for at Kulturtinget ikke på langt nær ble en del av den korporatistiske statsordningen Quisling hadde ønsket seg. Politisk sett er det nødvendig å se Riksmøtet i forlengelsen av Statsakten, som et forsøk på å befeste den retningen NS-medlemmene selv mente de hadde startet i, nemlig befrielsen av Norge og opprettelsen av et ekte NS-styre.

Som møte skulle det 8. riksmøte ikke bare være en samling for partiet, men mer enn noensinne vise frem partiets styrke for tilskuerne. Det første riksmøtet siden 1939 kunne sikkert av mange oppfattes som en målestokk på partiets fremgang, i både medlemstall og innflytelse og måtte reflektere dette, og disse målene ble i overmåte oppfylt av det store oppbudet og de mange arrangementene. Møtet satte uten tvil sitt preg på Oslo de høstdagene det fant sted og var absolutt en manifestasjon av NS på sitt maktpolitiske og ideologiske høydepunkt. Møtet var også høydepunkt for de pangermanske strømningene som var tilstede i partiet på tidspunktet.

4.9.2. Selve riksmøtet

Selve riksmøtet fant sted i Colosseum på møtets andre dag, og hadde en tale av Quisling, med medaljeutdeling som hovedbestanddel. Deretter var det duket for særmøter i de forskjellige avdelingene av partiet. Etter særmøtene var det kulturmøte i Universitetsaulaen ved Gulbrand Lunde, etterfulgt av fakkeltog med oppmarsj på Universitetsplassen, og til slutt konsert med Hirdens orkester og folkedans på st.hanshaugen. Det var også et mesterskap i "verneidrett" for Hirden, med medaljeutdeling knyttet til riksmøtets andre dag. Riksmøtets aktiviteter denne dagen var ellers en ganske intern begivenhet, hvor de forskjellige særorganisasjonene presenterte sin

²¹⁰Fritt Folk annonserte også 26/8 at det skulle organiseres et eget riksting, etter samme korporatistiske linjer som Kulturtinget, men uten å gi noen tidsramme for dette men kaller vedtaket "prinsipielt".

²¹¹FF 5/8-42

virksomhet for lederskapet, snarere enn et offentlig propagandamøte.

4.9.3 Avslutningsmøtet på Bislett stadion

Selve avslutningen av Riksmøtet i 1942 ble gjennomført på Bislett stadion og er nok det møtet som er mest interessant i denne undersøkelsens sammenheng. Både fordi det var det mest offentlige av møtene og på grunn av innholdet. Flere avdelinger av Rikshirden, førergarden og hirdens flykorps, samt medlemmer av Germanske SS Norge marsjerte inn og fylte stadion, til toner fra et orkester. Innmarsjen ble avsluttet med inspeksjon av SS og NS' kampsang sunget av tilskuerne på tribunen til orkesterets toner. I følge radiodekningen var det nesten 30 000 tilskuere på tribunen, og flere tusen som deltok i marsjen, i tillegg til tilskuere i alle vinduene omkring plassen – selv om reporteren mener at sistnevnte ikke tror sine øyne når de ser oppmarsjen. Som start på selve møtet ble nye åtte fylkesbannere innviet av Quisling og presentert til representanter for fylkesorganisasjonene.²¹²

Første taler var Fuglesang som minnet også stevnedeltagerne på de harde kampene og slitet som hadde ledet frem til partiets seier, og etterlyser at den kampviljen og offerviljen som kjennetegnet partiet i NS' første år måtte prege partiet også i fremtiden. Talen la stor vekt på kamp og kampvilje som positive erfaringer og verdier, som får frem gode egenskaper i mennesker, og skjerper folks evner, tro og vilje. Kampen er en kilde til partiets dyder. "Kampen bringer alle de gode egenskaper fram i oss. Kampen skjerper alle våre evner og stålsetter vår vilje og vår tro. Vi søker kampen fordi vi vet at kampen sveiser oss alle sammen til en ubrytelig jernhard fylking. Fordi kampen lærer oss disiplin, offervilje og idealisme."²¹³ Disse samme dydene, i tillegg til 'vilje' gjentas også senere som aspekter ved partiet som skal gjennomsyre folket for å arbeide for gjennomføring av nyordningen av landet, og igjen når det snakkes om hva det norske folk må gjøre for den felles kamp germanerne står foran. "Idealismen og offerviljen er det klippefaste grunnlaget som vår bevegelse må stå på i den harde kampen som vi nu utkjemper. [...] Når vi nu alle sammen drar til hvert vårt hjem etter dette riksmøtet og tar arbeidet opp da skal vi huske på dette. Da skal vi huske på hva dette riksmøtet har gitt oss, og da skal vi sett opp som motto for vårt arbeide i de kommende, i de kommende månedene: arbeid, innsats, offervilje. Sette alle krefter inn for sluttseieren."²¹⁴ Disse dydene settes som forutsetning for seieren, og for gjennomføringen av nyordningen både i Norge, og "det storgermanske livsrommet."²¹⁵

Etter Fuglesangs tale marsjerte flere medlemmer av NSUF inn på møteplassen for å bli tatt opp i "hovedorganisasjonen", av Quisling gjennom et enkelt rituale. Quisling holdt en liten tale om det å bli verdige til å bli opptatt i Nasjonal Samling, med utgangspunkt i det å være en statsbærende

212NRK Radioarkiv 1942-09-27. Arkivnr. 3145.

213Ibid.

214Ibid. (En feil ved lydopptaket gjør at noen ord later til å ha falt ut i denne delen av talen.)

215Ibid.

stand, og de kravene som følger med dette. Quisling la vekt på vilje og idealitet i denne sammenhengen, og ønsket dem velkommen i partiet. Deretter overbragte Quisling en kort hilsen til møtets deltagere fra Hitler til riksmøtet, som svar på en tilsvarende hilsen fra Quisling noen dager tidligere. "Vi reiser oss alle sammen og roper et tre gange Heil og Sæl for Tyskland og germanernes fører Adolf Hitler." Etter at hilsenen var avropt, takket Quisling Terboven både for å ha overvært møtet og for den hjelpen han som representant for Tyskland har gitt bevegelsen før han holdt en lengre tale som tok for seg partiets kamp og kravene som ble stilt til medlemmene, i lys av verdenskrigen. "[NS' medlemmer] har forlengst levet seg inn i forståelsen av dette, at det gjennom hele livet gikk en stor strid, og at den en gang skulle kunne ut i en uhyre kamp: Ragnarok."²¹⁶ Dette Ragnaroket hevder Quisling videre at var et spørsmål om rase:

At livet, det bestod i en kamp mellom ondt og godt, og at de som kjempet på den gode side de ble litt etter litt underminert av de onde krefter fordi at de tok dem i sin tjeneste, de slapp dem innpå seg. Og når de så var tilstrekkelig underminert så brøt det ytre angrep an, som skulle helt utslette dem i Ragnaroket. Men ut av det Ragnaroket skulle komme en ny verden med en ny og bedre slekt, som skulle leve lenge og lykkelig i et land hvor orden, rettferd og fred skulle råde. Det er den kampen, det er den verdenskampen vi i dette slektsleddet er kommet opp i. Det er den store avgjøringsskampen som vi står i. Derfor må vi dyktiggjøre oss til å være trofaste, og tapre kjempere i denne kampen hvorav hele våre eksistens avhenger [...] vi må være bevisste kjempere og besluttsomme kjempere. Sivilisasjonen, verdenskulturen, den har vært båret av den nordiske folkeætt for en vesentlig del, eller av den nordiske folkeætts innslag i andre folk i andre nasjoner. Men vi opplever at denne (sic), dette grunnlag for sivilisasjonen for kulturen det er undergravet og begynner å falle sammen. Ja, vi har opplevet at det begynner å tare, sterkt, det har begynt å tare på kjernen for denne kultur. Og skal denne kultur, denne sivilisasjon opprettholdes og vernes så må fornyelsen komme fra der som kjernen er.²¹⁷

Quisling fortsetter med å stille krav til medlemmene og sier at for å kjempe må alle stå sammen, og enhver person må gjøre seg klar og dyktiggjøre seg. Disiplin, lydighet, trofasthet, tapperhet og lojalitet, samt det noe vagere idealet "evne til å håndtere de ting som skal håndteres" er de evner som gjør NS' medlemmer til en ekte kamporganisasjon. Det norske folket trenger å vekkes til denne forståelsen.

Etter denne gjennomgangen takket Quisling møtets deltagere og avsluttet møtet formelt etter avsyngning av nasjonalsangen. Etter dette ble det ropt flere ganger, etter alt å dømme spontant, Heil og Sæl, før Fuglesang igjen tok mikrofonen og kom med en kraftig oppfordring til kamp og offer for rasen og tre ganger Heil og Sæl for disse målene. Radioreporteren som dekket møtet for NRK kommenterte oppløsningen med noen historiske symbolske betraktninger over møtets betydning. "Og vi ser opp til emblemet av de mektige ørnevinger over Solkorset som er festet mellom to søyler ovenfor tribunen. Det samme korset som trots (sic) alt ikke er utdødd i vår historie. Dette som er bevart fra Olavs tid til i dag [...]. Det synes som om Solørnen er ved med at få luft under vingene,

216Ibid.

217Ibid.

og vi håper alle at den fri og frelst kan flyve over vårt store værbitte land."²¹⁸

I det hele tatt representerte avslutningen av riksmøtet Nasjonal Samling på sitt rituelle høydepunkt, ikke minst var dette toppen for partiets selvbylde og for samarbeidet med okkupasjonsmakten. Sistnevnte i form av pangermans ideologi, som grep tilogmed den ellers så nasjonalistiske Fuglesang.²¹⁹ Optimismen i partiet var stor, både i forbindelse med den militære krigen og det voksende antallet medlemmer. Det er dermed forståelig at møtet antok en såpass historisk orientert form. Betraktninger over hvilke dyder som skulle råde i partiet og hvilke oppgaver som lå foran medlemmene var naturlige i sammenhengen. NS-ledelsen følte at de hadde seiret og oppgaven som lå foran dem var å bygge sin idelle stat.

4.10 KULTURTINGET

Et av de mer tydelige fascistiske trekkene ved Nasjonal Samlings ideologi, og en tanke partiet holdt på gjennom hele sin eksistens var korporativismen. Idehistorisk settes gjerne statskorporativismen i sammenhengen med syndikalisme og spesielt nasjonalsyndikalisme som begge hadde inspirert Mussolinis bevegelse direkte, og deretter igjen Quisling. En av de sentrale ideene ved alle disse teoriene er tanken om at samfunnet skal bygge på faglige organisasjoner av forskjellige slag. I statskorporativismen innebærer dette at statens institusjoner skal utgå fra faglige råd hvor representanter fra de forskjellige næringsinteressene tar avgjørelser som er rådgivende for statens utøvende myndighet. I Quislings planer skulle dette settes i live gjennom et Næringsting, et Kulturting og et Riksting som på forskjellige måter skulle supplere eller overta Stortingets funksjoner.

Selv om partiet jobbet for at alle disse tre institusjonene skulle iverksettes som styrende organer under krigen var det bare Kulturtinget som faktisk ble godtatt av tyskerne, så lenge krigen pågikk, og dets rolle skulle etterhvert vise seg å bli ganske ubetydelig på mange punkter. Til tross for fagre løfter og store vyer. Mye av dette skyldes naturlig nok at krigen gikk mot slutten og at mange kulturelle prosjekter måtte vente til etter den endelige seieren var sikret. Militære hensyn og sikkerhet kom foran kulturaktiviteter, folkeminnegranskning, museumsbygg og vern av fortidsminner. De forskjellige boikottene som ble iverksatt på kultursektoren under krigen hadde naturligvis også stor innvirkning på Kulturtingets virksomhet.

4.10.1. Møter i Kulturtinget

Det første Kulturtinget ble åpnet i forbindelse med det 8. riksmøtet i 1942 og var i sin hovedsak viet planer for fremtiden og organisasjonelle hensyn. Det var først ved møtene i 1943 og 1944 man

²¹⁸Ibid.

²¹⁹Sørensen (1989) s. 183-185

kunne se Kulturtinget slik det var ment å fungere, og se spor etter aktivitetene det hadde i sin arbeidsbeskrivelse. Spesielt nevneverdig var rundreisen i Trøndelag i 1944, hvor man besiktet kulturminner og lette etter museumsobjekter, og som også ble en integrert del av Stiklestadstevnet i 1944. Kulturtinget delte også ut priser til personer man mente hadde utmerket seg spesielt i kultursektoren.

Møtet i 1943 ble åpnet av Fuglesang, etter at nasjonalsangen var avsungen. Åpningstalen åpnet med å minnes Gulbrand Lunde, og hans arbeide innen kultursektoren, og for målet om "å skape en gjenreisning av vår nasjonale kultur og forutsetningene for en ny kulturell og åndelig gullalder i folket vårt."²²⁰ Talen fortsatte deretter med å sette verdenskrigen i historisk sammenheng.

Møtet i 1944 ble det siste møtet, og var lagt til Trondheim. Møtet ble kombinert med en reise gjennom Trøndelag for å besikte historiske og kulturelle minner og steder. Quisling deltok også selv på denne reisen, som i tillegg sammenfalt med Olsokfeiringen på Stiklestad. Selve møtet ble avholdt i Erkebispesgården 25/7. – rett i forkant av Stiklestadmøtet. Som året før ble møtet åpnet av Fuglesang, som dette året viet åpningstalen til den overhengende faren Europa stod fremfor.

Og i denne tiden, da den totale krigen raser over europeiske kontinent, føler vi umiddelbart og instinktivt og med smerte at ikke bare våre egne kulturverdier, men også disse der ute i Tyskland, Italia, Frankrike og i alle de andre land i Europa som direkte rammes av krigen, også tilhører oss. De er våre, de er utslaget av den samme kultur, av de samme kulturskapende krefter og den samme folkeætten som vi tilhører. Vår egen kultur henger sammen med kulturen i ellers i Europa. Vi kan ikke tenke oss vår norske kultur uten i sammenheng med den europeiske kultur.²²¹

Trusselen mot den kulturen og tradisjonen som NS forsvarte var det som opptok Fuglesang i talen, en trussel som kunne utslette europeisk sivilisasjon i Fuglesangs øyne. "En annen mulighet gis ikke. Europa må *seire eller dø*." ²²² Denne utslettelsen ville også ramme Norges kultur. "Går Europa til grunne går vi til grunne med det. Blir Europas kultur tilintetgjort, vil vår kultur dø med den."²²³ Man ser at talen kun i liten grad dreier seg om norske symboler, men i langt større grad tar for seg sammenhengen mellom situasjonen på kontinentet og den vanskelige tid NS' medlemmer kunne vente seg i fremtiden. Man ser helt klart en frykt for det kommende oppgjøret, og de visjonære vyene blir skjøvet litt ut på sidelinjen. Med tanke på at møtet tematisk sett var knyttet til historiske steder i Trøndelag er dette ekstra bemerkelsesverdig. Fuglesangs tale var mer direkte rettet mot krigføringen enn mot kulturtingets virksomhet. Det blir gjort lite ut av det symbolpotensialet som lå i kulturminnene møtet dreide seg om, og det kan se ut til at frykten for krigsutfallet hadde forrang for faglige utsagn ved møtet.

220NRK radioarkivet Minister Rolf Fuglesang taler ved Kulturtingets åpning i Universitetets gamle festsal. 21. september Arkivnummer: 613

221FF 26/7-44

222Ibid.

223Ibid.

4.11. GULBRAND LUNDES DØD

En begivenhet som ble sterkt offentlig markert, og minnet av partiet i etterkant var i forbindelse med Gulbrand Lundes uventede dødsfall, og bisettelse som fant sted 1. november 1942. Lunde og hans kone ble bisatt i Trefoldighetskirken med flere offisielle NS-personligheter til stede, inkludert Quisling og flere ministre. Biskop Lars Frøyland holdt preken ved bisettelsen før salmen *I Jesu navn me stemna fram til himmelhamn* ble sunget. Det ble deretter lagt ned kranser av Terboven (på vegne av Hitler) og Quisling ved bisettelsen, som strakte høyrearmene ut for å hilse Lunde etter nedleggelsen. På vegne av Reichskommissar nedlad en representant fra SS også en krans. Det ble også nedlagt kranser fra Wehrmacht, Luftwaffe og den tyske marinen samt på vegne av Goebbels og Himmler, samt flere andre. I tillegg ble det nedlagt krans fra NS ved Fuglesang, fra regjeringen og kultur og folkeopplysningsdepartementet.²²⁴ Etter kransepåleggelsen lyste Frøyland fred over minnet før en operasanger sang *Den store hvite flokk* og et strykeorkester spilte Griegs *Hjertesår*. Med Lundes bortgang hadde partiet tapt en av sine dyktigste og mest aktive medlemmer, og hans sko ville ikke bli enkle å fylle verken som regjeringsmedlem eller som kulturpolitiker. Om man sammenligner markeringen av Lundes bortgang, og omtalen i pressen med da minister Prytz døde helt mot slutten av krigen ser man også tydelig at partiet i 1942 var et parti på høyden, mens det mot slutten hadde gått inn i en periode hvor man mer eller mindre bare ventet på å bli invadert eller tysk kapitulasjon.

Etter bisettelsen ble bårene ført under æresvakt til "blottede hoder og oppstrakte hender" for så å bli kremert i en enkel seremoni hvor bare familien var tilstede. Urnene ble så ført til Vik i Sogn med bergestoget hvor de ble mottatt av fylkesmannen i Sogn og avdelinger av Hirden.²²⁵

Nummeret av *Fritt Folk* som utkom den 2. november ble nesten i sin helhet viet til Lundes bortgang og bisettelse, og inneholdt flere kondolanser fra forskjellige organisasjoner. Blant annet ble Lunder hedret av Hermetikkindustriens laboratorium og Noregs Ungdomslag.

Det ble også holdt en minnestund i Universitetsaulaen av NSUF og Noregs Ungdomslag, og dette møtet er spesielt interessant i denne fremstillingens kontekst. Aulaen var for anledningen dekorert med et stort portrett av Lunde med kone, flankert av to store hvite dødsruner på sort bakgrunn. Bruken av dødsruner var vanlig i partiet i forbindelse med begravelser, og ble også brukt i dødsannonser i *Fritt Folk*, mens livsrunen ble brukt til å annonsere fødsler og bryllup.²²⁶ I tillegg til runene var også salen dekorert

224FF 2/11-42

225Ibid.

226Bruken av både livsruner og dødsruner er spesielt knyttet til SS, som brukte dem i en rekke ritualer. Livsrunen er å se i flere møter som dekorasjon, mens dødsrunen brukes spesielt i forbindelse med dødsfall. Ved Borrestevnene i

med flagg og faneborg, samt hvite blomster. Møtet ble innledet av Filharmonisk selskaps eget orkester som spilte Griegs sørgemarsj over Rikard Nordraak før byråsjef Sverre Tveito og minister Stang talte.²²⁷

Stangs tale var viet til Lundes historiske virke som minister og NS-medlem. Man merker tydelig at tapet av Lunde hadde gått inn på partiets lederskap og hadde lagt en demper på mange av partiets aktiviteter.

Med det store fylgje av stridsbrør han hadde med seg til Riksmøtet knytte han liksom band millom Havsfjord (sic) og Stiklestad, historisk og symbolsk, som var det berande og inspirerande i talen hans. Det siste foredraget minister Lunde holdt avslutta han og med desse ordi: "La oss fortsette det store samlingsverket Harald Hårfagre begynte i Havsfjord (sic) i 872, slik at Dronning Ragnhilds drøm kan bli sann. A[t] Norges tre kan strekke sine greiner utover det hele land. Og i dette [arbeid] er hver enkelts innsats for verdifull til at man skulde kunne vente." Meir enn nokon annan føre seg sette minister Lunde alt inn på å vekke det norske folk til medvit om seg sjølv og til vern om vår kultur og fedrearv.²²⁸

Stang påpekte også at Lundes historiske program ikke var ren nostalgi eller tomme ord, men et konkret ønske om å forstå folkets historie, og å gjenoppvekke fortidens idealer.

Han meinte ikkje at vi berre skulde sverma for gamle steinøksar og slike ting, men han såg og skyna at skulde vi gå opp i ei høgare europeisk eining utan å tapa oss sjølv, so måtte han byggja på det som han kalla vår egenart. Denne hugen for det ekte norske hadde han kanskje soge inn med morsmjølki, fødd som han var i eit nasjonalt sermerkt bygdelag som Viki i Sogn.²²⁹

Etter denne talen ble nok en sørgemarsj av Grieg avspilt før forsamlingen sang de to siste versene ble av *Gud signe vårt dyre fedreland*.

4.12 MINNEHØYTID PÅ DE FALNES DAG I 1943

21/3 1943 ble de falnes dag arrangert, til minne om dem som hadde mistet livet i NS' kamp. Dette var egentlig en tysk minnedag *Helden-Gedenktag*, men den ble også innført i NS fra og med 1943. Flere representanter for NS, samt de tyske stridskreftene i Norge. Det var også meningen å reise en hall til de falnes ære i studentertunden etter krigen, men det ble med planene. Det eneste konkrete utslaget av denne planen var utformingen av plakatene til det åttende riksmøtet året i forveien, som viste et utkast til inngangspartiet.

Den felles tysk-norske minnehøytid ble, som så mange andre begivenheter i NS-regi, avholdt i Universitetsaulaen i Oslo og "dannet en stilfull avslutning på "de falnes dag" og ble en verdig hyldest til de tyske og norske soldater som side om side har satt livet til i det store

1943 og 44 ble det også satt opp en stor sort dødsruner i mannshøyde i leiren til Frontkjemperne. Dødsrunen var i tillegg dekorert med et sirkelformet Hakekors og skulle tjene som hyllest til de falne, og to soldater stod oppstilt i æresvakt ved runen. I 1944 var den også kronet med en stålhelmet, samt en fakkelbelyst minnetavle over de falne. (FF 15/6-43 og FF 30/5-44) Ved den store hirdmønstringen i Oslo høsten 1943 ble det også oppstilt en hvit dødsruner med sort bakgrunn på slottsplassen, i anledningen en hyllest til de falne frontkjemperne. (FF 18/10-43)

227FF 2/11-42

228Ibid. (Eksemplaret av avisen er i delvis dårlig stand, og enkelte ord kan være vanskelige å lese.)

229Ibid.

Ragnarokk vi i dag er vitne til."²³⁰ Salen var for anledningen pyntet med grønt løv og blomster, norske og tyske flagg og Solkorsflagg på hver side av scenen. I midten over talestolen var et stort Jernkors omgitt av løv festet på sort bakgrunn. Minnestunden ble innledet med Beethovens *Egmont Overture* før SS Bannführer Marek talte om soldatenes kamp som uttrykk for nasjonenes vilje. Etter dette spilte orkesteret Griegs sørgemarsj, og sveitfører Tallerås som leste et dikt, før orkesteret igjen spilte – denne gangen *Gudenes inntog i Vallhall* av Wagner, før sveitfører Bjørn Østring talte. Sentralt i talen var kampen som dyd, og som nødvendig for å sikre rasens udødelighet.²³¹ Denne kampen hadde man i Norge ført gjennom flere generasjoner.

Norges historie er kampens historie. Den er beretningen om kamp mot en hard natur, mot vinterens kulde, vårens skred, sommerens flom og høstens storm. Beretningen om kamp for bevarelsen av vår storhet, om vikingetokter og kamp mot asiatenes framstormende horder. Vi har vært langt nede, men gjennom kamp og offer har vi reist oss igjen.²³²

Spesielt gjaldt det akkurat nå å kjempe, og folket hadde kanskje aldri vært så langt nede, men kampen skulle gjenreise folket også denne gangen. "Vi må fortså (sic) at nettopp disse våre falne kameraters blod er det som skal være seden som det norske folk igjen skal vokse seg fram av."²³³

Etter Østring talte Haptmann Spiewok om det tyske folks hyllest til de døde, som ikke skulle være preget av sorg, men troen på at Tyskland skulle leve videre. Også Spiewok mente at akkurat denne tiden var den viktigste, og preget av et større offer enn tidligere tider. Spesielt var det de falne ved slaget om Stalingrad han trakk frem.²³⁴ Etter talen ble møtet avslutte med "Führer-hilsen"²³⁵ og begge lands nasjonalsanger.

4.13. OLSOKSTEVNET I 1944

Olsokstevnet i 1944 ble lagt til Stiklestad i motsetning til Hamar som hadde vært vanlig siden riksmøtene ble arrangert der før krigen. Stevnet var det første som ble arrangert i det nye anlegget som var bygget der. En bauta (Olavsbautaen) og et relieff av slaget ved Stiklestad, begge utført av Rasmussen, var reist. Rundt disse var det et podium. Det var også meningen å reise et slags amfiteater på stedet etter at krigen var over, og det var tilgjengelig arbeidskraft til en slik oppgave. Amfiteateret skulle tjene som "møteplass for folket" og kunne romme hele 20.000 mennesker.²³⁶ Stevnet markerte også ti år siden stiklestadmøtet i 1934, og i denne anledning ble det også et naturlig slutt punkt for Kulturtingets reise gjennom trøndelagsområdet.

Utgivelsen av Eyvind Mehles bok *Olavs-tanker, fra Stiklestad til Stiklestad* sammenfalt

230FF 2/3-43

231Ibid.

232Ibid.

233Ibid.

234Ibid.

235Ibid.

236FF 4/8-44

også med denne markeringen. Boken tok for seg det Mehle oppfattet som en pågående nasjonal kamp fra Olav den Helliges tid, frem til NS' stiklestadstevner.

Olavs-tanker har alltid vært levende i det norske folk gjennom tidene til tross for at reformasjonen forsøkte å viske den ut fordi den så på den som et uttrykk for den katolske kirkes maktstreben i vårt land. Men Olavs-tanker lar seg ikke utslette. Den er den nasjonale kongstanke i folket vårt, som bygger bru mellom generasjoner og historiske tidehverv.²³⁷

Dette sitatet er hentet fra en anmeldelse av boken som ble skrevet av Arne Pauss Paussett, og oppsummerer tanker som var tydelig tilstede i partiets dyrkelse av Olav den Hellige. Mehles bok tar for seg den historiske utviklingen på en (ihvertfall forsøksvis) faglig måte, og "fører jo videre P.A. Munchs og Ernst Sars historiske forskning og nasjonale linje [...]"²³⁸ Boken er delt i en rent historisk del som omhandler den historiske nasjonale utviklingen fra Olavs tid, og frem til samtiden, mens andre del tar for seg de to forrige markeringene ved Stiklestad i 1934 og 1942.

En artikkel i *Fritt Folk*, som omhandler den historiske feiringen av Olav den Hellige, fra denne, den siste Olsokfeiringen partiet fikk gjennomføre oppsummerer hva man hadde i tankene når man valgte nettopp Olsok, og Olav den Hellige som symboler. "Vår Fører har engang sagt: "Vi skal finne vår framtid der fortiden lå!" Derfor samles i dag folket vårt for å feire minnet om avgudsbildets fall – og om hvor vakkert kong Olav tegnet bildet av sin Gud da solen randt. Med sitt blod beseglet han kristendommens innførsel i Norge. Der har Olavsdagen blitt den merkedagen den er for oss nordmenn.[...] Derfor er Hellig Olav Norges evige konge, det store førerideal for vårt folk. Den store norske kongen kjempet, falt og seiret i kampen for en ny tid."²³⁹

4.14 NASJONALDAGEN UNDER OKKUPASJONEN

Markeringer av nasjonaldagen ville av naturlige årsaker være problematisk under krigen, siden den kunne brukes av befolkningen til å demonstrere mot tysk okkupasjon. For å omgå dette valgte NS å markere sin stiftelsesdag fremfor å markere nasjonaldagen, mens nasjonaldagen ble gjort til vanlig virkedag av de tyske myndighetene. Det ble kun gjort forsiktige og svært nedtonede markeringer av nasjonaldagen, og disse fikk liten oppmerksomhet i partiets presse.

Spesielt var det rundt 10-årsdagen for NS' stiftelsen i 1943 man kan se dette tydelig. Selve begivenheten ble markert med en folkefest på Sankthanshaugen i Oslo, i kjent NS-stil, med musikk og taler.²⁴⁰

Det å ikke feire nasjonaldagen kan nok ikke ha vært utelukkende enkelt, og de avisartiklene som omtaler nasjonaldagen under krigen vitner om at partiets skribenter slet med å finne seg til rette

237Ibid.

238Ibid.

239FF 29/7-44

240FF 17/5 43 og 18/5-43

med realitetene. 17. mai fikk en tvetydig betydning for partiet, på den ene siden var det dagen som symboliserte grunnloven og veien mot nasjonal selvstendighet, mens den på den andre siden også symboliserte en slags falsk nasjonalbevissthet. Man så med vemmelse på feiringen som et utslag av mangel på offervilje og forståelse for sanne nasjonale verdier og dyder. I en artikkel om nasjonale minner fra 17. mai 1943 utdypes dette synet grundig.

Hvorfor feiret vi f.eks den 17. mai? Var det idealene som tendte en brann i oss denne dag som faktisk og symbolsk skulde være den vakreste av årets dager, den "milde betagende dronning blant dagene" for å si det med Wildenvey. Gjenopplevde vi og var takknemmelige for den kamp og de resultater som vi skulde feire dagen for? Kjente vi tilstandene i 1814, erkjente vi Eidsvollsmennenes kamp, det norske folks kamp omkring denne tid? Minnedes vi bitre kamper og nederlag og også seire, som vår store nasjonale førere opplevde? Var vi **gripen**? Nei, vi vet at så ikke var tilfelle, og har vi intet annet bevis, så har vi historien. Den kan fortelle oss at hadde vi feiret dagen med en slik innstilling, da hadde situasjonen vært en annen enn i dag. Et folk som synder må ta straffen – også i det er et folks liv og utvikling undergitt den samme lovmessighet som den enkelte.²⁴¹

Mangelen på offervilje og kampvilje hadde ført Norge under fremmede herrer fordi man ikke var i stand til å verne om nasjonens selvstendighet. "Det er meget å lære av grunnlovsforsamlingen på Eidsvoll. Men har vi når vi feiret 17. mai kunnet si til oss selv at vi hadde høstet den riktige lærdom?"²⁴² Svaret på dette retoriske spørsmålet er naturligvis avkrefteende fra skribentens side, og artikkelen setter dette i sammenheng med internasjonale jødiske krefter som ville utrydde Norge som nasjon. Uten den nødvendige kampviljen og nasjonale bevisstheten, og ikke minst forståelsen av begivenhetene rundt hevdelsen av Norges selvstendighet kunne man ikke håpe at Norge kunne forbli selvstendig. Symbolet for denne mangelen på kampvilje var altså den labre feiringen av 17. mai som hadde blitt avholdt i Norge hvert år før krigen kom.

4.15 OVERGANGEN 1944-45

Olsokfeiringen i 1944 skulle bli den siste store markeringen partiet gjennomførte. Med høsten og vinteren kom krigen stadig nærmere, og norsk mark ble igjen krigsskueplass med den sovietiske besettelsen av deler av Finnmark. Vissheten om at Tysklands tap var forestående kom ikke til syne i partiets offentlige ansikt, men man kan klart se nedgang i aktivitetene, og brodden i propagandaen. Mindre møter, som minnehøytiden for de falne fører aspirantene i november 44, julefeiringer og Quislings tale ved et militært tysk møte på samme tid er ikke spesielt nevneverdige. Utstillingene av sovietiske våren 1945 og skremselspropaganda kunne gjøre lite for å endre dette, Nasjonal Samling var til tross for sin egen vilje igjen prisgitt begivenhetenes gang. Også en artikkel i forbindelse med en vintersolhvervsfest holdt av germanske SS Norge i Sarpsborg bærer sterkt preg av dette. I tillegg til å omtale festen i seg selv, en enkel seremoni med lystenning, hyllest av de døde, taler og

241FF 17/5-43

242Ibid.

hilsener, er artikkelen viet til advarsler mot troen på å bli "befriidd" og betraktninger rundt terroren NS mente ble utøvet i Norge.²⁴³ Det er tydelig å lese hva som stod i tankene på NS' medlemmer i denne perioden.

De to aller siste større møtene som ble holdt av NS var passende nok en minnestund for de falne, og ikke lenge etter en utstilling til ære for frontkjemperne. Sistnevnte ble åpnet 5. mai – to dag før freden var et faktum, og bare tre dager før Quisling overgav seg til Hjemmefronten. Frontkjemperutstillingen ble åpnet av Jonas Lie som brukte talen til å snakke om Carl den 12. og Napoleon, som begge i likhet med SS hadde kjempet en kamp mot hordene fra øst, og begge hadde de feilet. Lie forklarte også at NS ikke ønsket noen borgerkrig i Norge i fremtiden, en klar referanse til at man visste at freden kom til å komme straks.²⁴⁴ Utgaven av *Fritt Folk* som bragte dette referatet skulle bli det siste som kom ut. Forsiden var viet til et varsel om at "regjeringen vil opprettholde ro og orden med alle lovlige midler" og en gjengivelse av Quislings radiotale fra 5. mai.²⁴⁵

4.16 DEN SISTE RADIOTALEN

Den siste offentlige begivenheten i Quislings virke som Ministerpresident var den talen han holdt i NRK 5. mai 1945, bare to dager før kapitulasjonen og fire dager før han ble ført i arrest. Ikke et NS-møte i egentlig forstand, men verdt oppmerksomheten da det er den beste dokumentasjonen på hvordan Quisling så sin historiske rolle og brukte historien som mål på sine handlinger da hans styre stod på kanten av stupet. Denne, hans siste offentlige tale ble også kanskje den som ble gjenstand for mest oppmerksomhet blant folk flest. Stemmen til Quisling på lydopptaket bærer tydelig preg av stundens alvor, og til tider kan man klart høre hvor vanskelig denne tiden må ha vært for ham. Den jevne mann i gaten var fullt klar over hvilke hendelser som utspilte seg nede i Europa, og man forventet kanskje at Quisling skulle gi en pekepinn på hva som skulle hende i Norge. Mange fryktet nok en blodig sluttkamp, her stod jo tysker stort sett inntakt i mesteparten av landet, og mye av talen er også viet til å forklare at NS ikke vil ha noen borgerkrig, samtidig som den "tyske forsvarsmakt" er et stadig ris bak speilet.²⁴⁶

Talen åpnes med en kort hyllest til Adolf Hitlers historiske misjon, og hans visjoner om å demme opp mot bolsjevismen. Hitlers kamp for å hindre at Europa og europeisk kultur skulle bli offer for bolsjevismens ødeleggelse var over, og sovjetiske soldater hadde "plantet den røde fane på rikskansellet." Quisling fulgte den offisielle tyske linjen og kalte Hitlers selvmord for en

243FF 18/12-44

244FF 7/5-1945

245Ibid.

246Høidal (2002) s. 534-539 og Dahl (2004) s. 413-415

heltedød, og hyllet begivenheten inn i et historisk lys ved å hevde at Hitler således hadde beseiget sitt livsverk.²⁴⁷

Quisling fortsatte sin tale ved å gå inn på situasjonen i Norge, som han sammen med Europas skjebne sammenlignet med det kaos som han så for seg hadde utspilt seg ved romerrikets fall. Quisling fortsatte talen med å gå gjennom bolsjevismens stilling i Europa for å underbygge sine apokalyptiske tanker. 300 av 500 millioner var europere underlagt bolsjevismen, og 100 millioner til står under deres innflytelser hevdet han. Spesielt nevnte han Nord Norge og Finland som "er prisgitt bolsjevikene." For Quisling fremstod situasjonen som håpløs, og han poengterte at ingen kunne lenger motstå bolsjevismens fremmarsj nå som Tysklands bolverk falt fra. Norge ville falle, og etter det Sverige. Å redde Norge fra akkurat denne skjebne har hele tiden vært hans og Nasjonal Samlings mål, og gjennom hele sin politiske karriere har dette fremstått som den viktigste oppgaven hans. Store deler av talen er naturlig nok viet et forsvar og rettferdiggjørelse for den linjen han har fulgt, både før og under okkupasjonen.

Quisling avsluttet talen ved å sammenligne situasjonen med den man hadde i 1814. Hvor Norge og Danmark var knyttet til et fastlandssystem som stod mot England og Russland. Den gang som nå avhenger deres skjebne av stormaktsspill mener Quisling, men denne gangen er situasjonen mer komplisert som følge av bolsjevismen og verdenskrigen som faktorer. Situasjonen krever nasjonalt sinn og offervilje for å unngå borgerkrig og overleve "dette Ragnarokk". Som siste ord valgte Quisling å sitere Christian Magnus Falsen "La oss stille oss våre forfedres eksempel for øyne og huske at kraft, mot og enighet overkommer alle problemer. [...] Ikke handle slik at våre barnebarn fordømmer vårt minne. Stort vil vårt navn bli i historiens årbøker. [...]" Quisling utdypet dette ved å si "Slik ressonerte våre forfedre, landsmann, vis du det samme sinn." Disse indirekte oppfordringene om å utvise storsinn i fredsoppgjøret må for mange ha virket ironiske, eller rent ut provoserende da de kom fra en mann som for dem representerte et styre som brukte henrettelser og tortur for å holde på ulovlig tilrøvet makt. Oppfordringene hadde heller ikke den ønskede effekten, og før året var omme ble Quisling dømt for landssvik og henrettet.

Denne talen er langt fra noen palingenetisk oppvisning, og selv om den inneholder løfter om at Nasjonal Samling vil fortsette sin virksomhet langs de samme linjer er den ganske fri for visjoner. De historiske eksemplene som trekkes opp er riktignok forbilledlige, men det er ikke spor av gjenfødsel, snarere tvert i mot. Likevel er det tydelig at Quisling oppfattet sin misjon i et historisk lys i likhet med Hitlers og at han på ingen måte regnet sin rolle som utspilt.

247NRK Radioarkivet: Vidkun Quisling taler (Quislings siste tale i NRK) Arkivnummer: 2561

4.17 OPPSUMMERING AV PERIODEN

Den første observasjonen som gjør seg gjeldende i denne perioden er den rikere forekomsten av direkte historiske forbilder symbolbruk, og fraværet av mer konkrete politiske saker, samt at partiet hadde helt andre forutsetninger for å gjennomføre sine møter i større skala. Nasjonal Samlings politiske makt var begrenset av okkupasjonens tilstand, og mangelen på muligheter til å få i gang fredsforhandlinger med Tyskland. I alle praktiske henseende var de underlagt den tyske krigslykken og militære hensyn. Kampen partiet førte måtte derfor i stor grad ta form av en kulturell kamp, både fordi det var en kamp om ideer og fordi det kun var i den kulturelle sektoren hvor NS kunne markere seg i forhold til okkupantene i noen særlig grad.

Denne kampen ble ført med samme metoder, men noen nye midler kom til, og partiet fikk langt bedre ressurser. Kontrollen over film og radio var de vesentligste nye måtene å nå ut til folket på. Etter at radioene ble inndratt fra personer som ikke var NS-medlemmer i 1941, omtrent samtidig som filmrevyen oppstod, gjenstod avisene og filmrevyen som de klart viktigste talerørene for partiet. *Fritt Folk* utkom seks ganger i uken, mens filmrevyene utkom med ganske sporadisk hyppighet. Mot slutten av krigen, da den norske filmrevyen var samkjørt med den tyske var frekvensen på annenhver uke. Filmrevyen tok for seg mange NS-begivenheter, blant annet Statsakten, og i tilfellet det åttende riksmøtet ble en hel film viet spesielt til dette møtet.²⁴⁸

Symbolisk sett fikk perioden to forskjellige uttrykk som igjen gjenspeiler den utviklingen partiet gikk gjennom. Fra okkupasjonen og frem til en stund etter Statsakten var det seierssikkerhet som preget partiet, og symbolbruken ble derav. Man vektla hvordan partiets historiske forbilder hadde seiret, og hvordan landets makthavere hadde sviktet ved å forlate folket i sin tyngste tid. I perioden etter dette, frem til krigen var tapt, så man at partiets symbolbruk lå mer i retning av å mane til samhold til tross for vanskelige tider. Det ble vektlagt at man skulle seire til tross for vanskelige odds, akkurat slik som Olav den Hellige hadde gjort i sin tid, tilogmed etter sin egen død.

Symbolbruken gir også inntrykk av de reelle maktforholdene som rådet. Til tross for NS' ord om å ha makten i landet er det hele tiden tyske symboler som dominerer møtene hvor de to bevegelsene opptrer sammen. Hakekorsbanneret ble muligens forbundet med Quislings regime mer enn Solkorsbanneret i mange folks bevissthet, og partiet skulle for evig og alltid fremstå som en bevegelse av villige nikkedukker for Hitlers imperialisme.

I tråd med Paxtons skjema ser man et parti som utøver makten det har fått, og som går i oppløsning som følge av krigen. Partiet fikk aldri den totale makten det ønsket seg, men måtte nøye seg med å spille annenfiolin for den tyske krigsmakten som satte premissene. Slik sett oppnådde NS

²⁴⁸Helseth, Tore (2000) s. 156-159 og 168-172

ikke sine mål, noe som fikk konkrete utløp i form av at den korporative statsordningen måtte vente, og at man aldri klarte å forhandle frem noen fred med Tyskland og ta del i krigen som en egen makt og partner i et allianseforhold med Tyskland. Quislings forsøk på å stille soldater i Hitlers krig fikk bli med å sende frivillige til SS' felleseuropeiske styrker. Oppløsningen var et faktum lenge før den inntraff, og det var med dommedagsforventning man gikk i inn de siste månedene som styresmakter i Norge. Avisartikler og taler fra perioden vitner om frykt for sovietisk invasjon mer enn et parti som bruker sine stolte historiske symboler for å sette sitt preg på den norske hverdagen.

5 KOMPARATIV BAKGRUNN

5.1 INNLEDNING

For å sette NS' symbolbruk inn et større perspektiv blir det nødvendig å se bevegelsen komparativt i forhold til andre lignende bevegelser for å drøfte hvor den største påvirkningen kommer fra. Det dreier seg om de bevegelsene det er naturlig å sammenligne NS med, altså Nasjonalsosialistene og det italienske partiet, Partito Nazionale Fascisti (PNF), samt mer tradisjonelle norske nasjonalister.

En fullstendig komparativ analyse av NS i forhold til Fascismen og NSDAP er vanskelig å gjøre innenfor denne undersøkelsens begrensede rammer, men det er likefullt nødvendig å sette NS i en større sammenheng. Både fordi det gir et bedre bilde av hva NS representerte historisk, og hva som var unikt ved NS, samt hva som kan sies å være derivative trekk, overtatt fra Fascistene eller Nasjonalsosialismen.

I denne sammenhengen er det flere områder som er viktig å belyse. Det som er spesielt relevant i denne undersøkelsen er de forskjellige bevegelsenes bruk av symboler og mytiske rammer, samt den generelle historieoppfatningen – i den grad det er mulig å trekke ut noe slikt.

Det er også ønskelig å se på Nasjonal Samlings symbolbruk og historieoppfatning i forhold til norske nasjonalistiske tradisjoner, for å se hva som er nytt og hva som er konsistent. For å få et fullstendig bilde av partiet som en representant for en internasjonal politisk tendens er det også nødvendig å se det i en spesifikt norsk sammenheng.

5.2 HISTORIESYNET

Fascistene og deres Duce, Benito Mussolini, forstod kraften i mytifikering, og gikk aktivt inn for å skape en mytologi rundt sin egen eksistens, som ledd i sin selverklærte totalitære plan. Førermyten rundt Mussolinis og hans nærmest overmenneskelige evner, samt mytene rundt Marsjen mot Roma i 1922 var nok mer fundert i propagandistiske målsetninger enn i realiteter, men hadde likefullt gjennomslagskraft.²⁴⁹ Sentralt i partiets ideologi finner vi ønsket om å gjenreise Romerriket, både i form av idealer og konkret i form av at imperium. Dette kommer i tillegg til tilbakeskuingen til *Risorgimento*, samlingen av Italia til én stat i perioden ca 1815-1871, som tok sikte på nasjonal gjenreisning og nasjonal storhet.

Når det gjelder NSDAP er det ikke et like entydlig bilde som kommer frem når man gransker historieoppfatningen deres. Mye av de ideologiske røttene til partiet finner vi i Völkischbevegelsen som med sine romantiske og nasjonalistiske ideer også la grunnlaget for mange av de mer historisk orienterte delene av NSDAP, slik som Himmlers SS og Rosenberg, som begge

249Laqueur, Walther (1996) *Fascism*. - NYC : Oxford university press . - 263 s. - s. 37

representerte ønsker om å gjenoppvekke en slags germansk gullalder. I denne sammenhengen kommer vi også inn på den fiktive ariske rasen og andre deler av partiets rasesyn. I Mein Kampf gir Hitler uttrykk for en tro på at tidligere kulturer forfalt gradvis gjennom utvanning av rasen, og at dagens samfunn er resultatet av en slik prosess. Den ariske kulturen gikk til grunne fordi samfunnet ikke lenger la vekt på styrke, og bygget på menneskene fremfor staten. Deretter forsvant den gamle høykulturen mer eller mindre helt, som følge av at man blandet seg med laverestående raser.²⁵⁰ Man ser altså klare trekk av den nasjonalistiske myten slik den er formulert av Smith, gjennom en tro på et fall og en gjenoppvekking av sivilisasjonen.

Denne interessen fikk tydeligst og mest håndgripelig uttrykk gjennom opprettelsen av SS Ahnenerbe i 1935, først under Rikard Wirth, så Walther Wüst. Ahnenerbe var en sivil del av SS som skulle drive med etnografisk, historisk og arkeologisk forskning for å vise til ariernes storhetstid og virketrang. Ahnenerbes arbeid var både vitenskapelig og pseudovitenskapelig, og dreide seg om å bevise ideologiske tanker mer enn seriøs forskning.

In reality, however, the elite organization was in the business of mythmaking. Its prominent researchers devoted themselves to distorting the truth and churning out carefully tailored evidence to support the racial ideas of Adolf Hitler. Some scholars twisted their findings consciously; others warped them without thought, unaware that their political views drastically shaped their research.²⁵¹

Selv om organisasjonen etterhvert fikk et mer akademisk uttrykk og vendte seg mot mer seriøst vitenskapelig arbeid var det ingen tvil om at den hadde en politisk agenda som gikk ut på å delta i utformingen av en arisk myte.²⁵²

5.3 SYMBOLER

Både NS, NSDAP og PNF brukte grafiske logoer for å symbolisere bevegelsens ideer utad og innad. NS hadde sitt Olavskors, NSDAP Hakekorset og for PNF fascen. I tillegg finner vi et viktig fellestrekk i form av hilsningsformen som ble brukt i alle de tre partiene.

Det fremste grafiske symbolet for Fascistene var naturligvis fascen, som bevegelsen tok sitt navn fra, og som har røtter tilbake til romertiden. Symbolet har en relativt kompleks betydning og historie, men forbindes gjerne med autoritet og makt og brukes fremdeles denne i sammenheng, blant annet i våpenskjoldet til det norske politiet. Kanskje enda viktigere er det at fascen er et symbol for samhold og fellesskap. Samholdet var viktig både innad i bevegelsen og nasjonalt, i partiets ideologi. For Fascistene var det et todelt hensyn som lå bak bruken. For det første var det et symbol for styrke og tette nasjonale bånd, og for det andre et symbol for det romerriket hvis

250Hitler (2003) s. 262-263

251Pringle, Heather (2006) s. 3

252Pringle (2006) s. 121-122

militante idealer man ønsket å gjenoppvekke.²⁵³ I det gamle romerriket hadde symbolet vært brukt av Lictores, en høytstående klasse av offentlige tjenestemenn som blant annet fungerte som livvakter og hadde autoritet til å utføre arrestasjoner, samt henrettelser.

For mange er det Tredje Riket blitt selv innbegrepet på propaganda og politisk symbolbruk, og ikke uten grunn. Partiets symbol, Hakekorset, er blitt så uløselig knyttet til forestillinger om ondskap og masse mord at det nærmest er utenkelig at det kan benyttes i det offentlige rom uten å vekke oppstyr i vesten i dag. Dette symbolet ble første gang brukt av NSDAP i 1920 (og som partiets "standard" fra 1922), etter et Dieter Krohn hadde foreslått det som partiets symbol. Hitler selv endret Krohn design fra et hjulaktig Hakekors til det firkantede, men beholdt den røde og hvite bakgrunnen, etter eget sigende, fordi det sammen med sort var fargene til det gamle tyske riket.²⁵⁴ Den røde bakgrunnen må også sees i sammenheng med de røde fanene man tradisjonelt forbinder med sosialistiske og revolusjonære bevegelser. "As National Socialists, we see our programme in our flag. In the *red* we see the social idea of the movement, in white the nationalistic idea (...)"²⁵⁵ Årsaken til at nettopp Hakekorset ble tatt i bruk har sammenheng med at symbolet var flittig brukt i völkische kretser, og også innad i partiet.²⁵⁶ Blant annet var Hakekorset benyttet av det mystiske Thuleselskapet, som hadde en form for tilknytning til NSDAP i partiets tidlige eksistens, både som finansiell støtte og ideologisk inspirasjonskilde.²⁵⁷ I tillegg ble Hakekorset også oppfattet som et gammel arisk/germansk symbol.²⁵⁸ "(...) in the swastika we see the mission of the struggle for the victory of the Aryan man (...)"²⁵⁹

I tillegg til fascen var også bruken av den utstrakte høyrearmen, romersk hilsen for Fascistene, hentet fra Romerrikets tid. I NSDAP og NS brukte man samme hilsen, men under andre navn og med andre historiske konnotasjoner, men det symbolske innholdet var i stor grad det samme: lojalitet til en fører.

5.4 RITUALER

Et moment som skiller Fascistene fra både NSDAP og NS er bruken av partiorganisasjonen som en rituell kontekst. Mens man i NS, og i enda større grad i NSDAP forsøkte å la partiet gripe inn i hver minste del av samfunnslivet var PNF, relativt lite engasjert på samme plan. Medlemstallet var

253 Blinkhorn, Martin (2006) Mussolini and Fascist Italy. - Routledge 3d ed. - 95s. - s. 24 (Opprinnelig var fascen også brukt i kretser på venstresiden av italiensk politikk, men etter et Mussolini førte fascismen over i mer høyreorienterte anti-sosialistiske baner fikk Fascistene monopol på denne bruken.)

254Hitler, Adolf (2003) s. 450-452

255Ibid. s. 452

256Ibid. 450-452

257 Goodrick-Clarke, Nicholas (2004) the Occult roots of nazism. - London : Tauris Parke Paperbacks. - 293 s. - s. 129

258Hitler, Adolf (2003) s. 452

259Ibid. s. 452

lavere i forhold til folketallet, og antallet tilknyttede organisasjoner kunne ikke måle seg med de tilsvarende i NS (under okkupasjonen) og NSDAP, verken i antall eller de oppgavene de skulle fylle.²⁶⁰ Det bidro til at den rituelle konteksten som bærer av partiets propaganda og myter ble mindre viktige enn bruk av massemedier og andre institusjoner.

Langt mer sammenlignbart med NS er NSDAPs store offentlige massemøter. Partiets massemøter, formidlet gjennom film og bilder gir inntrykk av en unison massebevegelse godt koreografert av sin nærmest messianiske leder. Spesielt er det Leni Riefenstahls filmer fra partidagene i Nürnberg i 1936 og OL i Berlin samme år som har blitt stående som uttrykk for dette. Albert Speer var også "dekorasjonsansvarlig" på en rekke av disse møtene, og har i stor grad ansvaret for den utformingen de etterhvert fikk. Hans forkjærlighet for bannere, spesielt Hakekorsbanneret og fargekoordinasjon var effektiv og høyst monumental.²⁶¹ Koblet med bruken av flyvåpenets lyskastere og de klassisk inspirerte møtekullissene, som han selv hadde tegnet, var han i stor grad ansvarlig for å skape den nasjonalsosialistiske estetikken, muligens i større grad enn både Goebbels og Leni Riefenstahl. Et raskt blikk vil avdekke en rekke likheter mellom bruken av symboler og ritualer i de to partiene. Bruken av store faner, hilsen med oppstrakt hånd, marsjer, uniformering og store utendørs- og innendørsmøter. I tillegg kommer grafiske symboler som minner om hverandre og tilsynelatende fyller samme funksjon, slik som Hakekorset og Solkorset og de forskjellige avdelingenes egne logoer. Den største synlige forskjellen ligger i den storslåtte skalaen som dominerte NSDAPs møter og øvrige virke. Blant annet ble det ved de første partidagene i Nürnberg i 1934 satt opp en ørn med et vingspenn på hele 30 meter, mer storslått en noe NS hadde mulighet til.²⁶² Der hvor NS har flere hundre deltagere har NSDAP flere tusen, og når NS starter sine møter med en marsj, starter NSDAP sine med Berlin-statsoperaen som spiller Wagner og dirigeres av Leon Furtwängler, når NS har sine faner, har NSDAP ikke bare flere, men også langt større. Ellers var det mye likt i estetikken, som bildet til høyre vitner om.²⁶³ Spesielt gjaldt dette under okkupasjonen, da NS endelig fikk finansielle midler til å drive sine kampanjer på en ønskelig måte.

Hirdmøtet i Oslo, november 1941: Ørn og bannere med klare forbilder i NSDAPs estetik.

²⁶⁰Laqueur (1996) s. 38

²⁶¹Speer, Albert (2005) Erindringer . - Oslo : Gyldendal . - 461 s. s. 51-53

²⁶²Speer, Albert (2005) s. 23

²⁶³Bildet fra Hirdsamlingen i Oslo er hentet fra billedsamlingen tilknyttet Norsk Krigsleksikon på Internett. Se bibliografien.

5.5 NS I NORSK NASJONALISTISK TRADISJON

Det er flere momenter i NS historiske analyse som er sammenlignbare med tradisjonell norsk nasjonalisme, og hvor man kan se konsistens mellom NS og tidligere nasjonalisme. Som nevnt i innledningen er det flere tidligere nasjonalister som påvirket synet til NS i stor grad, slik som Henrik Wergeland og P.A. Munch, og i det hele tatt nasjonalromantikken som periode.

5.5.1 Norrøn inspirasjon

Den norrøne inspirasjonen var naturligvis en viktig faktor også i mer tradisjonell nasjonalisme før okkupasjonen. Ønsket om å knytte både nasjonale dyder, rikets grenser og folkets slektskap til tilsvarende elementer fra før dansketiden er klart tilstede både i NS og hos andre nasjonalister. Også styreformene i landet forsøkte man å knytte til vikingenes storhetstid, og det tydeligste uttrykket for dette er bruken av begrepet *ting* i landets domstoler og i folkevalgte institusjoner, slik som i eksempelvis Stortinget. Dette ting-begrepet finner vi også igjen i Nasjonal Samlings riksting, partiting, næringsting og kulturting.

Vikingetiden representerte helt klart en gullalder for norske nasjonalister lenge før NS entret den politiske scenen i mellomkrigstiden, men tolkningen var forskjellig. Mens NS vektla dyder som styrke, kamp og lojalitet vektla f.eks Wergeland frihet som den fremste nasjonale dyden, og påpekte at trofasthet og lojalitet hadde hatt negative konsekvenser under dansketiden.²⁶⁴

5.5.2 Bøndene

Det er kanskje i synet på bondestanden man finner den største konsistensen. Ifølge NS skulle bondestanden være det bærende grunnlaget for nasjonen, og man mente også at bøndene hadde båret kulturen fra norrøne tider, gjennom dansketiden og frem til i dag (jf Wergelands uekte lodning, som tidligere nevnt). I tillegg til dette kommer også Nasjonal Samlings rasesyn, og kulturhistoriske tolkninger som legger vekt på bondestandens kvaliteter som bærende. Selv om synet på bondestanden ikke alltid er like synlig i partiets propaganda fikk det konkrete utløp i politikken deres. Samarbeidet med, og den påfølgende overtagelsen av Bygdefolkets Krisehjelp i mellomkrigstiden er kanskje det tydeligste eksemplet på dette, men man kan også se den frivillige arbeidstjenesten AT som et tegn på denne holdningen. Det var altså snakk om å fremdyrke de kultiverende og arbeidende evnene i folket for å vedlikeholde dets egenskaper. Dette er også et syn som kom frem i en artikkel av Hjort fra 1936, hvor han fremla et syn på odelen basert på Edda. Essensen i artikkelen er at de frie folkene skilles fra trelleene ved sin eiendomsrett, og at frie folk kan deles i to klasser "bønder" og "hauldere" – den siste gruppen kaller Hjort også helter.²⁶⁵ Synet utdypes i en senere tale hvor det heter at "Som et folk av bønder er det norske folk vokset op, i

²⁶⁴Sørensen (2001) s. 143

²⁶⁵FF 29/4-1936 Haulderne er en gruppe man gjenfinner i Snorres kongesagaer, som en krigerstand i nær forbindelse med Hirde.

kamp med en hard natur i seigt arbeide. Slik er norsk kultur blitt viljens seir (sic) over vinternatten, slik er nordmannen skapt."²⁶⁶ Målet til NS oppsummerte Hjort slik: "Ætten blir til frie individer uten innbyrdes ansvar, odelsgården til penger som deles og skiftes. Nasjonal Samling vil gjenreise Norge, derfor må vi gjenreise bondestanden. Men bonden må **selv** finne tilbake til fedrenes visdom som gjennom 2000 år er vokset op av Norges jord. Denne visdom må si ham at **dette er rett, at for dette skal han velge og dette skal han kjempe og ved dette skal han seire!**"²⁶⁷ Til tross for den mer militante tonen man finner i NS er dette også ideer man finner hos Wergeland og hans forgjengere som la sterkt vekt på den nasjonale kontinuiteten odelen representerte, nærmest som en siste rest av et gammelt norsk styresett, som ikke lot seg overta av danske embedsmenn.²⁶⁸

5.5.3 Språket

I norsk nasjonalistisk tradisjon var språkets symbolske kraft svært sentral, og kanskje tilogmed det viktigste kampområdet i kampen for nasjonal uavhengighet. Her representerer ikke NS noen helt entydig tradisjon. Folk fra begge sider av språkdebatten var medlemmer i partiet og den skriftmålsreformen partiet gjennomførte under krigen var på mange måter et mellomstandpunkt. sannsynligvis oppfattet man det som langt viktigere å samle folket i et språk enn å skape et mer tydelig nasjonalt språk.

5.5.4 Grunnloven

Også grunnloven var gjenstand for NS' interesse i kraft av å være et nasjonalt dokument, spesielt før okkupasjonen. Etter deres mening var prinsippene i grunnloven ikke i tråd med den styreform Norge hadde fått i etterkant. På et møte i Bergen gir Jørgen Synnestvedt tidlig uttrykk for dette synet. "Denne lov [grunnloven] som engang sammen med Bibelen var Norges øiensten, men nu kun er svarte ord på gulnet papir."²⁶⁹ Blant annet var det de politiske partiene og det parlamentariske systemet NS oppfattet som å stride mot grunnloven, og i tillegg kongens stilling.

5.5 DRØFTING: HITLER ELLER MUSSOLINI – ELLER NORSK?

I partiets tidlige periode ser man klart at det er den italienske fascismen representert ved Mussolini som er den viktigste utenlandske inspirasjonskilden. Dette får konkrete utslag i form av korporative ideer og Quislings deltagelse i Comitati d'Azione per La Universalità di Roma (CAUR).²⁷⁰ Det er uvisst hva Quisling mente og tenkte om fascisme før 1934, men beslutningen om å delta i CAUR tyder på at Mussolini allerede kan ha vært en inspirasjonskilde på et eller annet nivå. I denne fasen

266FF 22/5-1936

267Ibid. (Talen er opprinnelig opptatt på grammmofonplate, og uthevelsene i teksten er hentet fra den skriftlige gjengivelsen i *Fritt Folk*.)

268Sørensen (2001) s. 143

269FF 7/4-1936

270Dahl (2004) s. 133-134

av partiets eksistens var rase en arbitrær faktor og kun sporadisk nevnt i taler og artikler, og da helst i forbindelse med en bredere nordisk samling. Frem til 1936 hadde rase først og fremst vært definert i inkluderende, eller positive termer snarere enn som en del av et fiendebilde. Det er kanskje heller ikke tilfeldig at det er i 1936 solørnen lander på Solkorset?

De fleste av symbolene NS brukte har en helt klar betydning i norsk historie, slik som Olavskorset, Hirden, bilder av vikinger og historiske steder. Det som virkelig skiller seg ut er bruken av Solørnen, som sammen med bruken av germansk, romersk eller gammelnorsk hilsen gir partiets møter en helt klar fascistisk profil. Det samme gjelder førerprinsippet, og selve ordet 'fører' minner sterkt om det tyske 'Führer'. Man kunne kanskje tenke seg at det ville vært mer naturlig for partiet å velge et norsk ord som 'høvding', som var etablert som et uformelt begrep om førerskikkelser i et parti, men når partiet landet på ordet 'fører' kan det tyde på tidlig, bevisst eller ubevisst, påvirkning fra Tyskland og NSDAP. Det er plausibelt å anta at Quisling og andre sentrale skikkelser i partiet hadde latt seg begeistre for den tyske stilen, gjennom avisdekning og andre kontaktpunkter, uten å tenke videre over hvilke konnotasjoner dette ville få. Det er også usikkert i hvilken grad de selv var bevisst denne påvirkningen, og den ble til tider bli ganske hårdnakket benektet fra partiets side.

6 TEMATISK ANALYSE

6.1 INNLEDNING

Om man skal forsøke å trekke ut noen ideologiske hovedmomenter fra NS' historiesyn er det nødvendig å gå litt mer inn på de forskjellige symbolene som kommer til uttrykk og den konteksten de hører hjemme i. Spesielt er det viktig å forsøke å se de historiske symbolene i sammenheng med bærende elementer slik som Hirden, Statsakten og den rituelle bakgrunnen de kommer frem i.

I et av prinsippene Roger Griffin legger frem i sin palingenetiske tolkning av fascismen hevder han at det er sterk sammenheng mellom det estetiske og det ideologiske i fascismen, utover at estetikken reflekterer det ideologiske som propaganda. "The values and world-view which embodies will be expressed not only in theoretical writings, speeches, propaganda and songs but in the semiotic language of rallies, symbols, uniforms: in short, the whole style of its politics."²⁷¹ Griffins syn er at man må akseptere fascismen som en total pakke, hvor alle de forskjellige aspektene av fascismens estetikk kan settes i sammenheng med ideologien. Selv om det ikke lenger er like vanlig å tolke fascismen i en rent totalitær sammenheng som det engang var, er det ikke til å komme unna at de forskjellige bevegelsene utad etterstrebet et slikt totalt og helhetlig bilde. Begrepet om totalitær ideologi er i utgangspunktet også hentet fra fascismens egen begrepsverden, hvor det ble brukt i Italia for å beskrive bevegelsens mål om å gjennomsyre alle delene av samfunnslivet. Selv om dette målet alltid forble en urealisert ideell tilstand er det en vesentlig del av forståelsen av fascismen. Som ideologi forsøkte fascismen gjerne å si noe om alt fra religion og politikk til estetikk og kunst, som alt sammen skal reflektere den fascistiske verdensforestillingen, selv om dette naturligvis varierte i grad fra fascist til fascist og mellom de forskjellige bevegelsene.

6.2 GRAFISKE SYMBOLER

6.2.1. Solkorset

Av de grafiske uttrykkene partiet benyttet seg av var klart Solkorset det viktigste. Symbolet fungerte som logo, og har siden blitt like knyttet til NS som Hakekorset har blitt knyttet til Hitler. Med sine historiske røtter og innhold er symbolet også en utmerket og godt passende oppsummering av partiets palingenetiske ideologi.

6.2.1.1. Solkorsets opprinnelse og betydning

²⁷¹Griffin (1994/1) s. 26

Solkorset er et svært gammelt og utbredt symbol som i likhet med Hakekorset finnes igjen i flere kulturkretser. Solkorsets opprinnelse og egentlige alder er vanskelig å stadfeste, men Nasjonal Samlings egne tanker gikk langt i hevde at det var et unikt nordisk symbol, eller ihvertfall at det var i norden symbolet hadde sin ur-oppriinnelse. Blant annet brukte man den såkalte *snoldelevsten* som ble funnet i Danmark rundt 1780 som bevis for dette.²⁷² Stenen har et Solkors, og et Hakekors risset inn i overflaten, sammen med en runetekst og tre drikkehorn formet som et triskelion og "dokumenterer jo på en overbevisende måte at også Hakekorset er et eldgammel nordisk tegn".²⁷³ Noe som naturligvis implisitt skulle bety at Solkorset er like ur-nordisk. Det ble også hevdet, i en svært mystisk preget artikkel i *Fritt Folk* fra desember 1940 at Solkorset var opprinnelsen til Hakekorset, såvel som alle andre former for kors man kjenner til i verden i dag og at opprinnelse "likeså godt kan ligge millioner av år tilbake i tiden som tusener".²⁷⁴ Hvorvidt denne artikkelen er et uttrykk for den generelle oppfatning innad i NS er heller tvilsomt, men den gir et godt innblikk i de mystiske følelsene symbolbruken muligens var ment å vekke.

Som symbol på solen er Solkorset (som sirkel med stråler) og Hakekorset, sammen med en sirkel med et sentralt punkt og hjul nærmest universelle.²⁷⁵ De er begge svært enkle grafiske symboler som kan finnes i mange kulturer, og som oftest som symboler for solen, eller fruktbarhet. Bruken av solsymboler har mange steder vært knyttet til kultus rundt jordbruk, og kan spores langt tilbake i tid. Solsymboler forbindes også ofte med skaperguden og skaperkraft samt intelligens.

Solkorset kan også knyttes til den norske myteomspunne kongen Olav Haraldson, eller Olav den Hellige, som ifølge tradisjonen bar Solkorset i gult og rødt på skjoldet sitt da han ble drept ved Stiklestad i 1030. Som symbol var Olav D.H., som nevnt kanskje den fremste historiske inspirasjonskilden for Nasjonal Samlings virksomhet, og ved å ta hans skjold som symbol knyttet man forsøktvis partiet direkte opp mot den tanken Olav D.H. selv skulle være bærer av. En artikkel, et slags intervju med Fredrik Prytz, i *Fritt Folk* fra 17. mai 1943 tar for seg Olavskorset som nasjonalsymbol og setter det opp mot nasjonalflagget:

Det flagget har vi nu hatt i 100 år. Det har gjort Norges navn kjent og aktet på alle hav. Vi er stolte av flagget vårt. Men de gamle norske farger er andre enn flaggets farger av i dag. Vi kjenner til at Magnus barfot hadde en gyllen løve på rød bakgrunn som sitt skjoldmerke. Men vi har et enda eldre emblem med de samme farger: Hellig Olavs kors.²⁷⁶

Prytz nevner også at Olavskorset finnes igjen på forstykket til et alter som er å finne i

272 Sannsynligvis opererte man med en teori om kulturell diseminasjon, og antok at Solkorset og andre sentrale nordiske symboler hadde spredt seg til andre deler av verden. Slike teorier var vanlig også i Tyskland og la grunnlaget for mange av de historiske teoriene om Ariske stammer som grunnleggere av sivilisasjoner i andre deler av verden. Slike tanker er godt dokumentert og kommer til uttrykk i Mein Kampf. En god gjennomgang presenteres også i Heather Pringles the Master Plan (2006) som har blitt brukt som støttelitteratur i denne undersøkelsen.

273FF 21/12-1940

274Ibid.

275An illustrated encyclopedia of traditional symbols / redigert av Cooper, J.C. . - London : Thames and Hudson . - 1978 . - 208 s. s. 162

276FF 17/5-1943

Nidarosdomen, hvor Olav er avbildet sammen med sine menn (Hirdfolk iflg. Prytz), "bærende et skjold med gule korsmerke på rød bunn. Selve kongens skjold bærer de samme farger som Hirdens."²⁷⁷ Prytz bringer også en anekdote rundt tilblivelsen av symbolet som Nasjonal Samlings eget emblem. I forbindelse med Nordisk Folkereisnings stiftelse hadde Prytz gått til en gullsmed for å få en knapp "i form av et rundt vikingskjold, og med Olavskorset, det vil si gullkors på rød bunn, som skjoldmerke" tillaget som prøve. Gullsmeden så seg nødt til å sette på en ring rundt skjoldet for å holde den røde emaljen rundt korset på plass. "Da Føreren fikk se knappen aksepterte han den straks som Nasjonal Samlings merke, fordi det kombinerte Solkorsets med Olavskorset! Den var et Solkors i Hellig Olavs farger."²⁷⁸ Denne anekdoten er interessant fordi den viser at Quisling ønsket å knytte til seg ikke bare Olavskorset med sine kristne og historiske konnotasjoner, men også Solkorset med sine mer mystiske og forhistoriske betydninger. Derfor kan man vanskelig skille de to symbolene fra hverandre, og man støter også gjerne på begge betegnelsene i partiets eget vokabular. Det er heller ikke gjort noe skarpt skille mellom de to symbolene i denne fremstillingen, noe som ville vært meningsløst.

6.2.1.2. Solkorset i Nasjonal Samling

For Nasjonal Samling skulle Olavskorset bli partiets klart umiskjennelige logo, ofte sammen med den Solørnen, med sin mer vage opprinnelse og betydning. Symbolet fortjener ekstra oppmerksomhet, ikke bare fordi det ble brukt som partiets logo, men fordi det er et komplekst symbol som oppsummerer partiets ideologi ganske dekkende. Symbolet er på en og samme tid både førkristent og kristent, og som solsymbol er det også autoritært og mystisk. Det kan knyttes til en spesiell brytningsperiode i Norges historie gjennom tilknytningen til Olav D.H., som i NS-medlemmenes øyne forsøkte å gjennomføre en indre samling av Norge gjennom sin kristning av landet.²⁷⁹ Som kongesymbol er det også et autoritært symbol, både med tanke på at det kan knyttes til Olav D.H. og bruken av de gamle kongefargene. Forsøket på å knytte Quislings visjoner opp mot Olav D.H.s går såpass langt som at en artikkel i *Fritt Folk* fra 1941 går langt for å hinte om profetier i forbindelse med Quislings ungdomsår ved Gjerpen prestegård i nærheten av Skien. Kirkens spir er utsmykket med et Solkors, og tegnet finnes også igjen flere steder inne i kirken, sammen med et Hakekors, og "når man med dette i tanken får vite at nettopp "Førerens kirke" er prydet med disse symboler, – ja, da vet vi at mere enn en vil se et *varsel* i dette." Artikkelen som er trykket i forbindelse med Quislings 54-årsdag avsluttes med et ønske om at "disse varsler blir til virkelighet."²⁸⁰ Denne mystiske visjonen kommer også til uttrykk gjennom å knytte til seg et symbol

277Ibid.

278Ibid.

279FF. 29/7-1941

280FF 29/7-1941

for gammel soldyrkelse, med de nærmest shamanistiske tolkningsmulighetene dette gir. Solens attributter som strålende og førende lys overføres både til Føreren selv og bevegelsen som helhet, spesielt med tanke på de milenaristiske trekkene NS innehadde og forventningen om en nærmest guddommelig forløsning i en kommende tid.

Da den såkalte Solørnen dukket opp sammen med Olavskorset i 1936 var det nok et skritt i retning av tysk nasjonalsosialisme i folks øyne, også for enkelte innad i partiet.²⁸¹ Likevel ble den værende. Hva som er grunnen til at man valgte en ørn til å pryde Olavskorset er ikke kjent, og på sett og vis kan det virke underlig. Ørnen har ikke noen spesiell betydning i norsk symbolspråk i motsetning til for eksempel ravner, som var Odins fugler.

I tradisjonell symboltolkning er gjerne også ørnen knyttet til solen, i likhet med Solkorset, samt et symbol for åndelige krefter og solen som ånd. Det er også en fugl som ofte forbindes med strid og makt.²⁸² Navnet Solørnen kan også tyde på at tanker i en slik retning var avgjørende da man valgte å knytte til seg symbolet. Det er mulig å tolke ørnen som en kraft for den oppadstigende norrøne tanke, og dermed den forestående forløsningen.

Ørnen er sannsynligvis også å forstå som et mer generelt fascistisk eller autoritært symbol. Dens årvåkne blikk, skarpe nebb og utslåtte vinger kunne være et forbilde for dem som så den. Det er ikke vanskelig å se ørnen i sammenheng med den tyske ørnen som kronet Hakekorset. Som uttrykk for denne autoritære bruken finner vi blant annet i diktet *Ørnen* som ble trykket som hyllest til Quislings på hans fødselsdag i 1941. Diktet sammenligner Quislings virke med en ørn som folder ut vingene sine og "seiler med tunge, og mektige slag" og tar opp igjen arven fra en "farlig" slekt – etter alt å dømme tidligere konger.²⁸³

I Völkisch-mystiske kretser ble ørnen oppfattet som et symbol på lyset og den ariske rasen,²⁸⁴ men det er vel heller usannsynlig at Quisling og NS skal ha vært inspirert av denne tolkningen. Både med tanke på fraværet av en gjennomført raseideologi, med dertilhørende arisk mytologi, i den første perioden, og mangel på kontakt med disse relativt obskure kretsene.

6.2.1.3 Konkrete bruksområder

Som logo ble Solkorset flittig benyttet, både på plakater, trykk og uniformer, samt som dekorasjon av forskjellige former i forbindelse med møter. Der hvor partiet var, der var også Olavskorset, og gjerne Solørnen tilstede. Sammen ble disse to symbolene brukt på samtlige av partiets møter fra de ble tatt i bruk til krigens slutt.²⁸⁵ Spesielt er Olavskorset hyppig brukt, og i flere varianter. Hirden

281Dahl, Hans Fredrik (2004) s. 143

282Cirlot, J.E. (2002) a Dictionary of traditional symbols . - Mineola : Dover publ. . - 419 s. s. 91-93

og: An illustrated encyclopedia of traditional symbols / redigert av Cooper, J.C. (1978) s. 58

283FF 7/8 1941. Diktet er signert med psevdonymet Jo i Fjellom og datert 27/7 1941.

284Goodrick-Clarke, Nicholas (2004) s. 145

285Olavskorset var tilstede allerede de første maidagene i 1933, og var et konstant nærhver siden. Det ser ut til å ha

hadde sitt eget Olavskors med to oppoverpekende sverd i, mens NS' egen arbeidsorganisasjon erstattet sirkelen med et tannhjul. I tillegg ble det brukt flere forskjellige farger som bakgrunn på de forskjellige flaggene Olavskorset prydet. NS- flagget var naturligvis rødt, mens rikshirdens var sort, NSUFs grønt og kvinnehirdens hvitt. De norske SS-avdelingene hadde også et eget Solkors i sort og sølv, med sølvfarget Solørn som skuldermerke, og norsk løve i stedet for Siegruner.²⁸⁶ Det er i det hele tatt få deler av partiets virksomhet hvor Olavskorset ikke var tilstede.

6.2.2 Plakater og faner

Et annet tydelig ansikt utad var partiets bruk av propagandaplakater og faner. Dette gjelder ikke bare partiets eget rødgule korsflagg, men også med tanke på de forskjellige fanene til Hirden, NSUF, kvinnehirden osv. Flere underavdelinger av partiet hadde sine egne faner, som ble brukt på møter og marsjer, med klart militært forbilde. Et moment ved symbolbruken til NS som parti som kan settes i sammenheng med symbolkampen er bruken av Olavsflagget i tillegg til det trefargede norske flagget. Bruken av andre flagg enn det nasjonale var ikke unikt for NS, men det som skilte seg klart ut ved NS er at bruken var ment å supplere det norske flagget, ikke som en motsetning – slik det kunne være for Arbeiderpartiet i samme periode, med sitt røde flagg med hammer. Partiet brukte i tillegg til Olavsflagget også det norske flagget på sine møter og ønsket nok å overta dette i en grad. Eyvind Mehle kommenterer dette i sin reportasje fra det store Hirdmøtet i november 1941 ved å kommentere at NS ikke går bort fra det norske flagget, selv om det hadde blitt misbrukt gjennom tidene.²⁸⁷

6.2.3 Kongefargene

De røde og gule (evt gull) fargene som gjenfinnes i både Olavskorset og i partiets eget flagg var i følge partiet de gamle norske kongenes farger. Begrunnelsen for bruken av fargene, samt Solkorset finner man formulert i programmet fra Riksmøtet i 1936. "Likeledes blev Nordisk Folkereisnings merke – det eldgamle symbol Solkorset i de gamle norske farver: rødt og gult – overført til den nye bevegelse. Det var samme merke som blev brukt av Olav den Hellige under kristendommens innførelse i Norge. Derfor heter det også Olavsmerket."²⁸⁸ Disse fargene kunne man, og kan fremdeles se i det norske riksvåpenet og i det mange NS'ere mente burde være det norske flagget:

vært et eneste møte hvor Olavskorset enten ikke ble brukt, eller hvor det kun var svært nedtonet tilstede, og det er det store møtet på Universitetsplassen i forbindelse med Tysklands invasjon av Sovietunionen i 1941. Ved dette møtet ble det annonsert at kun finske og norske flagg skulle benyttes. Muligens for å tiltrekke seg flere tilhørere ved å gi inntrykk av at det ikke var et alminnelig NS-møte.

286sannsynligvis ble disse merkene bare brukt ved parader og lignende siden de norske frivillige til SS tjente i tyske avdelinger med tysk uniform ved fronten. Det er også flere eksempler på at den norske uniformeringen ikke ble overholdt ved parader, og at man istedet bar rent tysk uniform. Helseth, Tore (2000) s. 202

287 NRK Radioarkivet. - Høytideligheten på universitetsplassen. Sendt 2/11-1941 ved Eyvind Mehle. Arkivnummer 635

288Nasjonal Samlings 4. Riksmøte : Oslo 25.-28- juni 1936 / Nasjonal Samling. - Oslo : Møller og Scheens Boktrykkeri AS.- 1936. - 46 s. - s. 13.

Olavsflagget.

De norske kongefargene vakte en viss strid nettopp med tanke på flagget. Tross alt var det norske nasjonalflagget en trikolor med den franske revolusjons farger. I desember 1940 kunne man lese en artikkel av Johan Setsaas, som i enda større grad enn tidligere stilte det trefargede flagget mot Olavsflagget. "Vårt trefarvede flagg, som vi nu har hatt i over hundre år og som har vaiet på våre skib og over våre hjem, er ikke norsk, hverken hvad tegning eller farver angår."²⁸⁹ Konklusjonen i artikkelen er at det trefargede flagget er det danske med et ekstra kors innsatt i det hvite, mens det norske flagget bør være et gult kors på rød bunn. Slik det norske våpenet er en gul løve på rød bunn og de norsk fargene er rødt og gult.

6.3 NORRØNE FORBILDER OG MYTOLOGI

Man skal ikke lete lenge for å finne norrøne symboler og forbilder i Nasjonal Samlings retorikk og symbolbruk. Det dreier seg om rent overfladisk estetisk inspirasjon i grafikk i tillegg til poetiske forbilder i diktning og arkitektur, videre til ideologi i form av statsteori, dygdsfilosofi og militærmakt. Denne opptattheten av det norrøne fikk til tider svært konkrete og håndgripelige utløp. For eksempel gav Quisling sin ministerbolig navnet Gimle, etter Æsenes bolig og dekorerte den i passende stil til navnet. Ved hans 50-årsdag i 1942 mottok han også en vikingeøks i gave fra Hirten, som senere ble komplimentert med et skjold – dekorert med Solkors.²⁹⁰ Det fikk også utslag i form av grafikk i partiets utgivelser, navn på organisasjoner og utgivelser og bruken av runer, for eksempel i forbindelse med begravelser og fødsler. Arkitektonisk kan man også se forbildene i bygget som ble oppført på stevneplassen i Borreparken.

Andre eksempler på at den gammelnorske verden var et forbilde for NS, som man så opp til og brukte som mål på sin virksomhet finner man i de utallige allegoriene i taler og artikler. Sammenhengen mellom de historiske kongene og NS, situasjonsbeskrivelser som inspirasjon og markering av historiske hendelser. Jonas Lie beskriver blant annet på et punkt partiets medlemmer som Birkebeinere, en liten gruppe individer som blir latterliggjort av sine samtidige, men som vil fremstå som helter i fremtiden. Det var heller ikke vanskelig å tilpasse tittelen som baglerbispe, Birkebeinernes fiende, til biskop Berggrav.²⁹¹

De norrøne forbildene i partiet er så integrert i hele partiets virksomhet og symbolverden at

289FF 2/12-1940

290Quisling mottok siden også en kopi av Snartemosverdet fra AT, i forbindelse med etårsdagen for Statsakten. NS lette lenge etter originalen, men måtte til slutt nøye seg med en kopi siden originalen var i skjul. (Aftenposten 13/4-2003) Sverdet ble overrakt i forbindelse med den offisielle feiringen under en praktfull seremoni med over 630 representanter fra AT tilstede. Seremonien ble avsluttet med at Quisling overleverte brev med fast tilsettelse i AT til 60 AT-medlemmer før nasjonalsangen ble sunget. (FF 2/2-43)

291Lie, Jonas (1941) Våre dagers kamp mellom bagler og birkebeiner *I: den nye tid.* - s. 16-18. Gjengitt i Søhoel, Jannicke (1997) s. 137-138

det er vanskelig å skille dette ut som et eget aspekt uten å bli svært detaljert. Bruken av gamle norske konger, artikler om de gamle gudene, bruken av historiske steder, benevnelser som Hird, samt den grafiske stilen partiet hadde sprang ut fra en inderlig fascinasjon for det norrøne. Utslaget var merkbart, ikke bare estetisk, men ideologisk.

6.3.1 Nyhedenskap

NS som parti var solid plantet i den norske kristne tradisjonen, men det eksisterte fra begynnelsen av kretser i partiet som ønsket å forkaste kristendommen og erstatte den med den gamle norske gudelæren. Hovedtyngden av dette miljøet fant man rundt tidsskriftet *Ragnarok* og i SS, men de fikk aldri noen nevneverdig innflytelse på partiet i sin helhet. Denne kretsen brukte blant annet Hagalrunen som samlingsmerke i bevisst opposisjon mot NS' kristne Olavskors, og navnet *Ragnarok* henspilte etter alt å dømme ikke bare på den forestående kataklysmen, men på et bevisst opprør mot det kristne gudebildet.²⁹²

6.4 HIRDEN

Hirden er en såpass viktig del av Nasjonal Samling både på det abstrakte plan og helt konkret. Konkret er Hirden det fremste uttrykket for den fascistiske og nasjonalistiske moralen og metoden i NS, og på det abstrakte plan et rikt vell av symbolbruk.

På overflaten er det raskt gjort å trekke sammenligninger mellom Hirden og de forskjellige paramilitære organisasjoner tilknyttet NSDAP, slik som Hitlerjugend, SA og SS, men dette er ikke helt rettferdige sammenligninger. Det samme gjelder PNFs svartskjorter som i sin tid satte standarden for bruk av fargede skjorter som uniform på den ytterste høyre fløy. Konkret er det naturligvis likheter: bruken av fargede skjorter, den paramilitære stilen og møtevakt-funksjonen, men Hirden skiller seg fra sine motstykker ved å ha et klart historisk forbilde og tiltenkte statsbærende idealer langt utover det som var tilfellet i de respektive bevegelser i andre land. I tillegg var Hirden i større grad et vern enn et politisk våpen, slik SA var. Deres funksjon var som politisk skole og beskyttelse mot overfall, ikke å øve terror mot politiske motstandere og jøder. Hjort, som var sjef for Hirden fra 1935 til han gikk ut av partiet ved årsskiftet 1936-37 var særlig aktiv når det gjaldt å forme organisasjonen som politisk skole, og Hirden hadde allerede da en klart tiltenkt rolle som fremtidig ledersjikt i samfunnet.²⁹³

6.4.1. Historiske forbilde

Hirdens historiske forbilde er naturligvis den gamle norske hirden fra middelalderen, og som det

²⁹²Emberland, Terje (2003) s. 112-113

²⁹³deFigueiredo, Ivo (2002) Fri Mann : J.B. Hjort – en dannelseshistorie. - Oslo : Aschehoug. - 448s. - s. 162-164

sømmet seg for en organisasjon med et slikt forbilde skortet det ikke på andre historiske symboler i forbindelse med deres aktiviteter. Hirdens egen avis bar navnet *Hjallarhornet* (lansert i 1936), etter den norrøne guden Heimdalls horn, som skulle lyde før Ragnarokk. Under krigen utkom også skriftet *Hirdmannen*, som regel som bilag til avisen *Fritt Folk*. *Hirdmannen* var et klart ideologisk skrift, med sterke politiske føringer. Blant annet inneholdt det den propagandistiske spalten *Spørsmål til hirdmenn*, med enkelt formulert ideologisk innhold i form av korte spørsmål og svar. Som regel var det spørsmål av faktamessig art med historisk innhold, men det kunne også dreie seg om mer dogmatiske formulerte standpunkt. Spalten gir et godt inntrykk av Hirdens ståsted og selvbilde.

Som det heter i en artikkel om den historiske Hirden, skrevet av en ukjent forfatter fra 1940 "Hirdmannen var den som vokter Staten og speidet etter Statens fiender. Hirden var den stand i folket som holdt Staten oppe – den statsbærende stand."²⁹⁴ og videre "Hirden rekrutterte den nye adel [...]"²⁹⁵ i artikkelen fremgår det også at forbildet for Quislings hird var de såkalte huskarne, som bestod av mer enn bare den historiske Hirden, men Hirden "var den fornemste. Den satt ved kongens bord og var hans livvakt."²⁹⁶ De andre delene av huskarne fungerte som rekrutteringsgrunnlag for hirden, og ble opplært i både arbeid, idrett og våpenbruk, samt "gode seder" og "livskunst, politikk og lærte å behandle statssaker"²⁹⁷. Den historiske Hirden var også gjenstand for en mer fyldig artikkel (som også bærer tittelen *Hirden i gamle dager*) av Hirdsjef Orvar Sæther samme år.²⁹⁸

Orvar Sæther gir faktisk også uttrykk for at Nasjonal Samlings hird ikke bare var inspirert av den historiske Hirden, men at det faktisk var den historiske Hirden som hadde gjenoppstått. På en hirdsamling i Bergen i 1941 sa han "Det er 70 (sic) år siden sist norsk hird var samlet her i Bergen."²⁹⁹ Dette utsagnet skiller ikke mellom den nye Hirden og den historiske Hirden, men ser på dem som samme fenomen adskilt i tid. Denne sammenhengen understreker han videre: "De gamle nordiske folks tenkemåte var akkurat den samme som hos oss i Hirden idag."³⁰⁰ Det er med andre ord snakk om gjenfødelse både ideologisk og institusjonelt.

294FF 25/6-1940

295Ibid.

296Ibid.

297Ibid.

298Det er ikke umulig at denne siste artikkelen er en mer fyldig gjennomarbeiding av den tidligere nevnte artikkelen. Mange av formuleringen er svært like, og tematisk sett er artikkelen nærmest identiske. At de ble trykket med bare tre måneders mellomrom med samme tittel tyder også på at det kan være to versjoner av samme artikkel.

299FF 3/3 1941, 70 år skal etter alt å dømme være 700 år.

300Ibid.

6.4.2. The New Man

"Kan det tenkes noe så latterlig og så hjelpesløst som en avsendig brølende halvgammel mann?"³⁰¹ Dette skriver Eyvind Mehle i *Olavstanken – fra Stiklestad til Stiklestad*. Mannen det er snakk om var en tilskuer til det første NS-møtet på Stiklestad i 1934, og reagerte med raseri som etter Mehles mening var manipulert frem av marxistene. For Mehle ble det hele symbolsk på den gamle verdens idealer som stod steilt mot den nye tiden NS representerte, symbolisert ved bevegelsens ungdommelige fokus på Hird og NSUF.

Et gjennomgående trekk, ikke bare i fascismen, men i mange autoritære ideologier er destillasjonen av bevegelsens ideer i en idealperson. Et politisk symbol som Roger Griffin har gitt navnet 'the new man' – et slags antropomorfisk bilde på de verdier som ligger til grunn for gjenreisningen og den nye verdensordningen. Man skal ikke lete lenge for å finne dette symbolet meget aktivt uttrykt i Nasjonal Samlings symbolverden og spesielt gjennom Hirden. Man finner ofte unge menn og kvinner som stråler av nasjonalbevissthet og en hellig glød koblet med vikinger eller andre historiske norske elementer på partiets plakater.

The new man som uttrykk for en ny samfunnsorden, nyordningen som den het på norsk, er å finne igjen i dygdsetikken mange av partiets talere la til grunn for sine politiske analyser. Hirdens rolle i det nye samfunnet var som en slags støpeskje hvor partiets idealer skulle gis konkret form. Dydene som skulle ligge til grunn for denne standen er gjentatte ganger uttrykt i taler gjennom okkupasjonstiden, selv om det kunne forekomme litt forskjellige varianter er det stort sett snakk om de samme dydene i det store og det hele.

Som hirdidealene gjaldt i første rekke **troskap** til Føreren – til kamerat, til familien og ætten. Tro måtte hirdmannen være i all sin ferd. Gjennom troskap fikk huskaren rett til å bli hirdmann og oppleve det høieste i livet. **Tapperhet** var et annet hirdideal. Tapper måtte den være som vilde gå fra huskar til hirdmann. Og de gamle huskarers tapperhet var navnsputt. Den var kongemaktens grunnpillare og samfundets vern mot fremmed invasjon. Den var kulturens egentlige bærer. **Likefremhet** var et tredje ideal. Liketil og, rett frem, uten hovmod og storaktighet skulde hirdmannen være. Slik vil sagaen ha dem som skal være et forbillede for andre og som skal ha makten i samfundet.³⁰²

Disse idealene går igjen i flere andre former og formuleringer, men ble aldri annet enn vage idealer. I praksis var nok Hirden i stor grad en organisasjon for dem som ville, snarere enn for dem som ble funnet verdige. Det som er vel verdt å merke seg blant disse dydene er først og fremst kravet til lojalitet og den militante holdningen. Rollen som kulturens bærer blir likestilt med vernet mot invasjon og tapperhetsidealet.

"Hirden var altså en meget god skole. Den lærte den unge mann litt etter litt op til den

301Mehle (1944) s.133

302FF 25/9-1940 (Uthevelsene er gjengitt slik de var opprinnelig.)

modne og ansvarsbevisste nordmann som vilde kjempe og seier i kampen for landet sitt. Så lenge Norge hadde denne statsbærende stand som Hirden var – så var det norske folk også fritt og selvstendig."³⁰³

Det gjaldt altså å gjenreise Hirden, ikke bare fordi det skulle være folkets ryggrad moralsk, men et vern for folkets frihet, og dydene som gjaldt for Hirden måtte naturligvis sette dem i stand til å gjøre denne jobben. En vesentlig kilde til hvilke idealer som skulle gjelde, ikke bare for Hirden, men for folket generelt er å finne i den store Hirdoppmarsjen i Oslo i november 1941. Her nevnes flere av de dydene som lå til grunn for partiets statsdannelse, og som ble stilt som krav for medlemmene – og spesielt Hirden.

6.4.3. Faner og flagg i Hirden

En betydelig del av Hirdens identitet var knyttet til faner og grafiske symboler, som i partiet øvrig. Hirden brukte en fane med sort bakgrunn, med Olavskors og to sverd, både i sine marsjer og på møtene.³⁰⁴ Hver Hirdavdeling (eller sveit) hadde sin egen fane, som ble overrakt i spesielle seremonier. Dette motivet gikk også igjen på armbundene Hirdens medlemmer bar sammen med uniformen sin. Også disse fanene hadde en helt klart historisk betydning:

Hirden marsjerer med sveitfaner. Fra stevnet i Oslo, november 1941.

Foran oss i dag bærer vi våre symboler. Vårt spesielle symbol i Hirden er de sort, gull, røde hirdflagg. Den sorte farge er ravnens farge. Ravnene de gamle nordmenns symbol på kamp og seier. "Helters venn gav Irlands hær til fryd for ravner, valkyrienes fugler" sier skalden. Gult og rødt er nordmennesenes eldgamle symbol for makt og velstand.³⁰⁵

Fanebæreren som symbol for fremgang finner vi også igjen i andre artikler knyttet til Hirden, og i taler. Også i en sang, gjengitt i *Fritt Folk* i forbindelse med årsskiftet 40-41, som tar for seg merkemannen Tord Foleson som ifølge sangen var merkemann for Olav den Hellige, og falt ved Stiklestad. "Mannen kan siga, men merket det må i Norig si jord på Stiklestad stå. Og det er det store og det er det glupe, at merket kan standa, um mannen må stupa."³⁰⁶ Sangteksten gir uttrykk, ikke bare for at Olavs merke (Olavskorset) er et symbol på evige norske verdier, men at det er kontinuitet mellom merkesmennene til Olav og Quisling, og at merket de bærer er det samme – om enn i overført betydning. Det er også et konkret uttrykk for de idealene som kreves av Hirden. De

303FF 25/6-1940

304Bildet er hentet fra billedsamlingen tilknyttet Norsk Krigsleksikon på Internett. Se bibliografien.

305FF 10/5 1941 Orvar Sæthers tale i forbindelse med overrekkelsen av tre nye Sveitfaner.

306FF 1/1-1941 (Sang av Per Sivle)

idealene Hirden holdt oppe, og fanebar, var viktigere enn enkeltmedlemmene. Nok et eksempel på partiets krav om å sette fellesnyttens fremfor egen nytten.

6.4.4. Uniformering

Allerede fra starten bar Hirden uniform, brun skjorte med sort slips og Solkorset på armen – under krigen endret til gråblå uniform med lue. Denne praksisen ble nok i stor grad forbundet med de tyske "brunskjortene" og det er usikkert hvorfor man valgte akkurat denne formen. Basert på en artikkel i *Fritt Folk* fra 17. mai 1943 kan det se ut til at valget var mer eller mindre tilfeldig. I Trondheim hadde en gruppe studenter dannet en gruppe de kalte "fylkingen" i 1933 og en av dem iførte seg det som senere skulle bli Hirdens uniform da han deltok på NS-riksmøtet i Oslo samme år. "Denne uniformen vakte stor oppsikt og ble etterhvert bevegelsens offisielle."³⁰⁷ Om fylkingen var en egen nasjonalistisk organisasjon eller tilknyttet NS sies det ingenting om. Hirden var ikke alene om å bære uniform i partiet. Selve partiuniformen var grønn, mens førergarden bar samme uniform som kongensgarde før krigen til gallabruk, med vanlig grønn uniform i tjeneste. Arbeidstjenesten bar en grå uniform (grønn for offiserer).

Politiske uniformer var ikke uvanlig i mellomkrigstiden, og før NS oppstod hadde allerede Fedrelandslaget og Arbeidervernet tatt i bruk uniformer i Norge, og i utlandet bar mange bevegelser uniformer. Kjentegnet for de fleste av dem var skjorter i distinkte farger, gjerne kombinert med slips. For å hindre militarisering av politikken vedtok regjeringen i Norge uniformsforbud kort etter at NS kom på banen i 1933, men dette hindret bare bruken i liten grad. Hirden kunne lett omgå forbudet ved å bære like skjorter, uten behov for ytterligere uniformering.³⁰⁸

For denne undersøkelsen kan uniformeringen settes i en ritualiseringssammenheng, hvor deltagerens felles identitet styrkes ikke bare gjennom samhandling, men også gjennom, bokstavelig talt, å ikle seg en felles identitet. Dette var viktig for partiet, ikke bare for å sikre indre samhörighet, men for å skape et bilde av partiet utad. Hirden hadde helt klare propagandistiske funksjoner allerede tidlig i partiets historie. Da Hjort i 1935 ønsket å utvide medlemsbasen var det blant annet fordi det ville skape disiplin innad (ritualisering og felles identitet) og for å gi inntrykk av partiets vekst (propaganda).³⁰⁹

6.5 DEN AUTORITÆRE STAT

6.5.1. Den autoritære stat som statsideologi

Føreren skulle representere det NS kalte for den autoritære stat, som konkret, blant annet, knyttes sammen i en artikkel om Hirden fra 1940, av Orvar Sæther, hvor funksjonene og legitimiteten til

307FF 17/5-43

308deFigueiredo (2002) s. 162

309Ibid. s. 163

Føreren blir koblet til de gamle norske kongene:

Den autoritære styreform gjaldt dengang som den eneste riktige, Kongsmakten var ikke noget som man kunde kjøpe sig til. Den måtte være skjenket av gudene. Og kongene stod som gudsmaktenes representanter hver i sitt kongedømme. I den hedenske tid var høvdingen derfor både verdslig fører og prest og dommer i en person.³¹⁰

Spesielt var det i forbindelse med Statsakten at begreper knyttet til den autoritære stat ble brukt for å legitimere maktovertagelsen til Quisling i en statsteori, men man finner også begrepet lenge før denne tid. Legitimiteten skulle ligge i at partidemokratiet var en styreform som var importert og fremmed for Norge, mens en førerstat hadde røtter i det gamle autoritære monarkiet, slik historien ble tolket av NS. Interessant nok brukte også Quisling den svært utenlandske filosofen Aristoteles som et slags ideologisk grunnlag for førerstaten.³¹¹ Likevel var det liten tvil om at NS brukte tid og energi på å knytte den autoritære stat, og korporativismen til norske forbilder. De gamle norske kongene og tingplassene ble gjerne satt i sammenheng med en gammel autoritær statsdannelse, føreren var bæreren av kongstanken, ikke folket.

6.5.2 Førermytos

Som i de andre fascistiske bevegelsene ble det også i NS forsøkt å bygge opp en kultus rundt føreren, men disse forsøkene ble ikke like vellykket som i motstykkene i Italia og Tyskland. sannsynligvis må man ta Quislings noe tafatte person med i beregningen, men også den situasjonen som rådet under okkupasjonen hvor Quisling samarbeidet med den forhattede kollaborasjonsmakten. Likevel var det absolutt en slik kultus tilstede innad i partiet og forsøk på å spre den til befolkningen forøvrig, selv om den ikke alltid var like synlig i partiets propaganda. Under dannelsen av partiet var Quisling et av de elementene som trakk folk til partiet, mens han under okkupasjonen var så forhatt at han snarere må ha hatt motsatt effekt på mange. Blant annet ser man dette gjennom at man fronter andre sentrale personligheter i propagandaen, slik som Jonas Lie eller Gulbrand Lunde. Selve navnet Quisling ble jo også et skjellsord for folk flest, som den dag i dag betyr forræder, og ingen av partiets forsøk på å få "Quisling" til å bli en hedersbetegnelse lyktes særlig godt.³¹²

Idealene i den førerkultusen som NS var gjenstand for oppsummeres godt i talen Fuglesang holdt ved avslutningen av det åttende riksmøtet. I en forlengelse av en fremlegning av kampen som katalysator for dydene talte han om Quislings dyder som fører og samlingspunkt for NS. "(...) hans urokkelige fedrelandskjærlighet og hans idealisme, hans politiske klarsyn og hans evne til å føre oss fram til seieren til en lys og lykkelig framtid for folk og land."³¹³ Dette er på mange måter en

310FF 25/9-1940

3111. Februar 1942 / Nasjonal Samling (s. 16)

312Søhoel, Jannicke (1997) s. 137-138

313NRK Radioarkivet 1942-09-27. Arkivnr. 3145.

videreføring av dygdsetikken som skulle gjelde for folket, men satt i en annen kontekst. Mens folkets dyder dreier seg om offervilje og mot, er førerens dyder visdom og lederskap.

6.5.3. Forbilder i norske konger og høvdinge

NS mente å kunne legitimere denne formen for statsdannelse og lederskap med historiske forbilder. Kongene og høvdingene som hadde rådet i Norge før dansketiden var representanter for den sanne nordiske statsskikken, mens demokratiet og partistyret var noe rasefremmed. I en artikkel i *Fritt Folk* fra 1937 heter det at

Førerprinsippet er gammelt i Norge, - og det er vel heller ikke noe som er mer typisk norsk enn denne styreform. Nordmennene er sikkert mer enn de fleste folk en sterkt individualistisk preget rase; førerprinsippet fordrer sterke personligheter med mot og handlekraft – egenskaper som iallfal en gang var typisk norske og som sikkert vil bli det igjen. De gamle norske konger var typiske førere, de blev valgt av folket, og valgte selv sine medarbeidere.³¹⁴

Utsagn som dette mente man viste til en statsdannelse hvor kongens makt utgikk fra folket, og at autoriteten hans hvilte på en sammenslutning av stormenn med ansvarsområder. Det var ikke bare høvdingentanken som sådan, men det NS oppfattet som et slags demokratisk styre som skulle ligge til grunn for dannelsen av en egen norsk styreform. Der hvor de liberale nasjonalistene hadde sett et slags folkedemokrati i de gamle norrøne tingene, brukte Quisling det norrøne for å legitimere en korporativ statsdannelse. Dette ser man blant annet helt konkret i forsøkene på å opprette et riksting, og senere også et næringsting og opprettholdelsen av Kulturtinget i 1942. Disse tre tingene skulle som kjent inngå i en heller vagt definert korporativ basis for Quislings statsdannelse etter krigen.

6.5.4 Dygdsetikk og statsbærende stand

The new man er også uttrykk for en slags dygdsetikk som skulle ligge til grunn for gjenreisningen av de norrøne idealer i staten og folket utover bare i Hirden, og det er her vi finner mye av selve kjernen i NS' historiske analyse. Selv om dette aldri ble formulert av aktører innen Nasjonal Samling i form av en systematisk filosofi finner man gjentatte referanser til de dydene man mente måtte råde, og de er så sentrale i argumentasjonen at man må kunne snakke om en grynende dygdsfilosofi. Om man skal sammenligne med et nærliggende eksempel kan man trekke frem Platons dygdsetikk fra antikken hvor dyder som mot, moderasjon og visdom ble stilt opp mot laster som feighet, griskhet og dumhet. I NS' kontekst nevnes det mange forskjellige dyder ved flere anledninger: tapperhet, offervilje, disiplin, idealisme, vilje til å arbeide, lojalitet og lydighet. Om man skal dele disse igjen inn i kategorier ser man at det er tre som skiller seg ut: **mot**, **lojalitet** og **nasjonalsinn**. For ledere har man også dydene lederskap og evnen til å tenke i visjoner, som nevnes direkte eller indirekte ved flere anledninger. Symbolsk sett kommer de forskjellige dydene til

314Fritt Folk 8/6-1937 (Ukjent forfatter.)

uttrykk på flere måter. Motet uttrykkes gjennom vikinger og våpen, lojaliteten gjennom uniformer og bruken av hilsen mens nasjonalsinnet uttrykkes gjennom flagg. For lederskapet kommer dydene til uttrykk gjennom det visjonære/åndelige Olavskorset og gjennom funksjonen som leder ved seremonier og ritualer. Spesielt nevneverdig er faneinnvielsene, hvor Førerens åndelige kraft overføres til fanen, som igjen deles ut til bevegelsens medlemmer.

Nasjonal Samling hadde uttalte mål om å bygge en ny statsbærende stand gjennom hele perioden, først gjennom selve partiet, deretter gjennom Kamporganisasjonen og etterhvert mer og mer uttalt gjennom Hirden og frontkjemperne. Nasjonal Samling ønsket helt konkret å gjenoppbygge den gamle Hirden fra middelalderen, som de tolket som en slags norsk adel med ansvar for å holde samfunnet ved like. Forsøkene på å nå denne målsettingen var ganske konkrete og ble opprettholdt gjennom hele Hirdens eksistens gjennom utdanning og stadige påminnelser om hvilket ansvar som hvilte på dem. Spesielt gjaldt dette de som meldte seg frivillig til SS, som oppfylte de kravene som ble stilt i partiets etikk. Nasjonalsinnet offervilje, tapperhet til å gå fienden i møte og lojaliteten til å ofre for Føreren, landet og bevegelsen.

6.6 RITUALISERING

6.6.1. Aktører og funksjon

Med begrepet ritualisering menes det å skape en rituell kontekst. I dette ligger det å skape ritualene, skape mening gjennom ritualer, og det å utbre bruken av ritualene og den forståelsen de er ment å formidle. Dette kan man sette i sammenheng med et av Griffins tolkningsprinsipper. "Despite rationalization of the fascist world-view by appeals to historical, cultural, religious or scientific 'facts', its affective power is rooted in irrational drives and mythical assumptions."³¹⁵ Ritualenes ideologiske funksjon er altså minst like sterk som de rasjonelle argumentene – gjennom å innvie de individuelle aktørene i bevegelsens myter.

Nasjonal Samling var i sterk grad et parti som la vekt på møtevirksomhet. Det ville ikke vært unaturlig å sammenligne NS' møter med religiøse samlinger, og til tider var det også et helt konkret religiøst innhold ved møtene. Riksmøtene ble flere ganger avsluttet med gudstjeneste, i likhet med pinsestevnene i Borre. Dette var nok nærmest som selvfølge å regne for et parti hvor religion og religiøse tradisjoner spilte så stor rolle. Under hele dets eksistens ble det avholdt både store og små møter med en rekke formål. Spesielt var det i forbindelse med høytider at det ble avholdt mange møter, slik som påskefeiringer, juletreffester, midtsommer og nyttår, såkalte *kalendariske ritualer*. Det ble også avholdt møter i forbindelse med spesielle hendelser slik som Statsakten, innsettelsen av de kommisariske ministerne og åpningen av Kulturtinget, men også

315Griffin (1994) s. 27

mindre møter i forbindelse med bryllup, begravelser og minnedager mm. Sistnevnte kalles gjerne *overgangsritualer*, siden de markerer overgang fra en tilstand til en annen. Det er selvsagt glidende overganger mellom disse typene ritualer, og de er heller ikke gjensidig utelukkende og et møte kan fint være begge disse typene samtidig.³¹⁶

Ritualene i Nasjonal Samling kan sees fra tre forskjellige perspektiver på aktørplanet. Det er både entreprenører, deltagere og observatører, og ritualene er utformet for å ha en funksjon i forhold til alle disse tre gruppene. Entreprenørene er lederskiktet og de som arrangerte og utformet møtene. De styrte innholdet og hvilken agenda som lå til grunn for møtene, og fungerte som referansegruppe for innholdet i ritualiseringen ellers³¹⁷. Denne referansefunksjonen er spesielt tilstede i de typene ritualer som gjentar seg, slik som faneoverrekkelser, marsjer og offentlige møter. Deltagerne er de som deltok på møtet enten som en del av ritualet eller som passive deltagere, som regel NS-medlemmer. Tilskuere er de som overværet møtet, men uten å ta del i aktivitetene eller i partiets øvrige aktiviteter. Det er ikke alltid noen klar grense mellom disse tre gruppene, og spesielt ikke de to siste. Nye medlemmer kom til, andre forsvant ut. Tilskuere ble grepet av eufori og ble deltagere, mens det hendte at medlemmer følte seg utelukket av aktiviteter som var i strid med deres livssyn, og endte opp som tilskuere.

Formålet med slike ritualer er gjerne todelt. Den første og mest åpenbare funksjonen er som kollektiv hukommelse hvor gruppens myter og oppfatninger forsterkes og bevares.³¹⁸ Den andre siden av slike ritualiseringsprosesser er den sosiale, hvor man skaper en følelse av et kollektiv. Dette innebærer også gjerne at man skaper et skille mellom de som står innefor og de som står utenfor.³¹⁹ Begge disse aspektene kan enkelt observeres i Nasjonal Samlings ritualisering.

Når det gjelder å forsterke kollektive ideer og myter har de historiske symbolene en tydelig funksjon. Partiets myter dreier seg for eksempel om rasetanker, førermyten og forskjellige tanker i forbindelse med Hirden. Det andre aspektet, opprettelsen og forsterkningen av en kollektiv identitet dreier det seg i stor grad om marsjer, allsang, unison bruk av partiets hilsen og den følelsen av samhandling som oppstår når en gruppe arbeider og opptrer sammen, som deltagere, tilskuere eller tilhørere.

6.6.2 Ritualiserende aspekter ved Nasjonal Samlings møter

Det er ikke mulig å berøre alle de enkelte ritualene som inngikk i Nasjonal Samlings ritualisering,

316Ritualer : kulturhistoriske studier / redigert av: Amundsen, Hodne, Ohrvik . - Oslo : Universitetsforlaget . - 2006 . - 242 s. - s. 32

317Ritualisering er den prosessen hvor ritualer skapes og utbres, både i forbindelse med ritualene i seg selv og konteksten rundt. Nasjonal Samlings møter er klart en type ritualisering slik dette begrepet brukes i denne fremstillingen. (Ritualer : kulturhistoriske studier / redigert av: Amundsen, Hodne, Ohrvik) s. 144)

318Ibid. s. 43.

319Ibid. s. 142-143

men noen av dem skiller seg ut ved å være spesielt interessante, og generelle nok til å si noe om ritualbruken som fenomen. Det er en mengde andre ritualer og seremonier som kunne vært gjenstand for granskning, men de ritualene som er inkludert er tatt med fordi de i stor grad er faste innslag ved svært mange møter. Begravelsesritualer, giftemål, medaljeutdelinger og lignende er ikke i like stor grad beskrivende for Nasjonal Samlings ideologiske innhold og er heller ikke like fast utformede eller utbredt i partiorganisasjonen. Et annet aspekt som kunne inngått i en rituell analyse, men som ligger litt på siden av denne fremstillingens fokus på historisk innhold er partiets bruk av gudstjenester, som absolutt inneholder sterke kultiske føringer og ritualiserende trekk.

6.6.2.1. Bruken av hilsener

Den gammelnorske hilsen, med oppstrakt høyrearm og utsagnet "Heil og Sæl" ble brukt gjennom hele partiets eksistens, og på alle partiets møter og treff.³²⁰ Hilsenen har, til tross for partiets egne tolkninger, trekk av underdanighet idet medlemmene viser sin troskap til en fører gjennom en konkret symbolsk handling. Det er også et samordnende trekk ved hilsenen, siden man viser sin lojalitet, ikke bare til Føreren, men forran de andre av

Quisling hilser Hirten med ustrakt høyrearm, Trondheim 1941.

partiets medlemmer. I likhet med det å synge sanger var dette et rituale som alle medlemmene deltok aktivt i, kanskje i enda større grad, siden det ville vært mer betenkelig og mer merkbart om man ikke hilste enn det å ikke synge. Man skal heller ikke overse det at hilsenen formmessig ligner de edsavsigelsene partiet brukte, ved å strekke høyrearmen i været viser man klart tilknytning og gir på sett og vis sin våpenarm til Føreren. Denne formen for kollektiv identifikasjon gjør det sannsynligvis enklere å underordne seg førerens autoritet, samt å identifisere seg med partiet, omtrent som ved en edsavsigelse som gjentas ved hvert enkelt møte.

"Nasjonal Samling tok op den gamle norske hilsen, slik som vi kjenner den fra sagaen: med hevet høire hånd, som betyr – og alltid har betydd – at man kommer med vennskap."³²¹ Dette sitatet viser også at hilsenen settes i en konkret palingenetisk setting, hvor man søker å rekonstituere en håndgripelig skikk fra Norges storhetstid. Det ligger implisitt at skikken fører med seg dyder, som derigjen fører med seg en reell tilbakevenden til gullalderen. I tillegg var hilsenen rett og slett et ønske om at den man hilset skulle være nettopp heil og sæl, altså "hel og frisk".³²²

³²⁰Bildet er fra et Hirdmøte i Trondheim i 1941, og hentet fra billedsamlingen knyttet til Norsk Krigsleksikon på Internett. Se bibliografien.

³²¹Nasjonal Samlings 4. Riksmøte s. 13

³²²NS Månedshefte nr 11 (1942) s 357 Gjengitt i: Søhoel, Jannicke (1997) s. 141

6.6.2.2. Marsjering

Marsjene i forbindelse med NS' møter vies stor plass i partiets egen presse, og spiller en sentral rolle i partiets ritualiseringsprosess. Helt fra partiets begynnelse var det en konstant del av deres ansikt utad. I likhet med hilsenen til partiet har bruken av marsjering av-individualiserende funksjoner – om enn i enda større grad, spesielt senere i partiets eksistens hvor uniformering ble et mer fremtredende trekk. Dette gjelder både innad og utad, i og med at medlemmene ikke fremstår som enkeltpersoner, men som representanter for en kollektiv identitet og massebevegelse.

6.6.2.3. Bålfester

Et gjennomgående trekk ved mange av møtene til Nasjonal Samling var bruken av store utendørs bål som samlingspunkt rundt avslutningen. Særlig er det i forbindelse med midtsommer at bålfestene er vanlige. En beskrivelse av et bål fra riksmøtets telteleir i 1936 er verdt å gjengi. "Midtsommerfesten i høvisk nordisk form med bålfest på en bakke med fritt utsyn, blev i alle henseender en oplevelse som både de tilreisende NS-folk, kampfellene i Oslo og de mange interesserte sent vil glemme."³²³

Et annet eksempel på en beskrivelse av en bålfest finner vi i dekningen av AT-leiren ved Olsok i 1938.

Umiddelbart efter talen blev bålet tendt og hele leiren illuminert av kjempeflammen i sterk sønnavind, kranset av smellende flagg med det gylne kors på rød bunn. På bakgrunn av sensommernattens mørket virket bildet helt **betagende**. Flere hundre flammebelyste ansikter, alle rettet en vei, mot kjempebålet som slo mot himmelen fra det sted Vidkun Quisling øieblikket før hadde stått og holdt sin manende tale. Det var som hans appel til alle nordmenn hadde tent denne vardeild, som gjenspeilet sig i alles øine.³²⁴

Denne beskrivelsen er et godt eksempel på den ensrettende funksjonen bålet var ment å ha. Bruken av store bål gir et klart rituellet og mystisk preg over møtene, en mystikk som også kommer godt frem i beskrivelsene av bålene slik de kan finnes i partiets presse. Som avslutning på møtene er det et naturlig samlingspunkt, hvor man fokuserer kollektivt mot en felles opplevelse.

Praksisen med å brenne bål som avslutning på sommermøter fortsatte også stort sett gjennom hele krigen, til tross for blendingen som var pålagt. Unntaket ser ut til ha vært i forbindelse med midtsommer 1942 hvor et forbud mot bålbrenning ble annonsert.³²⁵ Hvorvidt dette var pga fare for skogbrann eller av hensyn til blendingen er uvisst.

6.6.2.4. Allsang

Svært mange av Nasjonal Samlings møter ble avsluttet med allsang, som regel avsynging av *Ja, vi elsker* eller partisangen. Partiet hadde også en rekke forskjellige marsjer og sanger, gjerne spesielt skrevet til de forskjellige avdelingene, slik som *Hirden* eller *Germanske SS Norge*. I likhet med de

323FF 29/6-1936
324FF 6/8-1938
325FF 23/6-42

andre ritualiserende trekkene gir dette en følelse av samhandling, hvor partiets identitet blir viktigere enn individets, og spesielt for sangene er at de individuelle deltagerne selv tar del å forsterke partiidentiteten ved å ta aktivt del i ritualen, fremfor å være tilskuer.

Spesielt er det Hirden som kjennetegnes ved sine sanger, som var et konstant nærvær ved deres kamerataftener og marsjer.

6.6.2.5 Fellestrekk ved ritualene

Det man kan si generelt om Nasjonal Samlings ritualer er at de har sterke føringer i kollektiverende retning, både ideologisk (sanger) og gruppedannende (marsjer, hilsener, faner og uniformer). Det er også sterke historiske trekk, i form av den tradisjonelle norske bålbrenningen i forbindelse med Olsok, bruk av norrøne navn og symboler samt bruken Olavskorset og de gamle kongefargene. Ritualene kan absolutt sies å fungere som en sosialiseringfaktor, og som en kollektiv mytedannelsesprosess.

6.7 DRØFTING

De forskjellige symbolene hadde varierende viktighet og nedslagsområde. Mens noen var viktige i en ideologisk maktkamp om legitimitet på høyt plan var andre uttrykk for mer almenne propagandautspill og mer estetiske behov. Man kan dele inn symbolene i tre grove hovedkategorier etter dette mønsteret:

- 1) **Åndelige symboler:** Olavskors, Solørn, døds- og livsrunden, bålbrenning og bruken av religiøse høytider som Olsok og pinse. For Ragnarokmiljøet er også Hagalrunen klart åndelig.
- 2) **Symboler for nasjonal kontinuitet og legitimering:** Konger, Snorre, historiske steder (samt bruken av betegnelsen ting om partiets møter og i deres statsteori) og tradisjonelle nasjonale symboler som flagget, nasjonaldagen og nasjonalsangen.
- 3) **Fascistiske symboler:** Quisling, gammelnorsk hilsen, Hirden, Hakekorset, SS, faner, uniformering og heltedyrkelse knyttet til falne.

Disse symbolkategoriene er ikke gjensidig utelukkende og mange symboler passer inn i flere av dem. Gode eksempler på dette er bruken av Hird, Olavskors og Førerkultusen som alle representerer flere forskjellige behov eller uttrykksformer. Olavskorset er et religiøst og åndelig symbol og uttrykker NS' tilknytning til kristne verdier, men det er samtidig et symbol som minner om NSDAPs Hakekors og som knytter NS til en historisk lederskikkelse. Hirden knytter NS til en historisk statsdannelse og det man så på som en statsbærende stand, og eksisterer midt mellom fascismens New Man og behovet for historisk legitimitet. Førerkultusen setter partiet i en fascistisk kontekst, men legitimeres tydelig gjennom bruk av historiske norske konger. Likevel kan disse

hovedkategoriene brukes for å forstå meningen med de forskjellige symbolene. Om man skal forsøke å rangere disse symbolene etter viktighet for partiet er det klart behovet for å uttrykke nasjonal kontinuitet som kommer først, mens de åndelige symbolene kommer som nummer to.

Det er heller ikke slik at NS er noen ensartet bevegelse, selv om diversiteten ikke er like stor som i NSDAP. Tolkningene av de forskjellige symbolene og historiske forbildene, samt hvilke dyder man ønske å dyrke, var ikke entydig. Ragnarok-kretsen representerte for eksempel en nyhedensk og pan-germansk opposisjon til partiets offisielle kristne og nasjonalistiske linje. Det er også mer eller mindre klare skillelinjer mellom en konservativ og sosialistisk orientert fløy. De forskjellige symbolene vil naturligvis bli tolket, og vektlagt forskjellig i de ulike fraksjonene.

Når det gjelder i hvilken grad NS lyktes i å knytte til seg de forskjellige symbolene er det ulike svar for hvert av dem. Olavskorset, Solørnen og tildels det norrøne preget ble i stor grad overtatt av partiet, og diskreditert som politiske symboler for mye av ettertiden, men i det store og det hele var partiets forsøk på å bygge en alternativ norsk nasjonalbevissthet mislykket. Kong Haakon 7.s åpne stillingtagen til krigen i Norge og hans virke som leder og symbol for motstandskampen var en alvorlig hemske for Nasjonal Samling, hvis presse konsekvent omtalte ham som "ekskonge", eller "tidligere konge" under okkupasjonen. Uten å kunne knytte til seg støtte fra monarken mistet NS mye av den juridiske legitimiteten de så sårt trengte. Grunnloven ble heller ikke overtatt av partiet til tross for iherdige forsøk på å få gjennomslag for at dens intensjoner var uthullet av partistyret. Mislykket var nok også partiets forsøk på å knytte til seg nasjonaldagen som sin egen dag. Før krigen kom var dette forsøket knapt noe mer enn et snedig valgkamputspill ved stortingsvalget i 1933, men under okkupasjonen skulle det bli et problem. Motstandsbevegelsen og NS' motstandere brukte 17. mai til å markere sin motstand mot det nye regimet, og dagen ble vanlig virkedag. I 1941 proklamerte myndighetene at enhver form for demonstrasjon var forbudt på 17. mai. Det er også påfallende at NS ikke markerte nasjonaldagen under krigen, slik de hadde gjort før krigen, men heller valgte å bruke dagen til å markere sin egen stiftelse. Hva som er årsaken til dette kan man bare spekulere i, men det er ikke usannsynlig at tyske ønsker om å unngå konflikt og provokasjoner har spilt inn. De store feiringene før krigen vitner ihvertfall om at partiet ikke enkelt gikk bort fra å markere nasjonaldagen.

I det store og det hele var nok partiets nasjonsbygging mislykket. De viktigste nasjonale og historiske symbolene ble ikke overtatt, og partiets dygdsetikk og statsform fikk naturligvis ingen gjennomslagskraft etter at partiet ble feiet ut av maktposisjon iogmed fredsslutningen i 45.

7 KONKLUSJONER OG OPPSUMMERING

7.1 INNLEDNING

Utgangspunktet for undersøkelsen var hovedsakelig et todelt spørsmål. Det første gikk på i hvilken grad historiesynet – i form av en egen partimytologi, var utslagsgivende for partiets ideologi. Det andre momentet dreide seg rundt i hvilken grad historiesynet plasserte NS i en fascistisk ideologisk kontekst, på lik linje med PNF og NSDAP. Begge disse spørsmålene har blitt gransket gjennom partiets forsøk på å skape, eller omdefinere en nasjonal myte gjennom symbolbruk og ritualisering. I tillegg er det et underliggende tema gjennom undersøkelsen at NS' kamp var et forsøk på å etablere en alternativ tolkning av de nasjonale symbolene, altså en symbolkamp, som i stor grad dreide seg om et behov for å omdefinere tolkningen av fortiden slik den kom til uttrykk gjennom forskjellige symboler.

I denne forbindelse er det flere elementer som har blitt undersøkt:

- 1) Hvilke symboler var det Nasjonal Samling brukte, og hvorfor?
- 2) I hvilken rituell kontekst kom de til syne?
- 3) Hvilket ideologisk innhold var det man gav uttrykk for gjennom denne mytedannelsen, og hvilket formål skulle den tjene?
- 4) Foregikk det en forandring over tid, og i så fall, hvordan er dette forbundet med okkupasjonens realiteter?

7.2 NASJONAL SAMLINGS NASJONALE MYTE

Gjennom symbolbruken sin er det fortellingen om et sterkt Norge med en stor fortid og en kanskje enda større fremtid Nasjonal Samling legger vekt på. Man knyttet seg selv til myter om vikingene og deres virkestrang, som etterhvert også ble satt sterkt i en rasekontekst. Denne myten tjente som bunn i en politisk-historisk analyse som skulle informere partiets program og målsetning. Over lang tid hadde fremmede krefter arbeidet for å ødelegge for den nordiske rasen, og Nasjonal Samling representerte et gjenoppvekket Norge som skulle kjempe mot disse destruktive kreftene, i form av bolsjevisme, særinteresser, materialisme, kapitalisme og liberalisme. Fiendebildet som oppstod som følge av en slik mytedannelse er sterkt paranoid, konfrontativ og isolasjonistisk. Det var nok av fiender, og de var alltid ute etter å rive ned de kulturskapende rasenes bragder. Til tross for dette var det lite analyse av de egentlige motivasjonene til partiets fiender, eller hva som drev dem til en slik destruktiv fremferd. Muligens ble den simpelthen tatt for gitt i en dualistisk verdensforestilling som hvilte på en milenaristisk kristen forstilling om en kamp mellom sanne kristne og deres skjulte

fiender.

Sentralt i Nasjonal Samlings myter finner man også troen på en elite som bærer folket frem og nærmest frelser det fra de destruktive kreftene. Dette lå til grunn for en autoritær lederstil, samt troen på at folket ikke var i stand til å ta ansvar for seg selv, men at man trengte en fører, slik som Vidkun Quisling. Dette mente partiet å kunne legitimere med gamle norske kongers styresett, og eksistensen av en historisk Hird som tjente som en maktelite i folket selv. For å understreke denne tilhørigheten ble begrepet *ting* brukt om de viktigste institusjonene i partiets korporative statsteori, samt forskjellige møter, i tillegg til at begrepet *kongstanke* dukket opp i forbindelse med partiets ideer.

7.3. FASCISME OG HISTORIE

Som vist i kapitel 4 er det mange fellesnevner mellom NS' ideologi og både Fascismen og Nasjonalsosialismen. Ingen av bevegelsene er helt entydige når det gjelder hva som vektlegges i den ideologiske analysen, men et fellestrekk ved dem alle er at historieinteressen er viktig for påfallende mange av de ledende personlighetene. Spesielt i Italia er også historien et bærende punkt, i form av et helt konkret ønske om å gjenoppvekke idealene fra fortiden. I Tyskland er dette mer vagt formulert, men man finner også her grupperinger som vektlegger fortiden i forskjellig grad, enten det er imaginære idealsamfunn fra en skjult fortid (Himmler og Rosenberg) eller mer tradisjonell konservativ nasjonalisme blandet med autoritære trekk (Hitler).

Historiesynet er i seg selv altså ikke nok til å plassere NS innenfor noen fascismedefinisjon, men det er mye som ligner, slik som Gullaldertankegang, dygdsetiske betraktninger, imperialistiske tanker og synet på historien som en kamptilstand mellom forskjellige folkeslag. Det samme gjelder tendensen til å bruke gamle historiske symboler for å identifisere bevegelsen, og her er det spesielt PNF det er naturlig å trekke sammenligninger med. Begge partiene så tilbake til en helt konkret storhetstid, og valgte symboler som var hentet fra denne tiden.

NS' plassering i et fascismelandskap er også relevant for å se forandringer over tid. Naturligvis var det mange forandringer i partiets symbolbruk under krigen, men allerede før okkupasjonen ser man en dreining i retning av mer nasjonalsosialistisk estetikk, slik som Solørnen og Hirdens brune uniformer. En total analyse av disse endringene er vanskelig å gjennomføre, siden kildesituasjonen er så annerledes fra okkupasjonen i forhold til før, men det er tydelig at symbolbruken forandret seg som følge av det tyske overfallet på Norge. Hakekorset dukket opp ved flere anledninger, sammen med tysk militærmusikk. Opprettelsen av de norske SS-avdelingene medførte også en klar endring. SS' Siegruner ble en del av NS' symbolske kanon, sammen med døds- og livsrunen – som også ble brukt i kretser utenfor SS i Norge. Ideologisk sett peker denne

endringen gjerne i retning av pangermanisme, men også større innflytelse fra NSDAP generelt. Innledningsvis stilte jeg også spørsmål om hvorvidt man så en endring i form av at norske symboler ble mindre viktige da pangermanismen var på sin høyde, men dette ser ikke ut til å ha skjedd. Naturligvis ble det en endring i retning av mer germanske symboler, og man støter også på en dreining i retning av å tolke historiske symboler i pangermansk kontekst, men de norske symbolene forsvant aldri og var alltid sterkt tilstede. Derimot ser man klare maktpolitiske føringer i symbolbruken under krigen. De tyske symbolene kommer først ved samtlige anledninger hvor de er tilstede. Også ved Statsakten var dette tydelig. Dagen som skulle være en feiring av Quislings selvstendige regjering var tydelig tyskpreget.

7.4 HISTORIEINTERESSEN SOM IDEOLOGISK BÆRENDE

Historiesynet til NS fikk konkrete utslag i form av opprettelsen av Hirden og bruken av Solkorset og det rødgule flagget, som skulle signalisere en tilbakevenden til storhetstiden og nasjonal stolthet. Denne bruken vitner om at historiesynet var mer enn arbitrært som grunnlag for ideologiens utvikling. Det var riktignok flere elementer av NS ideologi som ikke var direkte hentet fra vikingetiden, slik som føreridealet, korporative tanker og antisemitisme, men i disse tilfellene ble det også gjort forsøk på å kombinere norsk historie med slike tanker. Føreridealet ble ført tilbake til gamle tiders høvdinger, hærførere og konger, korporative tanker ble sett på som et utslag av et slags fortidig folkedemokrati i forbindelse med tingplassene, og antisemitismen ble sett i sammenheng med en imaginær historisk rasekrig. Problematisk var også religionssynet, som delte partiet i to fløyer, en som bekjente seg til kristendommen, og en mindre og mer obskur del som ønsket å gå tilbake til den hedenske førkristne religionen (Ragnarok-kretsen). Den kristne delen av partiet, som gikk seirende ut av striden, knyttet til seg Olav den Hellige som symbol og åndelig fører, mens de nyhedenske brukte hagalrunen som sitt samlingsmerke og de gamle norrøne gudene som sine åndelige forbilder.

Som nevnt er ikke NS helt entydig som bevegelse, det er skillelinjer både når det gjelder hvilken form for nasjonalisme man skulle følge, religiøse skiller og økonomiske skiller. Likevel er det vanskelig å tenke seg at partiet skulle anta den formen det fikk verken estetisk eller ideologisk uten å hente sine idealer fra en tenkt gullalder, enten i form av en derivativ nordisk fortid, eller en mer konkret tilbakeskuen på norsk historie. Partiets ideologi var i stor grad preget av forsøk på å hente frem igjen idealer fra vikingetiden, slikt som mot, lojalitet og mer vagt "virketrang". Dette er tydelig å se i symbolbruken til partiet. Man henter frem sentrale personer og steder fra norsk nasjonalmytos og bruker dem for å understreke partiets ideologi. Olav den Hellige ble et symbol på kampen for kristendom og åndelighet versus materialisme. Før krigen kunne man også se

Olavskorset stilt som symbolsk skjold opp mot marxismens hammer, som ble sammenlignet med det kristne korsets kamp mot den hedenske torshammeren. Hafrsfjord og Harald Hårfagre ble symboler mot splittelse, og dermed også klassekamp. Vikingenes utforskning, plyndring og handel ble symboler for en naturlig norsk storhet og et norsk livsrom, som stod mot den beskjedne rollen Norge hadde spilt geopolitisk og underdanighet mot Danmark og Sverige.

Man kan tenke foreta et tankeeksperiment og forestille seg et høyrenasjonalistisk parti i Norge med fascistiske overtoner, men uten historiske symboler og tilbakeskuen til Norges storhetstid, og et slikt parti ville klart skilt seg fra NS, i retorikk, stil og idegrunnlag. Hirten, med sin dygsdetikk ville sannsynligvis hatt et annet navn, og kanskje heller ikke vært bærere av en dygsdetisk tanke og forsøk på å opprette en statsbærende stand i Norge. Tanker om et naturlig livsrom for et norsk velde ville nok også antatt en ganske annen form.

Historieinteressen er også et element som NS bærer med seg fra den mer tradisjonelle og tidligere norske nasjonalismen, men skrittene i fascistisk retning skiller NS klart fra sine forgjengere i tolkningsøyemed. Mens NS brukte ordet 'ting' for å legitimere sin autoritære statsform symboliserte tingene et gryende demokrati i tradisjonell nasjonalisme.

7.5 ENDRINGER OVER TID

Da tyske styrker inntok Norge i 1940 ble partiets stilling og omgivelser brått endret. Partiet hadde brukt hittil distansert seg fra nasjonalsosialismen og vektlagt sin unike norske tilknytning. Likevel var det liten grunn til å tvile på at NS hadde et positivt syn på NSDAP, og i bunn og grunn var tyskvennelig. Gjennom okkupasjonen førte situasjonen til flere endringer i partiets utseende og virksomhet. Begrepet *nasjonalsosialisme* kom i bruk om partiets ideologi, der man tidligere hadde snakket om *nasjonalisme* eller til nød *nasjonal sosialisme*, med vekt på det nasjonale. Dette fikk også konsekvenser gjennom at partiet i større eller mindre grad overtok NSDAPs raseideologi og retorikk knyttet til denne. *Arisk* ble et begrep på linje med *nordisk*, og jødene ble for alvor en del av fiendebildet.

Situasjonen fikk naturligvis også følger for partiets størrelse. Hirten alene kom etterhvert opp i flere tusen medlemmer, mens moderpartiet talte flere titusener på det meste. For mange var nok dette uttrykk for ren opportuniste siden partiet var det eneste lovlige og medlemmene hadde privilegert status, både formelt og uformelt, men det er heller ikke umulig å utelukke at partiets ideologi fikk økt tilslutning som følge av den tyske krigslykken frem til overgangen 42-43.

En annen viktig endring ser man i spenningsforholdet mellom de reelle og de selvgestaltede makthaverne. Reichskommissar satt med den reelle makten, støttet av den tyske hæren, mens NS forsøkte å finne muligheter for å påvirke det norske samfunnet gjennom kollaborasjon. Symbolsk

sett ser man at dette fikk utslag gjennom at tyske representanter dukket opp i offisiell regi på NS-møter, og ofte var de viktigere enn Quisling selv, slik som ved Statsakten hvor Terboven i realiteten demonstrerte sin maktposisjon. Tyske symboler, både grafiske og musikalske, ble også viktige og kom nesten utelukkende før NS' egne symboler og musikk ved de forskjellige møtene. I tillegg ble det arrangert møter etter mer tysk mønster i Norge, hvorav de beste eksemplene er NS' adopsjon av de falnes dag samt nærværet av SS ved møter og Hirdens marsjering i gatene.

7.6 SYMBOLKAMPEN

Kampen om symbolene dreier seg ikke om at en gruppe outsiders forsøkte å overta etablerte symboler, det var snarere en kamp mellom ulike syn på det normgrunnlaget som lå til grunn for samfunnets utvikling. Nasjonal Samlings verdisynd var både radikalt og konservativt, samt nasjonalistisk i sin tolkning av symbolene. Dette førte til et sterkt brudd med samtidens mer pluralistiske grupperinger, og en kamp om verdiene, både med propaganda og med vold.

Resultatene av denne symbolkampen gikk begge veier. De viktigste nasjonale symbolene, slik som nasjonalflagget, kongehuset, nasjonalsangen og nasjonaldagen klarte ikke NS å overta. Det samme gjelder grunnloven, som ikke ble en funksjonell støtte for NS' synspunkter, til tross for NS' insistering på at dens opprinnelige tanke var utvannet og ikke inneholdt ideer som partidemokrati. Andre symboler ble i langt større grad overtatt av partiet, slik som Olavskorset og Olavsflagget (men ikke Olav den Hellige i seg selv), Hirden og kanskje også mer generelt vikingetiden i seg selv. Det er heller ingen tvil om at bruken av hilsningsformen man brukte i NS har i ettertid blitt forbundet med partiet. Det er vel i det hele tatt tvil om hvorvidt flere av disse symbolene noen gang kan brukes offentlig igjen, uten å vekke oppsikt, både i dag og i lang tid fremover. Eksempler på dette har vi sett relativt nylig i Norge. Stiklestadsøylen, som ligger begravet ved tingplassen NS brukte på Stiklestad, ble gjenstand for debatt ganske nylig da det ble lagt frem forslag om å gjenreise den. Ikke overraskende har ikke dette blitt gjennomført, og sjansene for at det skjer i overskuelig fremtid er vel heller små. For noen år tilbake var det også en viss debatt rundt Tor Åge Bringsværd sin uttalelse om at kongens garde burde hete Hirden, noe som forståelig nok ble relativt kontroversielt.

Ofta kan man i dag støte på formuleringer i retning av å "ta tilbake symbolene", eller at symbolene er "blitt misbrukt" og "ødelagt". Dette forutsetter at man tilskriver symbolene en opphavelig og objektiv betydning, noe som ikke er tilfelle med de emosjonelt og historiske betingede symbolene kampen stod om. Uenighet om tolkning medfører ikke at den ene parten har misbrukt symbolene, og Nasjonal Samlings bruk av symboler som Olavskorset, Hirden eller forskjellige historiske forbilder var strengt tatt ikke mer eller mindre legitim fra andres bruk.

Partiets bruk representerte et alternativ og en utfordring til de etablerte tolkningene, en utfordring som fremdeles i dag er sterkt kontroversiell. Slik sett er ikke symbolkampen kommet til ende, og de ovennevnte formuleringene er en fortsettelse av denne. Om man legger mer tradisjonelle norske nasjonalistiske tolkninger, med sine relativt liberale forutsetninger, til grunn er det nok mange av symbolene som vil være vanskelig å rehabilitere en god stund fremover, og debatter om gjenstander og symboler vil nok dukke opp med ujevne mellomrom i fremtiden også.

7.7 KONKLUSJON

Nasjonal Samling representerte en norsk palingenetisk ultranasjonalisme slik den er beskrevet og teorisert av Roger Griffin. Historien spilte en sentral rolle for partiet utover det rent estetiske og propagandistiske, og var bærende for sentrale aktørers ideologiske betraktninger. Formålet var todelt, og dreide seg om både å skape et nytt Norge gjennom propaganda, og å skape en partimyte for å knytte tilhengerne nærmere sammen. Dette kom tydelig til uttrykk gjennom en rekke taler, artikler og partiets estetiske stil og propagandavirksomhet, samt spredte monumenter og arkitektur. Det klart tydeligste uttrykket for dette var bruken av norønne symboler, samt bruken av Solkorset, og den plassen partiets lederskap viet til å redegjøre for disse i sin kommunikasjon med partiets øvrige medlemmer. Spesielt var dette synlig under okkupasjonen, både som følge av organisatoriske forhold og de politiske forholdene. Før krigen brøt ut var partiet langt mer opptatt av konkrete politiske spørsmål, og generelle ideologiske betraktninger var delegert til sidelinjen, mens man under okkupasjonen viet seg mer til det man kan kalle for en alternativ nasjonsbyggingsprosess.

Det kan være liten tvil om at historiesynet til NS var både spesielt og avgjørende for utviklingen av partiets ideologi. Som Griffins teori og denne studien, viser var det snakk om å kombinere fortidige dyder i en moderne setting, noe som spiller inn i forskjellig grad om med forskjellig utslagsverdi. For ledelsen i NS, og de ideologisk toneangivende personene var det ihvertfall ingen tvil om at historieinteressen var på topp og at den spilte avgjørende inn i dannelsen og tolkningen av en politisk dagsorden. Dette plasserte klart NS i samme leir som PNF i Italia, og til en viss grad også sammen med NSDAP i Tyskland. I den sammenheng er det naturlig å komme inn på det som har vært et underliggende moment i denne undersøkelsen, nemlig kampen om symbolene. Andre verdenskrig var ikke bare en krig om territorier som ble ført med våpen i hånd, det var også i stor grad en moralsk krig om verdier.

De mest synlige resultatene var estetiske, og det er enkelt å tolke det i den retning at bruken av historiske symboler var propagandistisk, med sikte på å knytte partiet til noe kjent og kjært. Dette ser man tydelig i bruken av hird-navnet, grafisk stil, bruken av runer og bruken av historiske

steder i rituell sammenheng, og ikke minst bruken av Solkorset, eller Olavskorset og Olavsflagget. Denne undersøkelsen har dog vist at det i langt større grad var snakk om en oppriktig tro på idealer og dyder som avgjorde bruken av historien som forbilde, snarere enn et pragmatisk ønske om å knytte til seg tilhengere. Det er flust av uttrykk for at partiets ledelse hadde en helt konkret tro på at man gjenreiste gamle norske idealer direkte slik de hadde vært i fortiden. De historiske symbolene var mer enn bare inspirasjon, de var uttrykk for et ønske om å vende tilbake til tidligere tiders dyder. Gjennom en vagt formulert dydsetikk og statsteori ønsket NS å gjenoppvekke en norønn ånd i Norge som skulle lede folket inn i en ny storhetstid.

Bibliografi

Litteratur:

An illustrated encyclopedia of traditional symbols / redigert av Cooper, J.C. . - London : Thames and Hudson . - 1978 . - 208 s.

Biedermann, Hans (1992) Symbolleksikon . - [s.l.] : Cappelen . - 535 s.

Blinkhorn, Martin (2000) Fascism and the far right in Europe 1919-1945 . - London : Pearson Education limited . - 178 s.

Blinkhorn, Martin (2006) Mussolini and Fascist Italy. - Routledge 3d ed. - 95s

Borring Olesen, Torsten og Sørensen, Nils Arne og Østergård, Uffe (1986) Fascismen i Italien . - Århus : Aarhus universitetsforlag . - 287 s.

Brevig, Hans Olaf og de Figueiredo, Ivo (2002) Den norske Fascismen : Nasjonal Samling 1933-1940 . - Oslo : Pax . - 265 s.

Cirlot, J.E. (2002) a Dictionary of traditional symbols . - Mineola : Dover publ. . - 419 s.

Dahl, Hans Fredrik (2004) Quisling : en norsk tragedie . - Oslo : Aschehoug . - 512 s.

Dahl, Hans Fredrik (2001) De store ideologienes tid . - Oslo : Aschehoug . - 461 s.

Dahl, Hans Fredrik og Hagtvatn, Bernt og Guri Hjeltnes (1982) Den norske nasjonalsosialismen. - Oslo : Pax. - 223 s.

de Figueiredo, Ivo (2002) Fri mann : Johan Bernhard Hjort – en dannelseshistorie . - Oslo : Aschehoug . - 448 s.

Emberland, Terje (2003) Religion og rase : nyhedenskap og nazisme i Norge 1933-1945 . - Stavanger : Humanist forl. - 451 s.

Emberland, Terje og Roughtvedt, Bernt (2004) det Ariske Idol : forfatteren, eventyreren og nazisten Per Imerslund . - Oslo : Aschehoug . - 525 s.

Geertz, Clifford (1993) The interpretation of Cultures : selected essays . - New York : Basic Books . - 470 s.

Griffin, Roger (1994) Staging the Nation's Rebirth : the Politics and Aesthetics in the context of Fascist Studies *I*: Fascism and Theatre: The Politics and Aesthetics of Performance in the era of Fascism / Günther Berghaus (ed.) London : Oxford (1994) s. 11-29

Griffin, Roger (1993) The Nature of Fascism . - London : Routledge . - 249 s.

Helseth, Tore (2000) Filmrevy som propaganda : Den norske filmrevyen 1941-45 . - Oslo : Doktorgradsavhandling ved Universitet i Oslo . - 330 s.

Høidal, Oddvar (2002) Quisling : en studie i landssvik . - Oslo : Orion forl. - 724 s.

Jensen, Tom B. og Dahl, Hans Fredrik (1988) Parti og plakat : NS 1933-1945 . - Oslo : det

norske samlaget . - 319 s.

Goodrick-Clarke, Nicholas (2004) *the Occult roots of nazism*. - London : Tauris Parke Paperbacks. - 293 s.

Kershaw, Ian (1998) *Hitler : 1889-1936 Hubris* . - London : Penguin Books . - 846 s.

Kershaw, Ian (2000) *Hitler : 1936-1945 Nemesis* . - London : Penguin Books . - 1115 s.

Laqueur, Walther (1996) *Fascism* . - NYC : Oxford university press . - 263 s.

Paxton, Robert O. (2004) *the Anatomy of fascism* . - London : Allen Lane . - 322 s.

Pringle, Heather (2006) *the Master plan : Himmler's scholars and the Holocaust*. - London : Harper Perennial. - 463 s.

Ritualer : kulturhistoriske studier / redigert av: Amundsen, Hodne, Ohrvik . - Oslo : Universitetsforlaget . - 2006 . - 242 s.

Smith, Anthony D. (1999) *Myths and memories of a nation* . - London : Oxford University Press. - 288 s.

Snyder, Louis L. (1998) *Encyclopedia of the Third Reich* . - New York : Wordsworth editions limited . - 410 s.

Søhoel, Jannicke (1997) *Stiklestad : med historien som argument* . - Oslo : hovedfagsoppgave ved Universitetet i Oslo. - 169 s.

Sørensen, Øystein (1989) *Hitler eller Quisling : ideologiske brytninger i Nasjonal Samling 1940-1945* . - [s.l.] : Cappelen . - 430 s.

Sørensen, Øystein (2001) *Kampen om Norges sjel* . - Oslo : Aschehoug . - 444 s.

Artikler:

Sørensen, Øystein (1989) *Forskningen om krigen i Norge s. 40-58 I: Nytt Norsk Tidsskrift*. - Nr 1.- 1989 . - Oslo : Universitetsforlaget

Nettsteder og onlineartikler:

Nasjonal Samling [online] . - url: http://no.wikipedia.org/wiki/Nasjonal_Samling . - lesedato: 20070422

Norsk krigsleksikon [online] . - url: <http://www.norgeslexi.com/krigslex/krigslex.html> . - lesedato: 20070422

Kilder:

1. februar 1942 / *Nasjonal Samling* (Harald Sunding red.) . - Oslo : Blix forl. - 1942 . - 126 s.

- Hitler, Adolf** (2003) Mein Kampf . - London : Pimlico . - 636 s.
- Lunde, Gulbrand** (1941) Kampen for Norge I : skrifter, foredrag og avisartikler 1933-1940 . - Oslo : Gunnar Stenersens forl . - 246 s.
- Lunde, Gulbrand** (1942) Kampen for Norge II : foredrag og artikler 1940-1941 . - Oslo : Gunnar Stenersens forl . - 253 s.
- Lunde, Gulbrand** (1943) Kampen for Norge III : foredrag og artikler 1942 . - Oslo : Centralforlaget . - 160 s.
- Mehle, Eyvind** (1944) Olavstanken : fra Stiklestad til Stiklestad . - Oslo : Centralforlaget . - 223 s.
- Melsom, Odd** (1980) Fra kirke og kulturkampen under okkupasjonen : supplement til okkupasjonshistorien: bind III. - 240s . - [s.l.] : INO
- Nasjonal Samlings 4. riksmøte : Oslo 25.-28. juni** / Nasjonal Samling . - Oslo : Møller og Scheens Boktrykkeri AS. . - 1936 . - 46 s.
- Speer, Albert** (2005) Erindringer . - Oslo : Gyldendal . - 461 s.
- Quisling, Vidkun** (1941) Quisling har sagt I : ti års kamp mot katastrofepolitikken . - Oslo : i kommisjon hos stenersen . - 209 s.

Arkiv:

NRK Radioarkivet

Aviser:

Fritt Folk . - [mikrofilm] (1936-1945) . - Oslo

Nasjonal Samling. - [mikrofilm] (1934-1936) . - Oslo

Billedmateriale:

Nasjonal Samling [online] . - url: http://no.wikipedia.org/wiki/Nasjonal_Samling . - lesedato: 20070422

Norsk krigsleksikon [online] . - url: <http://www.norgeslexi.com/krigslex/krigslex.html> . - lesedato: 20070422 [Inneholder også scannet billedmateriale fra arkivene til Institutt for Norsk Okkupasjonshistorie og Reichskommisariat i Norge, samt bilder fra diverse private samlinger.]

Dahl, Hans Fredrik og Hagtvet, Bernt og Guri Hjeltnes (1982) Den norske nasjonalsosialismen. - Oslo : Pax. - 223 s.

Jensen, Tom B. og Dahl, Hans Fredrik (1988) Parti og plakat : NS 1933-1945 . - Oslo : det norske samlaget . - 319 s.